INTERPRETACIÓ DELS DELICTES D'ODI A PARTIR D'UNA PERSPECTIVA ANTIRACISTA



Interpretació dels delictes d'odi a partir d'una perspectiva antiracista

Interpretació dels articles 22.4, 510.1, 510.2, 511 i 512 del Codi Penal

Autor: Josep Granados

Coordinació: Karlos Castilla

Edició: Institut de Drets Humans de Catalunya - www.idhc.org

idhc Institut de Drets Humans de Catalunya

Data: setembre de 2026

Disseny i maquetació: Anna Fàbrega

Aquesta publicació forma part del projecte Hermenèutica dels articles 22.4, 510.1, 510.2, 511 i 512 del Codi Penal a partir d'una perspectiva antiracista: compilació i anàlisi dels criteris interpretatius dels tipus penals antidiscriminatoris amb l'objectiu de tornar-los més eficaços en la prohibició de violències racistes, finançat pel Departament d'Igualtat i Feminisme de la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona.

Generalitat de Catalunya

Barcelona

El contingut d'aquesta obra no reflecteix necessàriament l'opinió de les administracions finançadores.

CC BY NC

Aquesta obra està sota llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial 4.0 Internacional. Es permet copiar, distribuir, comunicar públicament, traduir i modificar l'obra, sempre que sigui amb finalitats no comercials i es reconegui l'autoria.

Índex

Introducció 5

1. Objecte formal i objectius 7
2. Marc teòric i metodologia 9
   - 2.1. La resposta penal al racisme com a mesura antidiscriminatòria diferencialista 9
   - 2.2. La determinació del significat concret de la norma a partir de la seva interpretació judicial 9
   - 2.3. El racisme com a fenomen estructural i interseccional 10
   - 2.4. Aspectes metodològics pràctics 11

1. Criteris interpretatius del Tribunal Constitucional 13
   - 1.1. Els béns jurídics protegits pels delictes d'odi i com interpretar-los 14
     - 1.1.1. La protecció del dret a la igualtat real i efectiva 14
     - 1.1.2. El dret internacional com a font interpretativa del dret a la igualtat i a la dignitat 17
   - 1.2. Els grups socials que poden ser subjectes passius dels delictes d'odi 19
   - 1.3. La protecció dels drets a la igualtat i la dignitat en casos de racisme 23
     - 1.3.1. Les conductes anàlogues al discurs d'odi 23
     - 1.3.2. Els discursos racistes i les notícies falses 33

2. Criteris interpretatius del Tribunal Suprem 39
   - 2.1. Els grups protegits pels delictes d'odi 40
   - 2.2. La motivació discriminatòria de l'article 22.4 CP 45
     - 2.2.1. Les perspectives subjectivista i objectivista 45
     - 2.2.2. L'avaluació d'accions externes a través de criteris teleològics 48

2.2.3. Les resolucions sobre la motivació racista 52
2.3. El discurs d'odi de l'article 510.1.a CP 55
2.3.1. Les condemnes: el perill abstracte 56
2.3.2. Els arxius: la falta de perill real i la reforçada llibertat d'expressió dels polítics 58
2.3.3. Els discursos racistes 63
2.4. Els insults discriminatoris de l'article 510.2.a CP 67
2.5. La denegació de prestacions dels articles 511 i 512 CP 73

3. Criteris interpretatius del TEDH 75
3.1. La protecció de la igualtat dels grups històricament discriminats 76
3.2. La dimensió discriminatòria dels fets 79
3.3. El discurs d'odi 81
3.4. Els insults racistes 86
3.5. La denegació discriminatòria de prestacions 87

4. Conclusions finals 89

Bibliografia 94

Jurisprudència 98

Introducció

Introducció

Els fets esdevinguts a la població murciana de Torre Pacheco el juliol de 2025[1] van anar acompanyats d'un creixement exponencial de missatges racistes i xenòfobs a xarxes socials, desencadenant durant els dies posteriors una successió d'actes violents contra la població migrant de la localitat. Segons l'informe publicat per l'*Observatorio Español del Racismo y la Xenofobia* (Oberaxe, en endavant)[2], més del 90% dels missatges discriminatoris a xarxes socials durant aquelles setmanes va tenir com a objectiu la població magrebí:

> «(...) el 33% corresponde a mensajes de deshumanización con contenidos que incluyen expresiones como "alimañas" o "dan asco" que degradan a los grupos diana. (...) el 27% de los contenidos presenta al grupo diana como una amenaza, vinculándolos con conductas violentas e inseguridad, mientras que un 23% de los mensajes incitan directamente a la expulsión, manifestando una hostilidad explícita con frases como "se dedican a pegar palizas, violar y robar a los españoles'' que buscan justificar medidas extremas de exclusión social» (Oberaxe, 2025, p. 5).

Aquests fets van ser la culminació d'una creixent onada de missatges racistes i xenòfobs que s'havia produït durant les setmanes anteriors —deslligats dels incidents de Torre Pacheco— que, per una banda, celebraven la perpetració d'actes violents contra persones migrants (derivat d'uns fets esdevinguts a la població madrilenya de Torrejón de Ardoz en els que un policia havia estat detingut per la mort d'un migrant nord-africà)[3], i per l'altra, assenyalaven a la població migrant com la responsable d'un augment generalitzat dels delictes contra la llibertat sexual (recolzant-se en uns fets ocorreguts al municipi madrileny d'Alcalá de Henares i en els que s'investigava una agressió sexual esdevinguda presumptament als voltants d'un centre d'acollida de menors estrangers)[4].

Les característiques d'aquests fets reuneixen bona part de les pràctiques racistes que són objecte dels delictes d'odi —o haurien de ser-ho—: notícies falses, discursos que assenyalen la immigració com a font de conflictes (inseguretat, falta de recursos públics, conductes

1 Per a aprofundir en els fets de Torre Pacheco: https://www.bbc.com/mundo/articles/ckglpjpxzwnohttps://www.bbc.com/mundo/articles/ckglpjpxzwno.

2 *Boletín extraordinario de monitorización del discurso de odio en redes sociales: suceso Torre Pacheco (Murcia), 2025.* Disponible a: https://www.inclusion.gob.es/documents/3976301/6371749/Bolet%C3%ADn+Suceso+Torre-Pacheco_24-07-25.pdf/0866af9a-5be7-2dc8-c47d-4b56c687ef1f?t=1753332442149. L'Oberaxe és un organisme dependent del *Ministerio de Inclusión, Seguridad Social y Migraciones del Gobierno de España*.

3 Sobre aquests fets: https://www.publico.es/sociedad/detenido-policia-torrejon-matar-asfixia-hombre-magrebi-retencion-robo.html.

4 Sobre aquests fets: https://elpais.com/espana/madrid/2025-07-19/un-polvorin-llamado-alcala-de-henares.html.

contràries a la moralitat, etc.), propostes polítiques marginalitzadores i que esperonen la divisió i l'enfrontament racial/ètnic entre ciutadans, i la materialització d'aquests esquemes de pensament en actes física i verbalment violents. En definitiva, formes d'expressió d'un racisme que, a través de pràctiques més o menys explícites, alimenten una racionalitat discriminatòria formada per narratives que estigmatitzen i violenten a la població migrant i/o no blanca. Un imaginari racista que permea les relacions socials i les pràctiques institucionals i que es manifesta en les relacions de veïnatge, en els espais educatius i sanitaris, en els locals d'oci, en els esdeveniments esportius, en l'actuació dels cossos de seguretat pública, etc.

Aquesta problemàtica s'ha vist alimentada durant els últims anys —i de forma cada cop més emfàtica— per la utilització de discursos racistes i xenòfobs per part de determinats partits polítics i agitadors mediàtics. El creixent suport que reben actualment els grups parlamentaris —tant a Catalunya com a Espanya— que assenyalen a la població migrant / no blanca com la causant de les problemàtiques socials —a mode de boc expiatori—, que defensen mesures restrictives vers la immigració i que proposen polítiques que suposen el menysteniment dels seus drets fonamentals, es configura com una de les principals problemàtiques que enfronta el nostre model social i institucional.

Aquesta conjuntura política i social coincideix, però, amb una robusta legislació —sobretot en termes quantitatius— que prohibeix el racisme i la xenofòbia a Espanya, tant en normatives de caràcter general com sectorials. En la legislació penal, administrativa, civil i laboral es censuren les pràctiques discriminatòries que atempten contra els drets de la ciutadania en funció del seu color de pell o de l'origen ètnic. Alhora, la Constitució espanyola (CE, en endavant) i els tractats internacionals ratificats per l'Estat configuren una base sòlida per a la prohibició de la discriminació racial. Ara bé, la presència de recurrents pràctiques institucionals i socials discriminatòries ens porta a qüestionar l'eficàcia d'aquestes normes jurídiques, el que ens remet als criteris emprats per òrgans encarregats de donar compliment als anomenats delictes d'odi. L'anàlisi del tipus d'interpretació i aplicació d'aquesta legislació és, doncs, el punt de partida del present estudi.

1. Objecte formal i objectius

L'objecte formal d'aquesta recerca és l'anàlisi dels criteris interpretatius que regeixen l'aplicació judicial dels articles del Codi Penal (CP, en endavant) que tipifiquen els comportaments racistes i xenòfobs més presents a Catalunya i Espanya. Tot i la varietat d'articles al CP que poden ser aplicats per a censurar pràctiques racistes[5], hem seleccionat cinc tipus penals donades

5 No s'han analitzat els següents preceptes: l'article 314 que tipifica la discriminació en entorns laborals; l'article 515.4 sobre l'associació il·lícita amb finalitats discriminatòries; els articles 522 a 525 sobre els delictes contra la llibertat de consciència i sentiments religiosos; l'article 607 i 607 bis que tracta dels delictes de genocidi i lesa humanitat; i l'article 611.6 sobre les pràctiques de segregació racial en ocasió de conflicte armat, entre d'altres. També s'ha deixat fora de l'objecte d'anàlisi els epígrafs b i c de l'article 510.1; l'epígraf b de l'article 510.2; i els epígrafs 510.3, 510.4, 510.5, 510.6, 510 bis, 511.2, 511.3 i 511.4, donat que estableixen especificacions relatives als delictes principals tipificats al 510.1.a, 510.2.a i 511.

les conductes racistes més reproduïdes en el nostre territori d'acord amb els informes de les institucions consultades[6]:

- L'article 510.1.a, que seria aplicable als discursos d'odi difosos, de manera creixent, des dels partits polítics conservadors i d'extrema dreta, així com per mitjans de comunicació (tradicionals i digitals).
- L'article 510.2.a, que seria aplicable a les injúries i ofenses discriminatòries portades a terme per ciutadans a títol individual contra persones també de forma singularitzada.
- L'article 511, que seria aplicable a la denegació de serveis públics per motius discriminatoris, com pot ser l'accés a prestacions socials o el gaudi en igualtat de condicions de serveis relacionats als drets a l'educació o a la sanitat.
- L'article 512, que seria aplicable a la denegació de serveis privats per motius discriminatoris, com poden ser l'accés a locals d'oci o el lloguer d'habitatges.
- L'article 22.4, que no tipifica una conducta específica sinó que estableix la possibilitat d'agreujar la pena de delictes comuns en el cas que concorrin motius discriminatoris.

L'objectiu general que es pretén assolir és la presentació als lectors de l'hermenèutica dominant en aquest tipus de procediments en el context judicial espanyol, per tal d'oferir un coneixement especialitzat que contribueixi de forma efectiva al combat jurídic vers les discriminacions i violències racistes i xenòfobes que permeen amb més habitualitat les pràctiques socials i institucionals al nostre territori.

En consonància, el primer dels objectius específics plantejats és descriure quins criteris hermenèutics predominen als jutjats penals espanyols, analitzant-ne el seu grau d'homogeneïtat i coherència, tant en relació amb el conjunt de normes i jurisprudència que tracten sobre qüestions anàlogues, com respecte a l'evolució del racisme i la xenofòbia dins de la realitat historicosocial catalana i espanyola. En aquest sentit, es pretén oferir una visió panoràmica i actualitzada dels criteris utilitzats pels dos principals òrgans judicials espanyols, és a dir, el Tribunal Constitucional (TC, en endavant) i el Tribunal Suprem (TS, en endavant).

El segon objectiu específic és portar a terme una comparació entre els criteris hermenèutics dels nostres tribunals i els del Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH, en endavant), entès com la principal institució judicial europea de defensa dels drets humans amb capacitat d'establir jurisprudència vinculant pels nostres tribunals. L'exercici pretén assenyalar les concordances i divergències entre l'hermenèutica espanyola i l'europea, de forma que l'anàlisi permeti

6 Entre d'altres: 1) Oberaxe, 2025. *Informe anual de monitorización del discurso de odio en redes sociales*. Madrid: Ministerio de Inclusión, Seguridad Social y Migraciones del Gobierno de España; 2) M.ª Pilar Muniesa Tomás et al., 2025. *Informe de la encuesta sobre delitos de odio (2024): víctimas y testigos*. Madrid: Ministerio del Interior. 3) Departament d'Igualtat i Feminisme, 2026. *Informe de l'Oficina d'Igualtat de Tracte i No-Discriminació 2025*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. 4) Centre de Recursos en Drets Humans i Oficina per la No Discriminació de l'Ajuntament de Barcelona, 2025. *Informe de l'Observatori de les Discriminacions a Barcelona 2024*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. 5) SOS Racisme Catalunya, 2026. *Informe 2025 Invisibles. L'estat del racisme a Catalunya*. Barcelona: SOS Racisme Catalunya.

ajustar aquelles pautes interpretatives que dificulten la persecució efectiva i la condemna del racisme i la xenofòbia per part del sistema de justícia espanyol.

2. Marc teòric i metodologia

2.1. La resposta penal al racisme com a mesura antidiscriminatòria diferencialista

La normativitat que combat el racisme a Espanya destaca especialment per la centralitat del dret penal, establint-se delictes específics (articles 510, 511 i 512 CP, de forma destacada) així com determinant sancions penals agreujades per a delictes comuns (article 22.4 CP). L'establiment de tipus penals antidiscriminatoris configura un tipus de mesura diferencialista que deriva d'una perspectiva política que defensa la conveniència de l'ús de les accions afirmatives per a fer front a les discriminacions (Barrère Unzueta).

Els beneficis de l'ús del dret penal en el combat al racisme són diversos. Més enllà de la possibilitat de condemna dels perpetradors i del rescabalament a les víctimes, la criminalització del racisme és una important força desincentivadora de pràctiques discriminatòries a conseqüència de l'efecte que genera l'amenaça punitiva. Alhora, ofereix un potent discurs institucional que presenta el racisme, davant de la societat, com una conducta prou greu per a comportar sancions penals —fent ús de la capacitat pedagògica de dret. Tanmateix, l'estudi té present que el tractament penal del racisme comporta limitacions. La presumpció d'innocència, el principi *in dubio pro reo*, la necessitat d'evidències empíriques per fonamentar una condemna o la individualització de les responsabilitats delictives són obstacles a l'hora de castigar les formes menys explícites de discriminació racial —que alhora solen ser les més habituals—. Conscients d'aquests límits, la recerca busca eixamplar els estrets marges del dret penal —respectant els seus requisits formals i els seus principis ordenadors— amb l'objectiu de permetre un major grau d'eficàcia de les normes jurídiques contingudes al CP que tenen capacitat per a sancionar els comportaments discriminatoris.

2.2. La determinació del significat concret de la norma a partir de la seva interpretació judicial

Una forma d'ampliar aquests marges d'actuació del dret penal és a partir de portar a terme una interpretació de les normes que sigui capaç de detectar de forma més efectiva les pràctiques racistes. En aquest sentit, l'estudi té present que els tipus penals presenten unes descripcions hipotètiques i abstractes de la realitat social que precisen ser interpretades per a fixar-ne un significat concret. I són els operadors jurídics els qui van dotant de contingut específic de les normes mitjançant la seva intervenció en el *joc jurisdiccional* d'interpretació i aplicació del dret (Capella, 1999). Per tant, una forma de fer més efectiva la normativa penal és a partir d'una pràctica jurídica que interpreti i apliqui les normes des d'una perspectiva més garantista vers els drets de les persones afectades pel racisme, la qual cosa permetrà que a través de les successives decisions judicials es consolidi un significat final dels tipus penals més compromès amb l'antiracisme.

La importància dels criteris interpretatius és especialment rellevant en el cas dels delictes d'odi, ja que existeixen diverses controvèrsies al voltant del significat dels termes que estan inclosos en aquests tipus penals, alimentada pels mateixos juristes mitjançant decisions judicials controvertides i posicionaments doctrinals heterogenis, el que accentua la necessitat de delimitar-los conceptualment. El significat concret de termes com *odi, hostilitat, discriminació, humiliació, menyspreu o descrèdit* o l'ús dels verbs *fomentar, incitar, promoure* o *denegar* són matèria de discussió jurídica. La concreció d'aquests conceptes és un dels camps de disputa en el que els operadors jurídics estan involucrats, els quals estan guiats per interessos, competències i esquemes de pensament —sobre el dret i la realitat social— heterogenis. Aquests agents utilitzaran criteris formalment acceptats per a interpretar el significat de les normes, com els establerts a l'article 3.1 del Codi Civil: 1) Lingüístic: a partir dels paràmetres semàntics del llenguatge; 2) Sistemàtic: en funció del conjunt de normes de l'ordenament jurídic, existint corrents doctrinals que adopten una posició de caràcter més formalista —interpretant la norma tenint en compte de forma predominant la seva coherència amb l'ordenament i el manteniment de l'ordre— o de tipus factualista —mantenint una mirada conceptualment innovadora i adaptada a la realitat social; 3) Històric: en funció de les normes antecessores i del debat que va caracteritzar la seva negociació, debat i aprovació; 4) Teleològic: d'acord amb la realitat social i els efectes que s'entén que es vol produir en aquesta[7]. Aquests criteris, però, serviran per a intentar afavorir una interpretació de les normes que vindrà impulsada per les lògiques diferenciades dels operadors, que estaran constituïts en grups diversos d'acord amb els interessos dels destinataris de la seva pràctica i de la jerarquia social que aquests representen. El camp jurídic és, doncs, l'espai on es porta a terme la lluita entre aquests agents que pretenen apropiar-se de la força simbòlica del dret (Bourdieu, 2001).

2.3. El racisme com a fenomen estructural i interseccional

Per a assolir una hermenèutica més eficaç contra els delictes racistes ha estat necessari mantenir una mirada vers aquest fenomen discriminatori que anés més enllà d'una concepció simplificada. L'estudi es fonamenta, doncs, en una perspectiva antiracista que té en compte una teorització del racisme complexa, concebent-lo a partir de la seva dimensió estructural i interseccional i que té present que es materialitza mitjançant pràctiques més o menys explícites d'acord amb les cícliques adaptacions per les quals ha anat passant per tal d'adequar-se a les diferents conjuntures històriques (socials, polítiques, econòmiques, culturals i jurídiques).

En conseqüència, la recerca parteix de la idea que el racisme és un fenomen que s'expressa majoritàriament a través de pràctiques polítiques, econòmiques, jurídiques, socials i culturals cada cop menys explícites, però que no han perdut capacitat per estigmatitzar, discriminar i menystenir els drets de la població migrant i/o no blanca. Aquestes múltiples formes mitjançant les quals es materialitza el racisme acaben per alimentar una racionalitat discriminatòria que resta incrustada en la forma com concebem i vivim la realitat social (Almeida, 2019). Alhora, l'estudi té present que el racisme és una forma d'opressió que està connectada a altres fenòmens generadors de desigualtat. Així, s'entén que no es pot separar el racisme de les

7 En el cas dels criteris d'interpretació de dret internacional, s'empren els establerts en els articles 31, 31 i 33 de la Convenció de Viena sobre el dret dels tractats, de 1969. Disponible a: https://www.oas.org/36ag/espanol/doc_referencia/convencion_viena.pdf.

desigualtats que estratifiquen i enfronten la població d'acord amb eixos com la classe, el gènere o l'orientació sexual, els quals no actuen de forma aïllada sinó entrelligada, el que comporta que sigui necessària una mirada interseccional vers la realitat social —a mode de lent analítica— per a entendre les formes com les opressions es materialitzen en els diferents camps (Akotirene, 2018).

En aquest context, la recerca té present que l'Estat es serveix de discursos que generen i perpetuen les relacions de poder, convertint el dret en l'eina institucional perfecta per a aquest propòsit. El dret ha estat històricament emprat amb finalitats discriminadores en la mesura que ha aconseguit identificar les persones com membres d'una determinat comunitat, col·lectiu o grup dins del límits d'un territori, fracturant socialment la població alhora que creava i recreava conflictivitat. Són precisament les lleis les que dictaminen la condició de nacional o estranger, la condició de ciutadà i la titularitat de drets. Així mateix, el dret defineix quins comportaments es penalitzen o es castiguen amb més duresa, un fet estretament lligat a la creació d'estigmes socials. Per tant, l'esfera jurídica té un paper clau en la gènesi de les desigualtats que fan possible el racisme, recolzant-se tant en el seu poder simbòlic (Bourdieu, 2000) com en el monopoli de la força davant l'incompliment de la norma. Tal i com destaca Barrère Unzueta (2018, p. 18), el dret ha de considerar-se com un instrument indispensable per a la institucionalització dels dominis en torn a les relacions racials, de classe i de gènere.

2.4. Aspectes metodològics pràctics

Per a assolir els objectius de la recerca, en primer lloc s'ha realitzat un buidatge documental relatiu a obres, articles científics i estudis que aborden la interpretació i aplicació dels delictes d'odi (en concret, els establerts als articles 22.4, 510.1.a, 510.2.a, 511 i 512 CP). Al llarg de la seva lectura s'han anat detectant els criteris hermenèutics predominants als alts tribunals espanyols i al TEDH, analitzant la seva coherència i homogeneïtat. La cerca bibliogràfica ha donat com a resultat la consulta d'una trentena de documents especialitzats, el que ha servit per a guiar l'anàlisi de les sentències realitzada posteriorment.

Un cop finalitzada aquesta aproximació bibliogràfica, s'han cercat i analitzat les resolucions judicials que abordaven la temàtica objecte de la recerca, emeses pels dos tribunals espanyols superiors. A aquestes resolucions s'hi ha accedit a través de les bases de dades disponibles. S'ha començat per treballar amb el *Buscador de Jurisprudencia Constitucional del Tribunal Constitucional*[8], on s'han cercat sentències del TC, per a posteriorment accedir a la base de dades del *Centro de Documentación Judicial del Consejo General del Poder Judicial*[9], on s'han buscat sentències i interlocutòries de la Sala Penal del TS. En relació amb els intervals temporals, s'ha considerat que es podia abastar l'activitat del TC en la seva totalitat (des de 1981 fins als 2025), però que era recomanable limitar el relatiu al TS d'acord els objectius de l'estudi (anàlisi d'homogeneïtat i actualització dels criteris hermenèutics), el que ha portat a definir un període més restringit en aquest últim cas, com és el transcorregut entre 2020 i 2025. Tanmateix, s'han de realitzar dues puntualitzacions en relació al període de cerca de resolucions del TS: a) s'ha consultat també algunes resolucions anteriors al 2020, donada la seva rellevància d'acord amb

8 https://hj.tribunalconstitucional.es/.

9 https://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Centro-de-Documentacion-Judicial--CENDOJ-/

l'anàlisi bibliogràfica realitzada prèviament; b) en el cas de les resolucions sobre els delictes del 511 i 512 l'interval s'ha vist ampliat entre 2015-2025, donada l'escassa presència de decisions sobre aquests articles. En total s'han analitzat 170 resolucions (70 del TC i 100 del TS).

En relació amb el TEDH, l'anàlisi dels criteris emprats per aquest òrgan s'ha portat a terme a partir, per una banda, de l'anàlisi de la bibliografia abans mencionada —configurant un paper rellevant els informes anomenats *Thematic Factsheets,* disponibilitzats pel mateix TEDH— i, per l'altra, de la recerca jurisprudencial a la base de dades d'aquest tribunal, el que ha servit per confirmar i ampliar la informació sobre l'hermenèutica del TEDH. En total s'han analitzat 50 sentències d'aquest tribunal.

Finalment, s'ha d'assenyalar que els criteris interpretatius dels tribunals es presentaran contextualitzats a través de la citació dels relats fàctics objecte dels procediments, el que s'ha considerat que facilitaria la comprensió dels mateixos i afavoriria el seu ús pràctic per part dels operadors jurídics que consultin aquest estudi.

A partir d'aquesta metodologia, a continuació iniciem amb l'anàlisi de les interpretacions del TC, posteriorment amb les del TS i, finalment, amb les del TEDH. Finalitzarem l'estudi amb la presentació de les conclusions resultants.

1

Criteris interpretatius del Tribunal Constitucional

1. Criteris interpretatius del Tribunal Constitucional

La primera gran conclusió que podem extreure de l'anàlisi de la jurisprudència del TC és que no ha resolt encara (a juliol de 2026) cap procediment que versi directament sobre l'aplicació dels articles 510, 511, 512 i 22.4 CP a casos de racisme, alhora que són escasses les sentències que ofereixen criteris útils per a la interpretació i aplicació dels delictes d'odi. Tanmateix, s'han pogut analitzar resolucions que, tot i tenir per objecte l'aplicació d'altres tipus penals, ofereixen criteris valuosos a l'hora de valorar elements que serveixen per a demarcar alguns aspectes relacionats a la interpretació dels delictes d'odi. A continuació s'exposaran les conclusions d'aquesta examen jurisprudencial, que abordarà l'anàlisi dels béns jurídics protegits pels delictes d'odi, per una banda, i la determinació dels grups socials que poden ser subjectes passius d'aquests preceptes, per l'altra. Les conclusions respecte a aquests dos elements s'utilitzaran per a interpretar de forma específica el tractament jurídic de les formes contemporànies de discriminació racista.

1.1. Els béns jurídics protegits pels delictes d'odi i com interpretar-los

1.1.1. La protecció del dret a la igualtat real i efectiva

Una lectura transversal de la normativitat antidiscriminatòria espanyola[10], europea i internacional permet constatar que la igualtat és essencialment el bé jurídic que té com a objectiu salvaguardar-se mitjançant l'aprovació i vigència de les normes que prohibeixen els delictes d'odi. Per citar-ne les més destacades, la **Convenció Internacional sobre l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació Racial, de Nacions Unides** (ICERD, en endavant) —que es configura com el principal text de dret internacional que tracta la prohibició del racisme— defineix en el seu article 1 la discriminació racial com l'anul·lació o menysteniment del reconeixement, gaudi o exercici dels drets humans i llibertats fonamentals en condicions d'*igualtat* en base a motius de raça, color, llinatge o origen nacional o ètnic; la **Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea** ubica la prohibició de la discriminació racial (art. 21) dins del Títol III dedicat a la *igualtat*; i la **Constitució Espanyola** estableix en el seu article 14 la prohibició de les discriminacions racials —entre d'altres— en connexió a la protecció de la *igualtat* davant la llei. Alhora, les lleis de dret antidiscriminatori vigents a l'Estat i a Catalunya també col·loquen la *igualtat* en el centre d'aquesta protecció, com ho demostren les mateixes nomenclatures dels principals textos

10 En aquest document s'utilitza la igualtat i la no discriminació com a drets/principis independents però clarament connectats i complementaris (Castilla, 2018).

legals antidiscriminatoris: la **Ley Orgánica 3/2007, de 22 de marzo, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres**, la **Ley 15/2022, de 12 de julio, integral para la igualdad de trato y la no discriminación,** i la **Llei 19/2020, del 30 de desembre, d'igualtat i no discriminació**. El contingut dels seus articulats també apunta en la mateixa direcció quan s'estableix: en la primera, que «las mujeres y los hombres son *iguales* en dignidad humana, e *iguales* en derechos y deberes» (art. 1); en la segona, que la llei té per objectiu «garantir i promoure el dret a la *igualtat* de tracte i no discriminación», així com «respectar la *igual* dignitat de les persones» (art. 1); i en la tercera, que l'objecte de la llei «és garantir el dret a la *igualtat* de tracte i a la no-discriminació» (art.1). Aquestes referències normatives, de fet, són coherents amb el significat social i lingüísticament acceptat del mot *discriminació,* com ho constata la mateixa RAE quan el defineix com «donar un tracte *desigual* a una persona o col·lectivitat per motius racials, religiosos, polítics, de sexe, d'edat, de condició física o mental, etc.». Es pot concloure, conseqüentment, que tant a partir de criteris sistemàtics —és a dir, tenint en compte el conjunt de normes autonòmiques, estatals i internacionals— com de criteris lingüístics, la *igualtat* és el dret que és objecte de protecció mitjançant la tipificació dels delictes d'odi.

La CE estableix en el seu article 1.1 que la igualtat és un dels valors superiors de l'ordenament jurídic —junt amb la llibertat, la justícia i el pluralisme polític—, el que confereix una posició jurídica preponderant a la seva garantia en el context d'interpretació i aplicació de qualsevol norma, incloses les que tipifiquen els delictes d'odi. Aquest criteri es veu reforçat per la jurisprudència del TC, les sentències del qual són expressives respecte a la necessitat de protecció de la igualtat. A més, el TC no es limita a reconèixer la igualtat únicament des de la seva vessant formal sinó que estableix l'obligatorietat de què els poders públics actuïn per a garantir-la en la seva dimensió material. Aquesta posició jurisprudencial es recolza en la interpretació de l'article 1.1 CE en connexió amb el dret constitucional a no ser discriminat establert a l'article 14 CE i amb l'obligació constitucional establerta a l'article 9.2 CE que exigeix als poders públics «promover las condiciones para que la libertad y la igualdad del individuo y de los grupos en que se integra sean reales y efectivas y remover los obstáculos que impidan o dificulten su plenitud y facilitar la participación de todos los ciudadanos en la vida política, económica, cultural y social». Les recents Sentències del Tribunal Constitucional (STC, en endavant) són prou expressives en el context de resolució de procediments que versen sobre les discriminacions per gènere, com en deixa constància la **STC núm. 22/2024, de 12 de febrer**, resolució en la qual el TC determina de forma clara la necessitat dels poders públics de garantir la igualtat real i efectiva de les dones, el que justifica a partir de l'ús de criteris interpretatius de tipus teleològic, és a dir, en funció de la situació històrica de discriminació que han patit en el si de la societat espanyola:

> «En orden a determinar si se ha producido la infracción del derecho a la no discriminación por razón de sexo que la recurrente denuncia, es necesario recordar brevemente el contenido del derecho fundamental invocado. Como hemos tenido la oportunidad de señalar en repetidas ocasiones, la virtualidad del art. 14 CE no se agota con la proclamación del derecho a la igualdad de su primer inciso, pues el precepto constitucional también se refiere —acto seguido— a la prohibición de una serie de motivos o razones concretas de discriminación, lo que representa una explícita interdicción de determinadas diferencias históricamente muy arraigadas y que han situado a sectores de la población, tanto por la acción de los poderes públicos como por la práctica social,

> en posiciones no solo desventajosas sino contrarias a la dignidad de la persona que reconoce el art. 10.1 CE» (FJ 3).

L'anàlisi retrospectiu de les sentències del TC ens demostra que el tribunal ja s'ha pronunciat anteriorment en el mateix sentit, com ho constata la **STC núm. 128/1987, de 16 de juliol**:

> «(...) no debe ciertamente olvidarse que la expresa exclusión de la discriminación por razón del sexo halla su razón concreta, como resulta de los mismos antecedentes parlamentarios del art. 14 CE, y es unánimemente admitido por la doctrina científica, en la voluntad de terminar con la histórica situación de inferioridad en que, en la vida social y jurídica, se había colocado a la población femenina: situación que, en el aspecto que aquí interesa, se traduce en dificultades específicas de la mujer para el acceso al trabajo y su promoción dentro del mismo. No es necesario, ante el cúmulo de datos y pruebas que suministra la historia de nuestra sociedad, hacer referencia en extenso a tales dificultades, pero su persistencia se traduce, aún hoy, e innegablemente, en una menor incorporación de la mujer al trabajo. La realidad social (que no puede, a este respecto, ignorarse si no se quiere dejar vacíos de contenido los preceptos constitucionales contrarios a la discriminación de la mujer) es hoy claramente muy distante de una situación de igualdad, como lo muestra el que, según los datos disponibles (Encuesta de Población Activa, Primer Trimestre de 1987) la tasa de actividad de la población femenina mayor de dieciséis años sea de un 29,1 por 100 considerablemente inferior a la de la población masculina (68,4 por 100, mucho más del doble)» (FJ 5).

En la mateixa direcció es pronuncien la **STC núm. 166/1988, de 26 de setembre** (FJ 2), derivada d'un procediment sobre acomiadament discriminatori, la **STC núm. 145/1991, d'1 de juliol** (FJ 2), sobre la vulneració del principi d'igualtat i no discriminació en matèria salarial, i la **STC núm. 216/1991, de 14 de novembre**, dictada sobre l'accés discriminatori a les Forces Armades:

> «(...) cabe observar que la igualdad que el art. 1.1 de la Constitución proclama como uno de los valores superiores de nuestro ordenamiento jurídico —inherente, junto con el valor justicia a la forma de Estado Social que ese ordenamiento reviste pero también a la de Estado de Derecho— no sólo se traduce en la de carácter formal contemplada en el artículo 14 y que, en principio, parece implicar únicamente un deber de abstención en la generación de diferenciaciones arbitrarias, sino asimismo en la de índole sustancial recogida en el art 9.2. que obliga a los poderes públicos a promover las condiciones para que la de los individuos y de los grupos sea real y efectiva» (FJ 5).

Per tant, en el context de procediments sobre discriminacions per gènere el TC ha tingut en compte les característiques històriques d'aquest grup social a l'hora d'interpretar l'abast de la protecció del dret a la igualtat. Fonamentant-se en una lectura de l'article 1.1 CE connectada

a l'article 14 CE i l'article 9.2 CE, ha resolt de forma especialment garantista en relació amb la preservació dels drets fonamentals de les dones, el que ha comportat que en ocasions hagi interpretat i aplicat les normes jurídiques de forma desigual en casos diferents —és a dir, depenent de les característiques històriques d'aquest grup social— per a poder dotar d'eficàcia material al dret a la igualtat. L'assoliment de la igualtat, doncs, és concebut com un objectiu que justifica una interpretació socialment contextualitzada de les normes, el que pot dur a una aplicació de la llei adaptada a aquesta finalitat. L'aplicació de la norma ajustada a aquest objectiu ha de poder-se justificar objectiva i raonablement (**STC núm. 8/1981, de 30 de març**; **STC núm. 22/1981, de 2 de juliol**, entre d'altres), superant un judici de proporcionalitat que tindrà en compte la decisió adoptada, el resultat produït i la finalitat pretesa (**STC núm. 200/2001, de 4 d'octubre**, entre d'altres), cosa que permetrà donar compliment a l'exigència constitucional de prohibició d'ús de criteris judicials arbitraris en l'aplicació de les lleis:

> «Como tiene declarado este Tribunal desde la STC 22/1981, de 2 de julio, recogiendo al respecto la doctrina del Tribunal Europeo de Derecho Humanos en relación con el art. 14 CEDH, el principio de igualdad no implica en todos los casos un tratamiento legal igual con abstracción de cualquier elemento diferenciador de relevancia jurídica, de manera que no toda desigualdad de trato normativo respecto a la regulación de una determinada materia supone una infracción del mandato contenido en el art. 14 CE, sino tan sólo las que introduzcan una diferencia entre situaciones que puedan considerarse iguales, sin que se ofrezca y posea una justificación objetiva y razonable para ello, pues, como regla general, el principio de igualdad exige que a iguales supuestos de hecho se apliquen iguales consecuencias jurídicas y, en consecuencia, veda la utilización de elementos de diferenciación que quepa calificar de arbitrarios o carentes de una justificación razonable. (...) También es necesario, para que sea constitucionalmente lícita la diferencia de trato, que las consecuencias jurídicas que se deriven de tal distinción sean proporcionadas a la finalidad perseguida, de suerte que se eviten resultados excesivamente gravosos o desmedidos. En resumen, el principio de igualdad, no sólo exige que la diferencia de trato resulte objetivamente justificada, sino también que supere un juicio de proporcionalidad en sede constitucional sobre la relación existente entre la medida adoptada, el resultado producido y la finalidad pretendida» (STC núm. 200/2001, de 4 d'octubre, FJ 4).

Aquest caràcter preponderant que presenta la garantia efectiva del dret a la igualtat en casos en què es valoren possibles discriminacions contra integrants de grups socials històricament discriminats, ofereix un substancial punt de suport per a la interpretació i aplicació dels delictes d'odi en casos en què s'avaluen denúncies sobre presumptes pràctiques racistes, donada la historicitat de les desigualtats i violències que han sofert els grups socials afectats pel racisme, com poden ser a l'Estat espanyol la comunitat gitana, els nord-africans, etc.

1.1.2. El dret internacional com a font interpretativa del dret a la igualtat i a la dignitat

El TC connecta la protecció del dret a la *igualtat* y a la *no discriminació* amb la salvaguarda del dret a la *dignitat* (art. 10 CE), atribuint a aquest últim un valor cardinal en l'ordenament jurídic espanyol. Segons l'anàlisi de les seves resolucions, la dignitat és «el prius lógico y ontológico para la existencia y reconocimiento de los demás derechos» (**STC núm. 53/1985, d'11 d'abril**, FJ 3, entre altres). De la mateixa forma, les **STC núm. 120/1990, de 27 de juny** (FJ 4), i **STC núm. 57/1994, de 28 de febrer** (FJ 3), entre moltes d'altres, decreten que el dret a la *dignitat* constitueix un *minimum invulnerable* que tot estatut jurídic ha d'assegurar:

> «Proyectada sobre los derechos individuales la regla del art. 10.1 CE implica que, en cuanto «valor espiritual y moral inherente a la persona» (STC 53/1985, fundamento jurídico 8) la dignidad ha de permanecer inalterada cualquiera que sea la situación en que la persona se encuentre (...), constituyendo, en consecuencia, un *minimum* invulnerable que todo estatuto jurídico debe asegurar, de modo que, sean unas u otras las limitaciones que se impongan en el disfrute de derechos individuales, no conlleven menosprecio para la estima que, en cuanto ser humano merece la persona» (STC núm. 120/1990, de 27 de juny, FJ 4).

Alhora, el tribunal defineix el dret a la dignitat com «un punto de arranque» per a interpretar els altres drets, segons la **STC núm. 53/1985, d'11 d'abril**, FJ 3 (entre d'altres)—, concebint que la igualtat i la dignitat poden veure amenaçats per les pràctiques socials i institucionals discriminatòries històricament assentades, tal com va determinar ja fa gairebé quatre dècades la **STC núm. 128/1987, de 16 de juliol**:

> «El art. 14 de la Constitución viene a establecer, en su primer inciso, una cláusula general de igualdad de todos los españoles ante la ley (...) [que] representa una explícita interdicción del mantenimiento de determinadas diferenciaciones históricamente muy arraigadas y que han situado, tanto por la acción de los poderes públicos, como por la práctica social, a sectores de la población en posiciones no sólo desventajosas, sino abiertamente contrarias a la dignidad de la persona que reconoce el art. 10 de la CE» (FJ 5).[11]

Aquesta relació entre la garantia de la *igualtat*, la *no discriminació* i la *dignitat* de determinats sectors socials és una constant en la jurisprudència del TC, instituint-se de forma pacífica que les discriminacions històricament arrelades atempten contra la dignitat de grups socials específics.

11 El text constitucional esmenta textualment que «los españoles son iguales ante la ley», però el TC interpreta que la prohibició de discriminació és aplicable a totes les persones sota la jurisdicció espanyola. Per tant, l'article 14 CE s'aplica als estrangers en relació al principi general d'igualtat i no discriminació, donant als drets fonamentals un caràcter universal, independentment de la nacionalitat.

Al mateix temps, el TC estableix l'obligació de donar compliment a l'article 10.2 CE, segons el qual les normes relatives als drets fonamentals s'han d'interpretar de conformitat amb la **Declaració Universal de Drets Humans** (DUDH, en endavant) i amb els tractats i acords internacionals ratificats per l'Estat espanyol. El TC estipula manifestament que la normativitat internacional és font interpretativa per a determinar el contingut dels drets fonamentals (**STC núm. 64/1991, de 22 de març,** FJ 4, entre d'altres), incloent-hi tractats, convenis, convencions, etc., així com la jurisprudència dels tribunals supranacionals, com el TEDH o el Tribunal de Justícia de la Unió Europea (TJUE, en endavant). Per exemple, la recent **STC núm. 47/2023, de 10 de maig**, resolució que decideix sobre la possible vulneració del dret a la legalitat sancionadora en un cas d'aplicació de la normativa d'estrangeria, recolza la seva decisió en la incidència de la normativitat europea en els supòsits d'estança irregular d'estrangers, donant compliment a l'article 10.2 CE en un cas en què es valora la garantia al dret a la igualtat, a la no discriminació i, en conseqüència, a la dignitat d'una ciutadana estrangera[12].

Aquesta especial vigilància en el combat contra les discriminacions que proporciona la prioritària protecció del dret a la igualtat i la dignitat, recolzada alhora per una interpretació de les normes d'acord amb la normativitat internacional antidiscriminatòria especialitzada, ofereix una base jurídica alineada amb criteris que contribueixen a aplicar els delictes d'odi de forma més efectiva.

1.2. Els grups socials que poden ser subjectes passius dels delictes d'odi

Una de les qüestions que ha generat més debat doctrinal fa referència als subjectes que poden o no poden ocupar la posició d'afectats en aquest tipus de preceptes penals. Aquesta és una qüestió que es tracta amb més precisió en el següent capítol, donat que el TS s'hi ha pronunciat de forma més àmplia, però el TC ens ofereix algunes sentències que estableixen premisses que ens poden ajudar a situar la resposta a aquesta controvèrsia.

La primera conclusió que es pot extreure de la jurisprudència consultada fa referència a les característiques que defineixen, segons el TC, els subjectes que estan protegits pel dret a la *no discriminació* de l'article 14 CE. D'acord amb l'ús de criteris teleològics per part del tribunal, aquest dret fonamental promou la igualtat dels col·lectius històricament discriminats. La **STC núm. 128/1987, de 16 de juliol**, és una de les primeres que es va pronunciar sobre la protecció antidiscriminatòria de l'article 14 CE en clau de garantia de la igualtat i la dignitat de grups socials —en aquest cas eren les dones— que històricament han estat sotmesos a circumstàncies

12 En concret, la **STJUE, de 8 d'octubre de 2020, assumpte MO c. Subdelegació del Govern a Toledo, C-568/19**, i de la **STJUE de 3 de març de 2022, assumpte UN c. Subdelegació del Govern a Pontevedra, C-409/20**, a l'hora d'interpretar com *Directiva 2008/115/CE, del Parlament Europeu i del Consell, de 16 de desembre de 2008, relativa a normes i procediments comuns en els Estats membres per al retorn dels nacionals de tercers països en situació irregular*, impacta en l'aplicació del règim administratiu sancionador previst a la *Ley Orgánica de derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social.* Amb anterioritat el TJUE ja havia determinat que la llei d'estrangeria espanyola era contrària al dret de la Unió Europea (Castilla, 2016).

de desavantatge, representant una oposició a determinades *diferències històricament arrelades* «que han situado, tanto por la acción de los poderes públicos, como por la práctica social, a sectores de la población en posiciones no sólo desventajosas, sino abiertamente contrarias a la dignidad de la persona que reconoce el art. 10 de la CE» (FJ 5).

A través de la **STC núm. 41/2006, de 13 de febrer** i la **STC núm. 41/2013, de 14 de febrer**, el tribunal fa un pas més en incloure l'orientació sexual com a categoria susceptible de protecció a través de l'article 14 CE, també a partir de l'ús de criteris teleològics, així com sistemàtics donada la utilització que porta terme de la normativitat internacional d'acord amb l'article 10.2 CE:

> «En relación con lo anterior, es de destacar que la orientación homosexual, si bien no aparece expresamente mencionada en el artículo 14 CE como uno de los concretos supuestos en que queda prohibido un trato discriminatorio, es indubitadamente una circunstancia incluida en la cláusula «cualquier otra condición o circunstancia personal o social» a la que debe ser referida la interdicción de la discriminación. Conclusión a la que se llega a partir, por un lado, de la constatación de que la orientación homosexual comparte con el resto de los supuestos mencionados en el artículo 14 CE el hecho de ser una diferencia históricamente muy arraigada y que ha situado a los homosexuales, tanto por la acción de los poderes públicos como por la práctica social, en posiciones desventajosas y contrarias a la dignidad de la persona que reconoce el art. 10.1 CE, por los profundos prejuicios arraigados normativa y socialmente contra esta minoría; y, por otro, del examen de la normativa que, ex artículo 10.2 CE, debe servir de fuente interpretativa del artículo 14 CE (STC núm. 41/2013, de 14 de febrer, FJ 3)».

Alhora, la **STC núm. 176/2008, de 22 de desembre**, fa ús dels mateixos criteris quan estableix que la transsexualitat és una categoria inclosa en la protecció antidiscriminatòria de l'article 14 CE, determinant explícitament que «es notoria la posición de desventaja social y, enesencia, de desigualdad y marginación sustancial que históricamente han sufrido los transexuales» (FJ 4).

Aquesta interpretació de l'abast de l'article 14 CE que té en compte, per una banda, la sociologia del país, i per l'altra, la normativitat internacional, proporciona arguments jurídics per a aplicar els delictes d'odi específicament en favor de la protecció dels grups socials desaventatjats, i no a d'altres que no reuneixen aquestes característiques històriques ni aquesta protecció per part del dret internacional que regula la garantia dels drets humans.

Tanmateix, algunes sentències del TC mereixen ser discutides donades les controvèrsies que han suscitat a conseqüència de les referències explícites als delictes d'odi que inclouen —tot i no resoldre específicament l'aplicació d'aquests preceptes.

Una d'aquestes és la **STC núm. 177/2015, de 22 de juliol**. La resolució ratifica la condemna per un delicte d'injúries al rei i a la corona (article 490.3 CP) als autors de cremar una fotografia dels reis d'Espanya. La resolució, tot i no aplicar expressament cap dels delictes d'odi, cita en múltiples ocasions expressions com *promoure l'odi*, *incitar l'odi*, *discurs d'odi* i *llenguatge de l'odi,* afirmant-se concretament que la crema de la fotografia expressa que el monarca és mereixedor d'*exclusió* i d'*odi* (FJ 4). La sentència equipara directament la crema del retrat amb el

discurs d'odi, no circumscrivint-lo a la protecció de grups socials històricament discriminats i estenent el seu significat a la prohibició de conductes crítiques, de protesta o d'oposició de caràcter polític:

> «Es obvio que las manifestaciones más toscas del denominado «discurso del odio» son las que se proyectan sobre las condiciones étnicas, religiosas, culturales o sexuales de las personas. Pero lo cierto es que el discurso fóbico ofrece también otras vertientes, siendo una de ellas, indudablemente, la que persigue fomentar el rechazo y la exclusión de la vida política, y aun la eliminación física, de quienes no compartan el ideario de los intolerantes» (FJ 4).

Del caràcter controvertit de la resolució en deixa constància que en derivessin fins a tres vots particulars discrepants, mantenint-se en dos d'aquests una clara oposició a l'equiparació de les manifestacions de rebuig polític vers les institucions de l'Estat amb el discurs d'odi contra grups històricament discriminats:

> «(...) la Sentencia de la que discrepo fundamenta el sentido del fallo en el entendimiento de que la quema de la foto real fue expresión de un verdadero "discurso del odio", y a la vez exteriorización de una amenaza y de provocación a la violencia. Interpretación que a mi juicio, no solo carece totalmente de sustento fáctico, sino que desfigura el concepto del "discurso del odio" y distorsiona peligrosamente su alcance» (...) Equiparar bajo el mismo concepto el discurso antimonárquico —aquí y ahora— con el discurso dirigido a fomentar la discriminación y exclusión social de colectivos secularmente vulnerables, revela una lamentable utilización de conceptos acuñados sobre realidades dramáticas que en modo alguno admiten comparación con los insultos a una institución o a unas personas de tan alta relevancia pública (FJ 1 i FJ 4 del Vot particular de la magistrada Adela Asua Batarrita).[13]

La **STC núm. 112/2016, de 20 de juny,** que tampoc resol sobre l'aplicació del tipus penal de l'article 510.1 CP (discurs d'odi), conté de nou argumentacions que semblen relacionar el discurs d'odi amb la protecció de grups socials diferents dels que han patit històricament les conseqüències de sistemes d'opressió com el racisme, l'homofòbia o el masclisme. La sentència confirma una condemna per enaltiment del terrorisme (art. 578 CP) aplicada a un acte d'homenatge a un ex membre d'ETA (José Miguel Beñarán Ordeñana, àlias Argala), equiparant-lo al discurs d'odi:

> «(...) hay que concluir que la sanción penal de las conductas de enaltecimiento del terrorismo sancionadas en el art. 578 (...) supone una legítima injerencia en el ámbito de la libertad de expresión de sus autores

13 Aquesta sentència va ser severament refutada pel TEDH (cas **Stern Taulats i Roura Capellera c. Espanya, de 13 de març de 2018**) en base a la incongruència en la que, segons el tribunal europeu, va incorre el TC al posar en el mateix sac el discurs d'odi i la crítica política vers les institucions estatals, tal i com s'analitzarà al capítol 3.

> en la medida en que puedan ser consideradas como una manifestación del discurso del odio por propiciar o alentar, aunque sea de manera indirecta, una situación de riesgo para las personas o derechos de terceros o para el propio sistema de libertades. (...) Su conducta no puede ser considerada como un legítimo ejercicio de este derecho, por ser manifestación del conocido como discurso del odio» (FJ 4 i FJ 6).

Resulta destacable que la resolució porta a terme una contextualització històrica dels fets objecte d'enjudiciament, aplicant criteris teleològics relacionats amb les característiques socials i polítiques lligades a la història recent del país, el que li serveix per a valorar la capacitat d'aquell acte polític per a crear un clima d'odi:

> «Y ciertamente, en ese contexto es donde tienen lugar los hechos declarados probados. En el presente caso nos encontramos con un acto de indudable "homenaje" a un dirigente de la organización terrorista ETA. Organización que viene atemorizando y causando dolor a la sociedad española en general, y a la vasca en particular, durante ya más de cincuenta años» (FJ 3).

La resolució conté, de nou, un vot particular discrepant del magistrat Juan Antonio Xiol Ríos que sosté que els fets no són enquadrables com una manifestació del discurs d'odi, el que argumenta d'acord amb el context fàctic que envolta la conducta, així com amb les directrius del TEDH sobre aquesta matèria, relacionant el cas amb la major permissivitat que des d'Europa es dona als discursos polítics crítics o contraris a les autoritats i/o institucions de l'Estat[14].

Oposadament, la **STC núm. 35/2020, de 25 de febrer**, estima el recurs presentat per César Augusto Montaña Lehman (amb nom artístic César Strawberry i membre del grup musical Def Con Dos), respecte de la sentència del TS que l'havia condemnat per un delicte d'enaltiment del terrorisme i humiliació a les seves víctimes. El TC decreta una vulneració del seu dret a la llibertat d'expressió en relació amb la publicació de diversos tuits que esmentaven el rei d'Espanya, dirigents franquistes i representants de partits polítics. La resolució, tot i que tampoc resol sobre l'aplicació de l'article 510.1 CP (discurs d'odi), recull diverses argumentacions relacionades amb el discurs d'odi. Una d'aquestes afirma que una condemna generaria una afectació negativa vers el pluralisme polític i la llibertat d'expressió, entenent que la crítica de naturalesa política vers figures institucionals és legítima. Tanmateix, aquesta resolució compta amb un vot particular discrepant del magistrat Alfredo Montoya Melgar que sí que subsumeix els tuits al delicte de l'article 578 CP, relacionant-los amb el discurs d'odi en base a què considera que els missatges es dediquen a «justificar el recurso a la violencia para la consecución de objetivos políticos», sense entrar a valorar el caràcter institucional (públic i/o polític) dels individus esmentats.

En definitiva, el TC identifica expressament la protecció especial que mereixen els grups socials històricament discriminats, a través de la interpretació que porta a terme de les categories incloses a l'article 14 CE, el que sustenta a partir de l'ús de criteris teleològics i sistemàtics (en

14 La sentència va acabar sent corregida pel TEDH en el cas **Erkizia Almandoz c. Espanya, de 22 Juny de 2021**, tal i com s'analitzarà al capítol 3.

aquest últim cas, relatius al dret internacional). Tanmateix, es mostra ambivalent davant de la interpretació de tipus penals —delicte d'injúries al rei i a la corona, i delicte d'enaltiment del terrorisme i humiliació a les seves víctimes—, equiparant-los en ocasions (i sense unanimitat) al discurs d'odi a partir d'argumentacions que no el circumscriuen a la protecció dels integrants de grups que han patit històricament opressions estructurals, la qual cosa pot suposar un obstacle a una interpretació més efectiva dels delictes d'odi. Una interpretació restringida a la protecció dels drets dels grups socials afectats per discriminacions històriques contribuiria a una aplicació més efectiva dels delictes d'odi en el marc del combat contra el racisme perquè limitaria el seu abast a casos en què s'atempta contra la igualtat i la dignitat de subjectes ubicats en posició de desavantatge, mereixedors d'una protecció especial, el que ajudaria a la superació de dubtes doctrinals que contribueixen a aplicar en menor grau els delictes d'odi. Per una banda, s'evitarien part dels temors sobre les conseqüències negatives que la punició dels discursos d'odi pot generar en la garantia de la llibertat d'expressió, la llibertat ideològica i el pluralisme polític, ja que es cenyiria la seva aplicació al combat de fenòmens amb efectes opressius estructurals. Per l'altra, es contribuiria a defugir de les precaucions relacionades amb la preocupació per convertir els delictes d'odi en tipus penals que es troben al llindar del dret penal d'autor, ja que limitant-se a la protecció dels grups socials històricament desaventatjats es situaria el pes interpretatiu en l'avaluació objectiva dels efectes discriminants dels fets en comptes de centrar-lo en la valoració del fur intern de l'autor.

1.3. La protecció dels drets a la igualtat i la dignitat en casos de racisme

El TC presenta tres sentències que, tot i no aplicar específicament els tipus penals que prohibeixen els delictes d'odi que són objecte d'aquest estudi, resolen sobre la prohibició de pràctiques racistes, de forma que serveixen per a analitzar com el tribunal interpreta la protecció dels drets a la igualtat i la dignitat en aquests contextos. Totes tres tracten sobre fets que podrien encaixar en la prohibició establerta per l'article 510.1.a CP, és a dir, en el discurs d'odi.

1.3.1. Les conductes anàlogues al discurs d'odi

Les tres sentències en què el TC ha resolt sobre discursos racistes ofereixen elements que contribueixen a descriure en l'àmbit factual les característiques que pel tribunal presenten aquest tipus de pràctiques racistes. La primera és la **STC núm. 214/1991, d'11 de novembre**, la qual resol sobre la demanda civil interposada per Violeta Friedman per vulneració del dret a l'honor contra la publicació d'un reportatge a la revista *Tiempo* on es recollien les declaracions d'un ex-càrrec nazi:

> «¿Los judíos? Mire usted, los alemanes no se llevaron judíos belgas, sino extranjeros. Yo no tuve nada que ver con eso. Y evidentemente, si hay tantos ahora. resulta difícil creer que hayan salido tan vivos de los hornos crematorios; El problema con los judíos -matiza Oegrelle- es que quieren ser siempre las víctimas, los eternos perseguidos, sí no tienen enemigos. los inventan; Falta un líder; ojalá que viniera un día el

> hombre idóneo, aquél que podría salvar a Europa... Pero ya no surgen hombres como el Führer; Han sacado los huesos y hasta los dientes de Mengele... ¡Hasta dónde llega el odio! A mi juicio el doctor Mengele era un médico normal y dudo mucho que las cámaras de gas existieran alguna vez, porque hace dos años que hay una recompensa en los EEUU, para aquel que aporte prueba de las cámaras de gas. Son 50 millones de dólares y todavía no ha ido nadie a recogerlos» (Antecedents de Fet de la STC núm. 214/1991, d'11 de novembre).

La resolució coincideix amb les sentències citades anteriorment i determina que els drets a la *igualtat*, a la *no discriminació* i a la *dignitat* ocupen una posició privilegiada i són valors a ser preservats per l'Estat:

> «Así pues, de la conjunción de ambos valores constitucionales, dignidad e igualdad de todas las personas, se hace obligado afirmar que ni el ejercicio de la libertad ideológica ni la de expresión pueden amparar manifestaciones o expresiones destinadas a menospreciar o a generar sentimientos de hostilidad contra determinados grupos étnicos, de extranjeros o inmigrantes, religiosos o sociales, pues en un Estado como el español, social, democrático y de Derecho, los integrantes de aquellas colectividades tienen el derecho a convivir pacíficamente y a ser plenamente respetados por los demás miembros de la comunidad social» (FJ 8).

La sentència és especialment didàctica quan afirma que els comentaris racistes són *ofensius* i atempten contra l'*honor* i la *dignitat* del grup social que els pateix, connectant ambdós drets amb la protecció al dret a la *igualtat* i a la *no discriminació*:

> «El odio y el desprecio a todo un pueblo o a una etnia (a cualquier pueblo o a cualquier etnia) son incompatibles con el respeto a la dignidad humana, que sólo se cumple si se atribuye por igual a todo hombre, a toda etnia y a todos los pueblos. Por lo mismo, el derecho al honor de los miembros de un pueblo o etnia, en cuanto protege y expresa el sentimiento de la propia dignidad, resulta, sin duda, lesionado cuando se ofende y desprecia genéricamente a todo un pueblo o raza, cualesquiera que sean. Por ello, las expresiones y aseveraciones proferidas por el demandado también desconocen la efectiva vigencia de los valores superiores del ordenamiento, en concreto, la del valor de igualdad consagrado en el art. 1.1 de la Constitución, en relación con el art. 14 de la misma, por lo que no pueden considerarse como constitucionalmente legítimas» (FJ 8).

Les referències incloses en altres passatges de la resolució en les que es citen expressions com la *convivència pacífica* i els *drets de les col·lectivitats* evidencien una perspectiva grupal a l'hora d'interpretar la vulneració dels drets a conseqüència de les declaracions racistes. De fet, la sentència estableix que el dret a l'*honor* de l'article 18.1 CE és una projecció del dret a la

dignitat de l'article 10.1 CE i, conseqüentment, s'ha de garantir d'acord amb la protecció preponderant de què gaudeix aquest últim per estar configurat com un *minimum invulnerable*, tot i que el dret a l'honor tingui originàriament un significat personalista —«en el sentido de que el honor es un valor referible a personas individualmente consideradas» (FJ 6)—. La resolució, doncs, relaciona la protecció de l'*honor* de la demandant amb la del dret a la *dignitat*, cosa que permet que se li atorgui a la Sra. Friedman legitimitat activa per a reclamar per unes declaracions que no l'al·ludien personalment, donant peu a una interpretació de caràcter més col·lectiu de la protecció d'aquests drets davant de discursos racistes:

> «Pero esta legitimación originaria no excluye (...) que haya de considerarse también como legitimación originaria la de un miembro de un grupo étnico o social determinado, cuando la ofensa se dirigiera contra todo ese colectivo, de tal suerte que, menospreciando a dicho grupo socialmente diferenciado, se tienda a provocar del resto de la comunidad social sentimientos hostiles o, cuando menos, contrarios a la dignidad, estima personal o respeto al que tienen derecho todos los ciudadanos con independencia de su nacimiento, raza o circunstancia personal o social (arts. 10.1 y 14 CE)» (FJ 3).

El TC determina, doncs, que les declaracions contenen comentaris *ofensius* de connotació *racista* que constitueixen una incitació de caràcter discriminatori contra els jueus, quelcom que es materialitza específicament a través de les expressions que els *desacrediten* i *menyspreen*:

> «(...) efectuó juicios ofensivos al pueblo judío (...) manifestando, además. expresamente su deseo de que surja un nuevo Führer (con lo que ello significa en cuanto al pueblo judío a la luz de la experiencia histórica). Se trata, con toda evidencia, de unas afirmaciones que manifiestamente poseen una connotación racista y antisemita, y que no pueden interpretarse más que como una incitación antijudía, con independencia de cualquier juicio de opinión sobre la existencia de hechos históricos. Esta incitación racista constituye un atentado al honor de la actora y al de todas aquellas personas que, como ella y su familia, estuvieron internadas en los campos nazis de concentración (...), esencialmente conllevan imputaciones efectuadas en descrédito y menosprecio de las propias víctimas, esto es, las integrantes del pueblo judío que sufrieron los horrores del nacionalsocialismo y, dentro de ellas, la hoy recurrente, razón por la cual exceden del ámbito en el que debe entenderse prevalente el derecho a expresar libremente los pensamientos, ídeas y opíniones, consagrados en el art. 20.1 CE» (FJ 8).

En consonància, el TC declara que les manifestacions contenen comentaris *ofensius* contra el poble jueu, el que és una *intromissió il·legítima* en el dret a l'honor, a la dignitat, a la igualtat i a la no discriminació (articles 18.1, 10.1, 1.1 i 14 CE), decretant-se que les declaracions «manifiestamente poseen una connotación racista y antisemita, que no pueden interpretarse más que como una incitación antijudía» (FJ 8). Ni el dret a la *llibertat d'expressió* ni a la *llibertat ideològica* legitimen *expressions* o *campanyes* de caràcter racista o xenòfob:

> «(...) ni la libertad ideológica (art. 16 CE) ni la libertad de expresión (art. 20.1 CE) comprenden el derecho a efectuar manifestaciones, expresiones o campañas de carácter racista o xenófobo, puesto que, tal como dispone el art. 20.4, no existen derechos ilimitados y ello es contrario no sólo al derecho al honor de la persona o personas directamente afectadas, sino a otros bienes constitucionales como el de la dignidad humana (art. 10 CE) (...)» (FJ 8).

La resolució determina que no resten emparades «manifestaciones o expresiones destinadas a menospreciar o a *generar sentimientos de hostilidad* contra determinados grupos étnicos, de extranjeros o inmigrantes, religiosos o sociales», encaixant en aquesta categoria els comentaris *ofensius*, el que justifica en aquest cas la condemna civil per vulneració del dret a l'honor.

Tanmateix, la resolució porta a terme una interpretació distinta dels fets quan posa a examen la part de les declaracions en què es nega l'existència del genocidi jueu. Segons el TC, aquestes manifestacions sí que estan emparades per la protecció al dret a la *llibertat d'expressió* (art. 20.1.a. CE) i al dret a la *llibertat ideològica* (art. 16.1 CE), entesos ambdós com a «condición de existencia de la opinión pública libre, indisolublemente unida al pluralismo político, que es un valor fundamental y requisito de funcionamiento del Estado democrático, que por lo mismo trascienden el significado común y propio de los demás derechos fundamentales» (FJ 6). Sobre el possible caràcter vexatori de les manifestacions a conseqüència de la falsedat del relat històric proposat pel demandat, la resolució decreta que les declaracions no han de ser sotmeses a un examen judicial sobre la seva veracitat —que sí que seria exigible si s'estigués jutjant un assumpte connectat al dret a la llibertat d'informació de l'art. 20.1.d. CE—, establint que «este requisito de veracidad no puede, como es obvio, exigirse respecto de juicios o evaluaciones personales y subjetivas, por equivocados o malitencionados que sean sobre hechos históricos» (FJ 7). Per tant, la resolució, tot i decretar la il·legalitat de les manifestacions que contenen expressions *ofensives* de caràcter racista —en salvaguarda dels drets a l'honor, a la dignitat, a la igualtat i a la no discriminació —, legítima les que ofereixen una versió *personal* i *subjectiva* (FJ 6) de la història —en garantia dels drets a la *llibertat d'expressió* i *llibertat ideològica*— encara que aquesta resulti ofensiva per motius racistes, decisió aquesta última en què té un pes important la no conveniència de sotmetre a avaluació judicial el caràcter veraç de les declaracions de temàtica històrica, segons el mateix TC:

> «(...) las afirmaciones, dudas y opiniones acerca de la actuación nazi con respecto a los judíos y a los campos de concentración, (...) quedan amparadas por el derecho a la libertad de expresión (art. 20.1 C.E.), en relación con el derecho a la libertad ideológica (art 16 C.E.), pues (...) son: opiniones subjetivas e interesadas sobre acontecimientos históricos» (FJ 8)[15].

La segona resolució és la **STC núm. 176/1995, d'11 de desembre**, sobre un delicte d'injúries greus (art. 458 CP) i d'escarni de confessió religiosa (art. 209 CP) a conseqüència de la publicació a Espanya del llibre *Hitler=SS*. Segons el tribunal, la publicació és *ofensiva* i pretén

15 Aquesta posició no és compartida pel TEDH, com veurem al capítol 3, apartat 3.

humiliar al poble jueu a través de manifestacions considerades *inhumanes*, *vils, abjectes, insultants, despectives* i *vexatòries*, que *inciten a la violència* (directa i indirectament):

> «(...) se relatan una serie de episodios, cuyos escenarios son los campos de concentración nazis, o campos de exterminio, con alemanes de las Schutz-Staffel (SS) y judíos como protagonistas y antagonistas de conductas ... inhumanas, viles y abyectas, con un claro predominio de aberraciones sexuales. El transporte de prisioneros como si fuera ganado, la burla y el engaño del reparto de jabón antes de entrar en la cámara, el olor del gas y de los cadáveres, el aprovechamiento de restos humanos, con otros muchos episodios se narran en tono de mofa, sazonando todo con expresiones insultantes o despectivas ("animales" o "carroña", entre otras). Así lo dice la Sentencia impugnada. Gráficamente se acentúa la decrepitud física de las víctimas en contraste con el aspecto arrogante de sus verdugos, y así hasta la náusea. La lectura pone de manifiesto la finalidad global de la obra, humillar a quienes fueron prisioneros en los campos de exterminio, no sólo pero muy principalmente los judíos. Cada viñeta —palabra y dibujo— es agresiva por sí sola, con un mensaje tosco y grosero, burdo en definitiva, ajeno al buen gusto, aun cuando no nos corresponda terciar en esta cuestión, que se trae aquí como signo externo de ese su talante ofensivo (...). A lo largo de sus casi cien páginas se habla el lenguaje del odio, con una densa carga de hostilidad que incita a veces directa y otras subliminalmente a la violencia por la vía de la vejación» (FJ 5).

La resolució afirma, en la mateixa línia que l'anterior sentència, que el discurs que «niegue la dignidad humana, núcleo irreductible del derecho al honor en nuestros días, se sitúa por sí mismo fuera de la protección constitucional» (FJ 5). Alhora, afirma que els elements que caracteritzen la publicació tenen capacitat de generar *comportaments violents* donat que l'experiència permet predir-ho «sin apenas margen de error por haber un encadenamiento causal entre unos y otros» (FJ 5)[16].

Tanmateix, també es mostra ambivalent en relació amb l'aplicació d'aquesta doctrina davant d'hipotètiques expressions del discurs racista que presentin altres característiques, ja que, tot i confirmar-se la condemna, s'estableix que «al resguardo de la libertad de opinión cabe cualquiera, por equivocada o peligrosa que pueda parecer al lector, incluso las que ataquen al propio sistema democrático» (FJ 2). La resolució decreta, sobre el context històric del nazisme,

16 En aquesta resolució es té en consideració el mitjà utilitzat per a difondre el missatge i el presumible públic destinatari de l'obra: «(...) en este caso convergen además dos circunstancias que le hacen cobrar trascendencia, una de ellas el medio utilizado, una publicación unitaria —un tebeo—, con un tratamiento predominantemente gráfico servido por un texto literario, cuyos destinatarios habrán de ser en su mayoría niños y adolescentes. Por esta condición del público lector al cual se dirige el mensaje, hay que ponderar su influencia sobre personalidades en agraz, aún no formadas por completo en temas que, además, puedan depravarles, corromperles y, en definitiva, deformarles» (FJ 5).

que «la apología de los verdugos, glorificando su imagen y justificando sus hechos, a costa de la humillación de sus víctimas no cabe en la libertad de expresión como valor fundamental del sistema democrático que proclama nuestra Constitución» (FJ 5), però puntualitza que «la Constitución protege también a quienes la niegan» (FJ 2), el que deixa una porta oberta —junt amb la **STC núm. 214/1991, d'11 de novembre**, del cas Violeta Friedman— a discursos racistes menys explícits en funció d'una al·legada protecció dels drets a la llibertat d'expressió i llibertat ideològica.

Aquesta porta s'obrirà definitivament mitjançant la tercera sentència: la **STC núm. 235/2007, de 7 de novembre,** que resol sobre la qüestió d'inconstitucionalitat plantejada per la Secció Tercera de l'Audiència Provincial de Barcelona respecte a l'article 607.2 CP, que tipificava la justificació i negació del genocidi, en el context processal que jutjava la denúncia contra llibreria *Europa*, establiment ubicat a Barcelona que difonia obres de contingut nazi. La sentència, tot i reformar la il·legalitat penal dels discursos que justifiquen el genocidi, estableix la inconstitucionalitat de la prohibició dels discursos que el neguen.

La resolució comença determinant que el dret a la llibertat d'expressió (art. 20.1 CE) no ofereix cobertura a les opinions subjectives sobre determinats fets històrics quan suposin un *menyspreu a la dignitat de les persones* o *posin en perill real la convivència pacífica*:

> «Todo lo dicho no implica que la libre transmisión de ideas, en sus diferentes manifestaciones, sea un derecho absoluto. De manera genérica, se sitúa fuera del ámbito de protección de dicho derecho la difusión de las frases y expresiones ultrajantes u ofensivas, sin relación con las ideas u opiniones que se quieran exponer, y por tanto, innecesarias a este propósito (SSTC 204/1997, de 25 de noviembre; 11/2000, de 17 de enero, FJ 7; 49/2001, de 26 de febrero, FJ 5; 160/2003, de 15 de septiembre, FJ 4). En concreto, por lo que hace a las manifestaciones, expresiones o campañas de carácter racista o xenófobo, hemos concluido que el art. 20.1 CE no garantiza "el derecho a expresar y difundir un determinado entendimiento de la historia o concepción del mundo con el deliberado ánimo de menospreciar y discriminar, al tiempo de formularlo, a personas o grupos por razón de cualquier condición o circunstancia personal, étnica o social, pues sería tanto como admitir que, por el mero hecho de efectuarse al hilo de un discurso más o menos histórico, la Constitución permite la violación de uno de los valores superiores del ordenamiento jurídico, como es la igualdad (art. 1.1 CE) y uno de los fundamentos del orden político y de la paz social: la dignidad de la persona (art. 10.1 CE)"» (FJ 5).

La resolució, doncs, destaca per confirmar la imposició de límits al dret a la llibertat d'expressió —que defineix com un dret *no absolut* (FJ 5)— quan aquest és utilitzat per a difondre missatges *racistes*, caracteritzats pel seu contingut *ultratjant* i *ofensiu*, que la sentència considera que *inciten* a la *discriminació* i a l'*odi* vers el poble jueu, i que no estan legitimats per inserir-se en l'expressió d'un relat històric.

Ara bé, el TC dictamina que la llibertat d'expressió «es válida no solamente para las informaciones o las ideas acogidas con favor o consideradas inofensivas o indiferentes, sino también para

aquellas que contrarían, chocan o inquietan al Estado o a una parte cualquiera de la población» (FJ 4), premissa que utilitzarà per a declarar en última instància la inconstitucionalitat de part de l'article 607.2 CP, limitant la prohibició penal a la difusió d'idees o doctrines que justifiquin el genocidi, però no en relació amb els discursos que el neguin. El TC entén que la negació de l'holocaust no comporta un menyspreu a la dignitat de les persones ni posa en perill la convivència pacífica entre els ciutadans, a diferència dels discursos que el justifiquen o contenen ofenses racistes. Per tant, nega la constitucionalitat de la prohibició de la negació del genocidi quan aquest relat històric no el justifica ni ve acompanyat d'expressions ofensives, d'acord amb la garantia al dret a la llibertat ideològica i a la llibertat d'expressió:

> «Un análisis meramente semántico del contenido del precepto legal permite distinguir en su primer inciso dos distintas conductas tipificadas como delito, según que las ideas o doctrinas difundidas nieguen el genocidio o lo justifiquen. A simple vista, la negación puede ser entendida como mera expresión de un punto de vista sobre determinados hechos, sosteniendo que no sucedieron o no se realizaron de modo que puedan ser calificados de genocidio. La justificación, por su parte, no implica la negación absoluta de la existencia de determinado delito de genocidio sino su relativización o la negación de su antijuridicidad partiendo de cierta identificación con los autores» (FJ 7).

La permissivitat vers el discurs negacionista es veu emparada per la projecció que el TC dur a terme de l'Estat espanyol com una *democràcia no militant*[17]:

> «Como se sabe, en nuestro sistema –a diferencia de otros de nuestro entorno– no tiene cabida un modelo de «democracia militante», esto es, un modelo en el que se imponga, no ya el respeto, sino la adhesión positiva al ordenamiento y, en primer lugar, a la Constitución (STC 48/2003, de 12 de marzo, FJ 7). Esta concepción, sin duda, se manifiesta con especial intensidad en el régimen constitucional de las libertades ideológica, de participación, de expresión y de información (STC 48/2003, de 12 de marzo, FJ 10) pues implica la necesidad de diferenciar claramente entre las actividades contrarias a la Constitución, huérfanas de su protección, y la mera difusión de ideas e ideologías. El valor del pluralismo y la necesidad del libre intercambio de ideas como sustrato del sistema democrático representativo impiden cualquier actividad de los poderes públicos tendente a controlar, seleccionar, o

17 La **STC núm. 48/2003, de 12 de març**, que resol el recurs d'inconstitucionalitat interposat pel Govern Basc contra la *Ley Orgánica 6/2002, de 27 de junio, de Partidos Políticos,* decreta que «falta para ello [per ser una democràcia militant] el presupuesto inexcusable de la existencia de un núcleo normativo inaccesible a los procedimientos de reforma constitucional que, por su intangibilidad misma, pudiera erigirse en parámetro autónomo de corrección jurídica, de manera que la sola pretensión de afectarlo convirtiera en antijurídica la conducta que, sin embargo, se atuviera escrupulosamente a los procedimientos normativos» (FJ 7). Aquesta posició també és defensada per resolucions posteriors com la **STC núm. 5/2004, de 16 de gener**, FJ 17, i la **STC núm. 42/2014, de 25 de març,** FJ 4, entre d'altres.

> determinar gravemente la mera circulación pública de ideas o doctrinas» (FJ 4).

Tal com la mateixa sentència exposa, aquest posicionament diferencia al model espanyol d'altres sistemes jurídics europeus en què l'Estat es recolza en una noció substantiva de la democràcia. Per exemple, a la Constitució alemanya —que estableix a l'article 21 que l'Estat alemany és un sistema de *democràcia militant*— la protecció dels drets a associació, la llibertat d'expressió o la formació de partits polítics està sotmesa a la salvaguarda del sistema democràtic. També el Conveni Europeu de Drets Humans (CEDH, en endavant) presenta una concepció de *democràcia militant* que preveu que per a la seva defensa es puguin restringir determinats drets fonamentals.

Analitzades aquestes tres sentències, resulta útil exposar tres resolucions —ja analitzades a l'apartat 1.2. quan s'ha tractat sobre la delimitació dels grups socials que poden ser subjectes passius dels delictes d'odi— i que, tot i no abordar casos de racisme, ofereixen conclusions rellevants sobre quines conductes no estan emparades pel dret a la llibertat d'expressió i ideològica. El primer exemple és la **STC núm. 177/2015, de 22 de juliol**, la qual censura la crema per part de dues persones (una d'elles encaputxada) d'una fotografia cap per vall dels monarques espanyols. El TC considera que s'ha comès un delicte d'injúries als reis i a la Corona perquè «comporta una incitación a la violencia contra la persona y la institución que representa, fomenta sentimientos de agresividad contra la misma y expresa una amenaza» (FJ 4), tot i que dels fets provats no se'n desprèn que la crema del retrat fos acompanyada per cap proclama que incités directament a la violència:

> «Cuando una idea u opinión se manifiesta, como en el caso enjuiciado, mediante la destrucción de elementos con un valor simbólico, la conducta ha de ser examinada con arreglo a un canon de enjuiciamiento particularmente atento a las concretas circunstancias del caso. Un acto de destrucción puede sugerir una acción violenta y, en consecuencia, ser susceptible de albergar mensajes que no merecen protección constitucional» (FJ 4)[18].

El segon exemple és la **STC núm. 112/2016, de 20 de juny**, la qual resol sobre l'acte d'homenatge a un responsable d'ETA que va presentar les següents característiques:

> «El acto fue publicitado mediante carteles pegados en las calles en los que se transcribía un texto atribuido a Argala que dice: "La lucha armada no nos gusta a nadie, la lucha armada es desagradable, es dura, a consecuencia de ellas se va a la cárcel, al exilio, se es torturado; a consecuencia de ella se puede morir, se ve uno obligado a matar, endurece a la persona, le hace daño, pero la lucha armada es imprescindible para avanzar". Para su celebración se colocó una carpa y en su interior una tarima o escenario elevado en el que, en su lado derecho desde el

18 Aquesta sentència va refutada pel TEDH, decretant-se que la justícia espanyola havia vulnerat el dret a la llibertat d'expressió dels condemnats, tal i com analitzarem al capítol 3.

> punto de vista del público asistente, había, sobre un caballete, una gran fotografía del miembro de ETA cuya figura se ensalzaba; en el centro, una pantalla en la que se proyectaron fotografía de miembros encapuchados de la banda terrorista y de presos y, a la izquierda, un atril desde el que el acusado pronunció un discurso, todo ello presidido por un cartel con el lema 'Independentzia Sozialismo 1949- 1978', en referencia a la fecha de nacimiento y muerte del llamado Argala. (...) El discurso del acusado Tasio Erkizia Almandoz fue el momento central del acto. En él pidió 'una reflexión [para] escoger el camino más idóneo, el camino que más daño le haga al Estado, que conduzca a este pueblo a un nuevo escenario democrático' y terminó con los gritos ¡Gora Euskal Herria askatuta', 'Gora Euskal Herria euskalduna' y 'Gora Argala' –¡Viva Euskal Herria libre! ¡Viva Euskal Herria vasca! ¡Viva Argala!, gritos que fueron respondidos por el público» (Antecedents de Fet de la STC núm. 112/2016, de 20 de juny).

La resolució ratifica la condemna per un delicte d'enaltiment del terrorisme, però no d'acord amb el contingut de les paraules pronunciades, sinó pel «conjunto de actos desarrollados en honor del homenajeado» (FJ 5). El TC afirma que l'esdeveniment no pot ser considerat com un acte legítim d'exercici de llibertat d'expressió i llibertat ideològica, «por ser manifestación del conocido como discurso del odio» (FJ 6) i *incitar* a la *violència*:

> «Incitar supone siempre llevar a cabo una acción que *ex ante* implique elevar el riesgo de que se produzca tal conducta violenta. Desde esta última perspectiva, acciones como las que nos ocupan crean un determinado caldo de cultivo, una atmósfera o ambiente social proclive a acciones terroristas, antesala del delito mismo, singularmente si se tienen en cuenta las circunstancias en las que cursaron los hechos: fue un acto público, previamente publicitado mediante carteles pegados en las calles, en un contexto en el que la actividad terrorista seguía siendo un importante problema social. Por consiguiente, es incuestionable que, para un espectador objetivo, la conducta del recurrente era idónea para contribuir a perpetuar una situación de violencia» (FJ 6).

De la lectura de la resolució se'n desprèn que el TC té en consideració el caràcter públic del discurs, la forma com es va publicitar i la seva repercussió, elements que contextualitza a partir d'una valoració teleològica de la realitat social basca i espanyola —l'acte d'homenatge es va portar a terme l'any 2008, tres anys abans de l'alto el foc definitiu d'ETA—.

El tercer exemple és la **STC núm. 35/2020, de 25 de febrer**, la qual versa sobre la publicació a través de Twitter, per part del músic César Strawberry dels següents missatges:

> «El fascismo sin complejos de Aguirre me hace añorar hasta los GRAPO; A Ortega Lara habría que secuestrarle ahora; Street Fighter, edición post ETA: Ortega Lara versus Eduardo Madina; Franco, Serrano Suñer, Arias Navarro, Fraga, Blas Piñar... si no les das lo que a Carrero Blanco, la longevidad se pone siempre de su lado; Cuántos deberían seguir el

> vuelo de Carrero Blanco; Ya casi es el cumpleaños del Rey. ¡Qué emoción!» Otro usuario le dice: «ya tendrás el regalo preparado no? ¿Qué le vas a regalar?» A lo que contesta: «un roscón-bomba» (Antecedents de Fet de la STC núm. 35/2020, de 25 de febrer).

En sentit oposat als anteriors dos exemples, la resolució estima que s'ha vulnerat el dret a la llibertat d'expressió i deixa sense efecte la condemna per un delicte d'enaltiment del terrorisme, valorant que les expressions proferides no constitueixen una manifestació de *discurs d'odi*. Citant les argumentacions contingudes a la **STC núm. 177/2015** (cas crema fotografia dels reis) i la **STC núm. 112/2016** (cas homenatge a Argala), la resolució circumscriu els tuits a la legítima difusió d'un tipus de discurs polític, en contraposició als discursos que tenen com a objectiu *desencadenar* una sèrie de *reflexos emocionals* —com són l'*hostilitat*, l'*odi* i la *intolerància*— que considera *incompatibles amb els valors democràtics* (FJ 4). El TC determina que és necessari valorar la *intenció comunicativa*, analitzant l'*autoria*, el *context* i les *circumstàncies* dels missatges (FJ 5), ja que «no todo ejercicio extralimitado del derecho a la libertad de expresión ni la existencia de un sentimiento de odio convierten sin más la conducta enjuiciada en un ilícito penal» (FJ 5). Per tant, tot i reconèixer un efecte negatiu vers la dignitat i integritat moral de les persones mencionades en els tuits —tots ostentaven càrrecs institucionals—, la sentència determina que és necessari avaluar altres aspectes a l'hora de censurar penalment els missatges, com són els elements «intencionales, circunstanciales y contextuales e incluso pragmático-lingüísticos» (FJ 5).

En conclusió, les tres primeres sentències analitzades mantenen una posició ambivalent davant del racisme, prohibint les expressions que pel seu caràcter explícitament *ofensiu* es considera que presenten una naturalesa discriminatòria no acceptable —entre els que hi figuren els discursos que justifiquen el genocidi nazi—, però deixa fora de l'àmbit de protecció el revisionisme històric de caràcter antisemita —considerat com l'expressió d'una opinió subjectiva sobre esdeveniments històrics—. Resten prohibides, doncs, les manifestacions inhumanes, vils, abjectes, insultants, despectives, vexatòries, ultratjants, ofensives i/o que generen sentiments d'hostilitat, desacrediten, menyspreen, humilien i inciten a l'odi, la discriminació i a la violència (directa i indirectament). Malauradament, aquesta anàlisi comporta que l'activitat jurisprudencial es mostri menys garantista respecte als drets a la igualtat, a la no discriminació i a la dignitat del que seria necessari per a donar una resposta efectiva a les formes a través de les quals es materialitza el racisme actualment. L'adaptació de les pràctiques racistes —socials i institucionals— a través de formes d'expressió discursives i materials menys explícites —precisament per a burlar les prohibicions legals antidiscriminatòries— poden comportar que els criteris interpretatius utilitzats pel TC no serveixin per a detectar i censurar totes les violències i discriminacions racistes. Per altra banda, de les restants resolucions, exposades com a exemples en la part final d'aquest apartat, es poden extreure dues conclusions. La primera: si el TC és capaç d'identificar el caràcter delictiu —per incitar a la violència— en la crema d'una fotografia, sense intervenció de proclames verbals violentes, de personalitats en situació de privilegi —com són els monarques, donades les condicions de garantia de la seva seguretat física, econòmica, política, institucional i, fins i tot, cultural—, es podria deduir la conveniència de la censura penal de pràctiques anàlogues —en relació amb el seu baix grau explícit— portades a terme contra els integrants de grups ubicats en posicions molt més desavetatjades, com són les víctimes de racisme. La segona: si el TC té en consideració l'anàlisi d'elements contextuals per a identificar actes que considera que inciten a la violència —tot i

no incitar-se explícitament—, està obrint la possibilitat de portar a terme un examen d'aquests factors ambientals en casos de discursos racistes, valorant la intenció comunicativa en funció de l'autoria, el context i les circumstàncies, el que pot contribuir a la detecció de pràctiques racistes en contextos socials i polítics d'hostilitat, odi, discriminació i violència vers les persones no blanques i/o migrants, com les que han estat presents en els darrers anys a l'Estat espanyol. Aquestes consideracions sumades, per una banda, a la línia que adopta pel tribunal en els casos de discriminacions per gènere —en la que es posa un èmfasi reforçat a la contextualització històrica de les desigualtats que pateixen les dones—, i per l'altra, a la falta de resolucions recents del TC en l'àmbit de l'antiracisme, ofereixen un camp per a la renovació de la jurisprudència constitucional en un sentit més garantista en la protecció dels drets a la igualtat, la no discriminació i la dignitat davant del racisme.

1.3.2. Els discursos racistes i les notícies falses

Per a finalitzar l'anàlisi de la jurisprudència del TC s'ha reservat l'últim apartat per a tractar la interpretació del tribunal al voltant de la protecció del dret a la llibertat d'expressió en funció d'analitzar si s'està emetent una informació o una opinió, donada la rellevància que presenta aquesta qüestió en el context actual en què els discursos racistes es camuflen en la difusió de suposades informacions objectives.

La **STC núm. 176/1995, d'11 de desembre** (cas llibre *Hitler=SS),* estableix que el dret a la llibertat d'expressió s'ha de garantir a tots els ciutadans, però actua de forma específica quan el missatge està inserit en el context periodístic, ja que el dret a la informació substancia el «sistema de frenos y contrapesos» (FJ 2) democràtic. Per la seva banda, la **STC núm. 214/1991, d'11 de novembre** (cas Violeta Friedman), diferencia l'abast de l'exercici del dret a la llibertat d'expressió entre «la emisión de juicios y opiniones» i la «la manifestación de hechos» (FJ 6), exigint en aquest últim cas un caràcter veraç:

> «Con relación a la primera, al tratarse de la formulación de opiniones y creencias personales, sin pretensión de sentar hechos o afirmar datos objetivos, dispone de un campo de acción que viene sólo delimitado por la ausencia de expresiones indudablemente injuriosas que se expongan y que resulten innecesarias para la exposición de las mismas, campo de acción que se amplía aún más en el supuesto de que el ejercicio de la libertad de expresión afecte al ámbito de la libertad ideológica garantizada por el arto 16.1 CE, según señalamos en nuestra STC 20/1990. En este sentido, los pensamientos, ideas, opiniones o juicios de valor, a diferencia de lo que ocurre con los hechos, no se prestan, por su naturaleza abstracta, a una demostración de su exactitud, y ello hace que al que ejercita la libertad de expresión no le sea exigible la prueba de la verdad o diligencia en su averiguación, y, por tanto, respecto del ejercicio de la libertad de expresión, no opera el límite interno de veracidad (por todas, STC 107/1988). Por el contrario, cuando se trate de comunicación informativa de hechos, no de opiniones, la protección constitucional se extiende únicamente a la información veraz, requisito de veracidad que no puede, obviamente, exigirse de juicios o evaluaciones personales y subjetivas» (FJ 6).

La resolució assenyala el requisit de veracitat, però en la seva dimensió subjectiva, fent èmfasi en l'*animus* de l'informador. S'exigeix, doncs, que la informació hagi estat contrastada diligentment, més que no pas que els fets siguin verídics des d'un punt de vista objectiu, deixant fora de la protecció l'exercici irresponsable del dret a difondre informació:

> «Ello no significa, no obstante, que quede exenta de toda protección la información errónea o no probada, pues el requisito constitucional de veracidad significa información comprobada según los cánones de la profesionalidad informativa, excluyendo invenciones, rumores o meras insidias» (FJ 6).

La **STC núm. 6/1988, de 21 de gener**, ja ho havia deixat clar en establir que, en l'àmbit informatiu, les conductes negligents no estan protegides pel dret a la llibertat d'expressió:

> «Cuando la Constitución requiere que la información sea "veraz" no está tanto privando de protección a las informaciones que puedan resultar erróneas —o sencillamente no probadas en juicio— cuando estableciendo un específico deber de diligencia sobre el informador, a quien se le puede y debe exigir que lo que transmita como "hechos" haya sido objeto de previo contraste con datos objetivos, privándose, así, de la garantía constitucional a quien, defraudando el derecho de todos a la información, actúe con menosprecio de la veracidad o falsedad de lo comunicado» (FJ 5).

Per la seva banda, la **STC núm. 29/2009, de 26 de febrer**, reconeix que delimitar la frontera entre un discurs que emet opinions i un discurs informatiu és complex. La separació entre l'emissió de pensaments o idees —connectada a la llibertat d'expressió— i la narració de fets informatius —connectada a la llibertat d'informació— és difícil d'establir, ja que en moltes ocasions existeix una interdependència entre ambdós. El TC resol aquesta controvèrsia a partir de definir si l'element *predominant* és el *judici de valor* o l'*afany informatiu*:

> «(...) hemos admitido que en los casos reales que la vida ofrece no siempre es fácil separar la expresión de pensamientos, ideas y opiniones de la simple narración de unos hechos: "la expresión de pensamientos necesita a menudo apoyarse en la narración de hechos y, a la inversa, la comunicación de hechos o de noticias no se da nunca en un estado químicamente puro y comprende, casi siempre, algún elemento valorativo o, dicho de otro modo, una vocación a la formación de opinión" (STC 6/1988, de 21 de enero, FJ 5). En tales casos hemos considerado que, para determinar cuál es el derecho fundamental efectivamente en juego en cada supuesto, será necesario atender «al que aparezca como preponderante o predominante» (STC 4/1996, de 19 de febrero, FJ 3). Y a tal efecto nuestra doctrina considera determinante el que del texto se desprenda un "afán informativo" (STC 278/2005, de 7 de noviembre, FJ 2) o que predomine intencionalmente la expresión de un "juicio de valor" (FJ 2).

Tanmateix, aquest criteri determina una separació controvertida entre opinió i informació, ja que acudir al factor *predominant* suposa portar a terme un exercici simplificador de l'acte comunicatiu. Així, el problema que planteja aquesta difícil delimitació impacta directament en com tractar judicialment els agents polítics (siguin polítics professionals o opinadors/agitadors) quan emeten els seus discursos fonamentant-se en dades que presenten com a verídiques, però no ho són —com passa en el cas dels discursos xenòfobs—.

La **STC núm. 177/2015, de 22 de juliol** (cas crema fotografia dels reis), reconeix límits més amplis en el gaudiment del dret a la llibertat d'expressió en el context de la difusió de pensament polític, eixamplant-se encara més si qui el difon és un representant polític democràticament escollit, donada la garantia dels principis de llibertat ideològica (art. 16.1 CE) i de pluralisme polític (art. 1.1 CE). Aquesta doctrina legitima discursos de caràcter més controvertit, que poden arribar a contenir manifestacions que incorren en la *provocació*:

> «Al respecto, el Tribunal Europeo de Derechos Humanos entiende que la libertad de expresión adquiere unos márgenes especialmente valiosos cuando se ejerce por una persona elegida por el pueblo (STEDH de 15 de marzo de 2011, caso Otegi c. España, §50), que representa a sus electores, señala sus preocupaciones y defiende sus intereses, estándole "permitido recurrir a una cierta dosis de exageración, o incluso de provocación, es decir, de ser un tanto inmoderado en sus observaciones" (...)» (FJ 2)[19].

Alhora, el TC indica que aquests límits eixamplats es veuen incrementats en contextos de campanya electoral, tal com se'n desprèn de la **STC núm. 136/1990, de 20 de juliol**:

> «Los derechos de participación en los asuntos públicos (art. 23.1 C.E.) y de acceso a los cargos públicos (art. 23.2 C.E.), que en la parte de su contenido que afecta a las dos vertientes del principio de representación política forman un "todo inescindible" (entre otras, SSTC 5/1983, fundamento jurídico 4 y 24/1990, fundamento jurídico 2), poseen, no sólo un contenido prestacional y una función de garantía de institutos políticos, como el de la opinión pública libre, sino también un contenido de derecho de libertad, que se concreta, en lo que aquí interesa, en la posibilidad constitucionalmente protegida de ofrecer a los ciudadanos, sin interferencias o intromisiones de los poderes públicos, los análisis de la realidad social, económica o política y las propuestas para transformarla que consideren oportunas» (FJ 14).

Ara bé, el tribunal també determina que els discursos polítics han de respectar certs límits, evitant-se «todas las formas de expresión que propaguen, inciten, promuevan o justifiquen el odio basado en la intolerancia» (**STC núm. 177/2015, de 22 de juliol**, FJ 2, cas crema fotografia

19 De la mateixa manera, el TC reconeix que els límits a la llibertat d'expressió s'amplifiquen quan els polítics emeten missatges en el marc de les seves funcions com a representants parlamentaris, en base a la prerrogativa de la inviolabilitat parlamentària establerta a l'article 71.1 CE.

dels reis). Per tant, la frontera es troba entre els discursos legítims, que són «expresión de una opción política legítima, que pudieran estimular el debate tendente a transformar el sistema político», i la prohibició dels que «persiguen desencadenar un reflejo emocional de hostilidad, incitando y promoviendo el odio y la intolerancia incompatibles con el sistema de valores de la democracia» (FJ 4), entre els quals es trobarien els discursos d'odi. El TC, doncs, legitima els discursos de caràcter polític com expressions subjectives de la realitat, és a dir, com a «pensamientos, ideas y opiniones sin pretensión de sentar hechos o afirmar datos objetivos» (**STC núm. 107/1988, de 8 de juny**, FJ 2), però censura «las expresiones absolutamente vejatorias, es decir, las que, en las concretas circunstancias del caso, y al margen de su veracidad o inveracidad, sean ofensivas u oprobiosas y resulten impertinentes para expresar las opiniones o informaciones de que se trate» (**STC núm. 110/2000, de 5 de maig**, FJ 8).

L'anàlisi dels discursos racistes contemporanis ens planteja el dubte de com resoldre els casos en què la dimensió vexatòria de les manifestacions, precisament pel seu caràcter injuriós, depèn de la veracitat de la informació. La **STC núm. 190/1992, de 26 de novembre**, ofereix una possible resposta quan determina la falta de legalitat de les manifestacions emeses per polítics quan interpreta —sobre les declaracions d'un representant del partit polític Herri Batasuna en les que acusava diverses institucions de l'Estat de ser connivents amb la tortura i l'assassinat— que el missatge difós és innecessari i no presenta fonaments sobre la seva veracitat:

> «Como dijera este Tribunal, denegando el amparo pretendido en un supuesto en que el recurrente había imputado el mismo tipo de conducta a altos cargos políticos, "[l]a innecesariedad de tan graves imputaciones a personas concretas, que por el simple hecho de ser políticos no dejan de ser titulares del derecho al honor, unida a la completa falta de fundamento de las mismas, hacen que dichas imputaciones no puedan ampararse en el derecho a la libertad de expresión» (FJ 5).

La sentència estableix que la llibertat d'expressió dels polítics no té caràcter absolut, podent-se adoptar mesures penals davant «imputaciones difamatorias desprovistas de fundamento o formuladas de mala fe» (FJ 5), que en aquest cas afectaven a representants institucionals. En conseqüència, es pot interpretar que els discursos polítics que difamen, sense fonament o formulats amb mala fe, no han de gaudir de cobertura legal. Alhora, la censura penal als polítics sembla més plausible si es posa en comú aquest criteri amb la redacció actual de l'article 510.1.a CP, ja que prohibeix fomentar, promoure o incitar (directa o indirectament) a l'odi, l'hostilitat, la discriminació o la violència (a diferència de la seva redacció anterior que reduïa la prohibició a la provocació de l'odi, la discriminació o la violència).

Resulta evident la necessitat de noves decisions del TC que actualitzin aquests criteris a la contemporaneïtat dels discursos discriminatoris. Les diferenciacions entre idees opinatives i informatives, o entre ciutadania, periodistes i polítics, semblen insuficients si es té en compte la incidència de la digitalització del discurs polític racista, les formes narratives que proposen les xarxes socials i la democratització de la capacitat d'incidència informativa.

SÍNTESI CONCLUSIVA

1. Els delictes d'odi i el dret a la no discriminació (art. 14 CE) estan vinculats a la protecció dels drets fonamentals a la igualtat (art. 1.1 CE) i a la dignitat (art. 10.1 CE).

    1.1. El TC interpreta la igualtat com un valor superior de l'ordenament jurídic.

    1.2. El TC estableix que la igualtat s'ha de garantir per part dels poders públics en la seva vessant real i efectiva (art. 9.2 CE) —no només en la seva dimensió formal.

    1.3. El TC configura la dignitat com a prius lògic i ontològic per interpretar els altres drets fonamentals i com a mínim invulnerable de l'ordenament jurídic.

    1.4. La protecció dels drets fonamentals s'ha d'interpretar d'acord amb la normativitat internacional i europea (art. 10.2 CE), el que inclou els tractats de drets humans i la jurisprudència europea.

    1.5. La predominància dels drets a la no discriminació, la igualtat i la dignitat, així com la seva interpretació d'acord amb la normativitat antidiscriminatòria internacional i europea, són arguments que col·laboren a una aplicació dels delictes d'odi que faci prevaldre la protecció dels drets de les persones afectades per discriminacions en situacions de col·lisió amb altres drets fonamentals.

2. El TC interpreta les normes jurídiques contextualitzant social i històricament els fets i les lleis, principalment en casos sobre discriminació de gènere i orientació/identitat sexual.

    2.1. Aquesta aplicació de la norma adaptada al context social i històric és possible si es determina que existeix una base objectiva i raonable que justifiqui la proporcionalitat de la decisió presa, quelcom que es valora a partir del resultat produït i la finalitat pretesa (el que permet superar el judici d'arbitrarietat).

    2.2. Aquesta hermenèutica facilita una aplicació dels delictes d'odi en la que es valorin els fets i la possible col·lisió de drets en favor de la protecció dels grups històricament discriminats.

3. El TC presenta sentències controvertides que, tot i no aplicar expressament els delictes d'odi, sí que els mencionen argumentativament per a condemnar casos relacionats amb delictes no discriminatories (injuries al Rei i la Corona; enaltiment del terrorisme). D'aquestes resolucions, però, se'n poden extreure conclusions útils per a la condemna efectiva dels delictes d'odi:

    3.1. En determinats casos en els que no concorren proclames que incitin directament a la violència es pot considerar que es fomenten sentiments d'agressivitat i s'expressa una amenaça, creant un ambient social procliu a accions violentes i, conseqüentment, incitant a la violència.

    3.2. En aquesta valoració es tenen en compte elements autorals, circumstancials i contextuals, que serveixen per a valorar la intenció comunicativa.

4. El TC resol els casos de racisme a partir dels següents criteris:

   4.1. Sanciona expressions ofensives que desacrediten, menyspreen i inciten a l'odi, a la discriminació i la violència directa o indirecta. Aquestes expressions són definides com: inhumanes, vils, abjectes, insultants, despectives, vexatòries i ultratjants.

   4.2. Censura comportaments que generen sentimients d'hostilitat contra determinats grups ètnics, d'estrangers o immigrants, el que suposa la prohibició de campanyes xenòfobes.

   4.3. Els drets a la llibertat d'expressió (art. 20.1.a. CE) i ideològica (art. 16.1 CE) emparen els discursos negacionistes de l'holocaust, considerats com una versió personal i subjectiva de la història. En la base d'aquesta interpretació hi ha la concepció de la democràcia espanyola com a no militant, acceptant-se constitucionalment les idees que contrarien, xoquen o inquieten a l'Estat o a una part de la població.

   4.4. Ara bé, declara que els actes que vulneren els drets a l'honor, la dignitat, la igualtat i la no discriminació, alhora que afecten a la convivència pacífica i els drets de les col·lectivitats, no estan emparats pel dret a la llibertat ideològica i d'expressió —que no són drets absoluts.

5. En el context de la difusió de pensament polític, el TC determina marges amplis per als representants polítics, donada la garantia del principi de pluralisme polític (art. 1.1 CE), la llibertat ideològica i la llibertat d'expressió. Aquesta doctrina legitima discursos de caràcter més controvertit, que poden arribar a contenir manifestacions que incorrin en la provocació. Aquests marges es veuen incrementats en contextos de campanya electoral.

   5.1. Tanmateix, queden prohibides les formes d'expressió que propaguin, incitin, promoguin o justifiquin l'odi basat en la intolerància, així com aquelles que persegueixin desencadenar un reflex emocional d'hostilitat, incitant i promovent l'odi i la intolerància. Per tant, la llibertat d'expressió dels polítics no té caràcter absolut, podent-se adoptar mesures penals davant d'imputacions difamatòries desprovistes de fonament o formulades de mala fe.

   5.2. Sobre les fake news (notícies falses), assenyala el requisit de veracitat en la seva dimensió subjectiva: exigeix que la informació hagi estat contrastada diligentment i no que els fets siguin verídics des d'un punt de vista objectiu. Alhora, per a diferenciar si es tracta de la difusió d'informació (protegida pel dret a difondre informació de l'art. 20.1 CE) o d'una opinió política (protegida pel dret a la llibertat d'expressió i ideològica), es valora si l'element predominant és l'afany informatiu o el judici de valor.

2

Criteris interpretatius del Tribunal Suprem

2. Criteris interpretatius del Tribunal Suprem

La jurisprudència del TS presenta resolucions que ofereixen criteris rellevants per a interpretar els delictes d'odi, sigui perquè els aplica específicament o perquè els cita tot i no resoldre expressament sobre la seva aplicació. De l'anàlisi del conjunt d'aquesta jurisprudència es presenta a continuació una diagnosi actualitzada sobre com el TS resol els següents aspectes:

- La determinació dels grups que poden veure's afectats pels delictes d'odi, el que afecta a l'hermenèutica de tots els articles objecte de l'estudi, és a dir, el 22.4, 510.1.a, 510.2.a, 511 i 512 CP.
- La definició del concepte *motivació discriminatòria*, el que impacta decisivament en l'aplicació de l'agreujant de l'article 22.4 CP, alhora que acaba projectant-se en la interpretació de tots els delictes d'odi.
- La caracterització de les conductes prohibides per l'article 510.1.a CP, definint quins actes fomenten, promouen o incentiven públicament, directa o indirectament, a l'odi, l'hostilitat, la discriminació o la violència.
- La descripció de les conductes prohibides per l'article 510.2.a CP, definint quins actes lesionen la dignitat de les persones mitjançant accions que comporten humiliació, menyspreu o descrèdit.
- L'especificació de quines les conductes resten prohibides pels articles 511 i 512 CP, definint quines accions són denegatòries de prestacions (públiques o privades) per motius discriminatoris.

2.1. Els grups protegits pels delictes d'odi

El TS presenta posicionaments diferents sobre quins grups poden veure's afectats pels delictes d'odi. Per una banda, s'ha detectat una línia interpretativa que posa al centre de l'anàlisi l'ànim del perpetrador i analitza si aquest ha actuat en funció de la pertinença de l'afectat a un grup determinat definit per alguna de les categories establertes als delictes d'odi, independentment de les característiques històriques d'aquest grup. Per contra, des d'una perspectiva més col·lectiva dels delictes d'odi, de caràcter objectivista, el TS atén predominantment les característiques històriques del grup a què pertany l'afectat com a element determinant a l'hora d'aplicar un delicte d'odi.

La primera línia interpretativa proposa una interpretació dels delictes d'odi que no té en compte la historicitat de les discriminacions. Aquesta perspectiva interpreta els delictes d'odi com preceptes jurídics d'un model generalista antidiscriminatori que reforça els drets a la igualtat i

la dignitat de forma general a tots els individus[20]. El TS ha utilitzat aquesta hermenèutica expansiva principalment en la resolució de casos en què es jutgen presumptes discriminacions per ideologia. N'és un dels seus exemples més evidents la **Sentencia del Tribunal Suprem (STS, en endavant) núm. 437/2022, de 4 de maig** (ROJ: STS 1644/2022. ECLI:ES:TS:2022:1644), la qual confirma la condemna per un delicte del 510.2.a CP per motius ideològics a un cas d'agressió contra persones que estaven assistint un partit de futbol de la selecció espanyola. A través d'aquesta sentència el TS impulsa un corrent expansiu dels delictes d'odi, interpretant-los en connexió a la protecció de la dignitat des d'un prisma individual i no tenint en compte la protecció dels grups socials històricament vulnerats. La resolució determina que l'ànim dels perpetradors va ser «la animadversión ideológica a todo lo que representa España y lo español» (FJ 4), argumentant que els preceptes antidiscriminatoris no inclouen explícitament la vulnerabilitat dels grups socials entre els seus elements:

> «El concepto de la "vulnerabilidad" no es un elemento del tipo, ya que no forma parte de la estructura de exigencias de los elementos que los conforman, y si el legislador lo hubiera querido así lo hubiera hecho constar. No se trata de una interpretación extensiva o restrictiva del tipo penal, sino de adecuación a las exigencias de lo que dice el precepto, y ninguno de ellos exige la vulnerabilidad en las víctimas del delito. (...) el término "minorías" o el término "colectivos desfavorecidos" no está previsto ni exigido en el tipo penal, no es un elemento del tipo, dado que se debe proteger el principio de igualdad como valor superior del ordenamiento jurídico (art. 1 CE) y la prohibición absoluta de discriminación prevista en el art. 14 CE, por tanto, como no puede ser de otra manera, protege a toda la sociedad, sean los afectados minoría o mayoría, estén o no estén desfavorecidos en la actualidad o en el pasado» (FJ 4).

També la **STS núm. 911/2025, de 4 de novembre** (ROJ: STS 4967/2025. ECLI:ES:TS:2025:4967), tot i condemnar a les acusades com autores d'un delicte del 510.2.a CP, es situa en el marc de la no necessitat de vulnerabilitat del grup per tal d'aplicar els delictes d'odi, assumint una perspectiva individualista connectada a una interpretació dels tipus antidiscriminatoris on la igualtat i la dignitat són concebuts com béns jurídics protegits a tota la ciutadania i no circumscrivint la seva aplicació als grups històricament discriminats.

Oposadament, existeix una postura alternativa en la qual el TS connecta la vulneració de la dignitat individual de l'afectat pel delicte amb la protecció del grup al què pertany i a la convivència social, el que configura una mirada teleològica en l'aplicació d'aquests delictes. En concordança, proposa una hermenèutica dels drets a la igualtat (art. 1.1 CE), la no discriminació (art. 14 CE) i la dignitat (art. 10.1 CE) connectats amb el principi d'igualtat real i efectiva (art. 9.2 CE) i amb una interpretació d'aquests drets d'acord amb els tractats internacionals signats per l'Estat Espanyol (art. 10.2 CE). Alhora, té en consideració l'origen del dret antidiscriminatori, resultat dels moviments de pressió social i política en moments històrics caracteritzats per repunts de la violència d'extrema dreta, com en deixa constància la mateixa exposició de motius del CP.

20 Sobre l'evolució de la inclusió de categories protegides en el Codi Penal, vegeu (IDHC, 2018)

La **STS núm. 458/2019, de 9 d'octubre** (ROJ: STS 3124/2019. ECLI:ES:TS:2019:3124), és un dels exemples més destacats d'aquesta línia quan determina la no aplicació de l'agreujant de l'article 22.4 CP per motivació ideològica als delictes de lesions, desordres públics i amenaces comès a la localitat d'Altsasu contra un grup de Guàrdies Civils per part d'un grup de joves de «l'esquerra abertzale». La resolució pren aquesta decisió en considerar que la policia no pot circumscriure's en la categoria de grup afectat per l'agreujant discriminatori, conclusió a la qual arriba al relacionar el 22.4 CP amb les característiques de vulnerabilitat que han de definir al subjecte passiu del tipus penal, inclinant-se per una mirada col·lectiva de l'impacte del delicte (Landa, 2024):

> «Pero es que, además, y como en los delitos de odio, la discriminación no sólo afecta a la víctima concreta, sino a la colectividad que se conmociona cuando se transgrede una norma de tolerancia, a la convivencia respetuosa de las distintas opciones y, principalmente, respecto de colectivos tradicionalmente vulnerables a los que el ordenamiento quiere proteger con cierta intensidad para procurar la actuación de un instituto de control social, como es el derecho penal» (FJ 5).

La **STS núm. 252/2023, d'11 d'abril** (ROJ: STS 1404/2023. ECLI:ES:TS:2023:1404), resol en el mateix sentit (en un cas relatiu a l'article 510 CP), defensant la falta de vulnerabilitat de la policia, que sí que presentarien els «grupos especialmente expuestos ante un discurso supremacista» (FJ 4), configurant una propensió per part del TS a resoldre tenint en compte l'historicitat del col·lectiu afectat. També la **STS núm. 89/2025, de 5 de febrer** (ROJ: STS 481/2025. ECLI:ES:TS:2025:481), determina (també interpretant l'article 510 CP) que els delictes d'odi doten d'una especial protecció als grups vulnerables, entre els que situa al col·lectiu LGBT segons una interpretació del tipus penal a partir de criteris teleològics:

> «La realidad social nos demuestra que por mucho que sean los esfuerzos desplegados para incentivar la aceptación dentro de nuestro ámbito de convivencia de la diversidad, la que tiene su base en la orientación sexual sigue siendo frecuente objeto de ataques» (FJ 1).

Igualment, la recent **STS núm. 926/2025, d'11 de novembre** (ROJ: STS 5041/2025. ECLI:ES:TS:2025:5041), torna a circumscriure l'aplicació dels delictes d'odi a grups històricament discriminats, en un cas en què el TS considera que les manifestacions ofensives portades a terme a través d'una emissora de ràdio, referides a aquella part de la ciutadania que es mostra contrària a ser vacunada, no són constitutives d'un delicte del 510.1.a CP. Tot i descartar d'entrada l'aplicació del tipus penal d'acord amb la poca gravetat de les expressions, el tribunal deixa clara la seva postura en relació amb els grups que poden ser objecte d'aquest tipus de discurs discriminatori:

> «Patrones respecto a los que es preciso restringir el alcance del concepto a su núcleo originario: el combate contra la desigualdad para proteger a colectivos que puedan ser calificados históricamente vulnerables en el marco de producción del hecho» (FJ 1).

El TS s'ha recolzat fermament en aquesta perspectiva en casos en els quals els reclamants han al·legat motius discriminatoris de tipus ideològic en querelles interposades per partits o moviments d'extrema dreta. A tall d'exemple, la **Interlocutòria del Tribunal Suprem (ATS, en endavant)[21] núm. 10833/2021, de 29 de juny** (ROJ: ATS 10833/2021. ECLI:ES:TS:2021:10833A), sobre una querella de VOX contra la Ministra de Drets Socials i Agenda 2030 del govern espanyol per unes declaracions fetes en un míting electoral en les assimila a VOX amb la ideologia nazi, resol arxivar la causa partint de la premissa que els delictes d'odi (en aquest cas concret, l'article 510 CP) protegeixen a *minories socials*, entre les quals no es troben «los partidos políticos, constituidos legalmente, que se encuentran en liza electoral en un debate público, en el contexto de unas elecciones democráticas» (FJ 9):

> «El delito de odio defiende a esas minorías sociales, citadas en el texto del precepto comentado, pero no a otros colectivos, como es el caso de los partidos políticos, cuyo acomodo más natural se residencia en los delitos contra el honor, siempre que concurran sus requisitos, muy matizados por nuestra jurisprudencia en el contexto de campañas electorales y con el amparo, en otras ocasiones, de la prerrogativa parlamentaria de la inviolabilidad, a la que anteriormente nos hemos referido» (FJ 9).

En el mateix sentit resol l'**ATS núm. 31/2022, de 10 de gener** (ROJ: ATS 31/2022. ECLI:ES:TS:2022:31A), en resposta al recurs de súplica interposat per VOX en aquest mateix cas, pronunciant-se de forma contundent:

> «El discurso del odio, para que sea delictivo, se dirige frente a determinados colectivos sociales que son de esta forma vilipendiados, cosificados, vejados y sujetos a un riesgo, al menos potencial, de agresión física, pretendiéndose en muchos casos su desaparición o erradicación. De ahí la gravedad del delito y su justificación como un tipo penal de indudable impacto social y de soporte jurídico para luchar contra este tipo de comportamientos, porque son la antesala de la agresión, la destrucción o, como hemos dicho, la erradicación del colectivo» (FJ 2).

Més recentment, l'**ATS núm. 11398/2025, de 25 de novembre** (ROJ: ATS 11398/2025. ECLI:ES:TS:2025:11398A), arxiva la querella contra el President del govern espanyol presentada per l'associació *Manos Limpias* en funció de les declaracions realitzades en el context de protesta contra la participació d'equips relacionats amb Israel a la *Vuelta ciclista a España*, ja que afirma que no es projecten sobre un grup dels protegits per la norma penal.

Finalment, la **STS núm. 539/2025, d'11 de juny** (ROJ: STS 2566/2025. ECLI:ES:TS:2025:2566), reconeix que els delictes d'odi pretenen protegeixen als integrants de «colectivos minoritarios y vulnerables» (FJ 1), defensant una perspectiva col·lectiva dels béns jurídics amenaçats ja que els relaciona amb la preservació d'«un modelo social de tolerancia y de convivencia pacífica» (FJ 1). La sentència arriba a aquesta conclusió fent ús dels «criterios clásicos de interpretación

21 En castellà, *Auto* del Tribunal Supremo.

de la norma penal» (FJ 1), és a dir, contextualitzant la interpretació d'acord amb una perspectiva històrica —la resolució destaca la intenció del legislador a partir de citar l'exposició de motius del CP—, teleològica —fa referència a «la necesidad de alejar situaciones de violencia contra colectivos vulnerables, todavía, en nuestra cultura» (FJ 1)— i sistemàtica —examinant estàndards europeus a partir del Manual de legislación europea contra la discriminación, publicat per l'Agència de Drets Fonamentals de l'Unió Europea (FJ 1)—. Ara bé, la resolució sembla contradir-se quan acaba establint que la nacionalitat peruana de la víctima «no puede considerarse (...) un criterio de desigualdad» (FJ 1), el que porta al TS a suprimir l'agreujant del 22.4 CP respecte d'un delicte de lesions.

En definitiva, conviuen dos corrents interpretatius en el si de la jurisprudència del TS, una que entén els delictes d'odi com tipus penals que tracten de preservar la igualtat dels individus independentment de la seva pertinença a un grup històricament discriminat i una altra en què sí que es té en consideració de forma decisiva una mirada contextualitzada de les discriminacions. Aquesta segona línia hauria de permetre una detecció més eficaç de les discriminacions i violències racistes, al circumscriure l'aplicació dels delictes d'odi només a casos on es jutgen comportaments racistes, homofòbics, masclistes, etc., limitant la incidència dels criteris específics utilitzats en cada precepte (510.1, 510.2, 511 i 512 CP) a un nombre més reduït de casos d'acord amb la seva especificitat, el que permetria superar els temors doctrinals que genera una interpretació més expansiva dels delictes d'odi.

SÍNTESI CONCLUSIVA

1. El TS presenta dues línies interpretatives a l'hora de definir qui resta protegit pels delictes d'odi:

    1.1. Per una banda, existeix un model generalista antidiscriminatori, que reforça els drets a la igualtat i la dignitat de forma general a tots els individus. Posa al centre de l'anàlisi l'ànim del perpetrador i analitza si aquest ha actuat en funció de la pertinença de l'afectat a un grup determinat definit per alguna de les categories establertes als delictes d'odi, independentment de les característiques històriques d'aquest grup.

    1.2. Per altra banda, es detecta una perspectiva més col·lectiva dels delictes d'odi, de caràcter objectivista, que atén predominantment a les característiques històriques del grup a què pertany la persona afectada com a element determinant a l'hora d'aplicar un delicte d'odi, configurant-se una mirada social i històricament contextualitzada.

        1.2.1. Proposa una hermenèutica dels drets a la igualtat (art. 1.1 CE), la no discriminació (art. 14 CE) i la dignitat (art. 10.1 CE) connectats amb el principi d'igualtat real i efectiva (art. 9.2 CE) i amb una interpretació d'aquests drets d'acord amb els tractats internacionals (art. 10.2 CE).

        1.2.2. Alhora, té en consideració l'origen del dret antidiscriminatori, resultat dels moviments de pressió social i política en moments històrics caracteritzats per repunts de la violència d'extrema dreta, com també en deixa constància la mateixa exposició de motius del CP.

1.2.3. Aquesta segona línia permet una condemna més eficaç de les discriminacions i violències racistes, al circumscriure l'aplicació dels delictes d'odi només a casos on es jutgen comportaments discriminatoris lligats a la historicitat del grup protegit, el que permet superar els temors doctrinals que genera una interpretació més expansiva.

2.2. La motivació discriminatòria de l'article 22.4 CP

2.2.1. Les perspectives subjectivista i objectivista

El legislador ha optat per una específica redacció dels preceptes antidiscriminatoris que inclou un tipus de locució —*per motius* o *per raó de*— que sembla remetre particularment a l'avaluació del procés psicològic del perpetrador del delicte, el que comporta que la seva interpretació i aplicació judicial hagi esdevingut objecte de controvèrsia doctrinal en relació a com avaluar l'element subjectiu d'aquests tipus penals. De nou, s'han identificat dues línies interpretatives: la subjectivista i l'objectivista.

Per una banda, existeix una perspectiva *subjectivista* que apunta a la necessitat de posar èmfasi en l'examen de l'actitud personal de l'acusat, analitzant què és el que el guia a voler realitzar l'acció delictiva, dotant de major rellevància probatòria als elements que aporten informació sobre el seu *fur intern*. Aquesta línia ubica la gravetat dels fets discriminatoris en la *culpabilitat* del subjecte actiu, atorgant un pes probatori decisiu a l'anàlisi d'aspectes connectats al pensament i/o ideologia dels acusats. Un exemple il·lustratiu és la **STS núm. 437/2022, de 4 de maig** (ROJ: STS 1644/2022. ECLI:ES:TS:2022:1644), la qual destaca a escala probatòria la ideologia prèvia, conscient i activa dels acusats —en aquest cas de tipus independentista catalana i antifeixista—, connectant-la a l'element subjectiu del 510.2.a. CP:

> «(...) han pertenecido y pertenecen al denominado grupo "desperdicis". Este grupo está calificado policialmente como radical violento y fue fundado en 2007 por personas relacionadas con el movimiento red skin del barrio de Sant Andreu de Barcelona siendo que sus miembros y simpatizantes, además de sus ideas radicales, comparten la pasión por el futbol. Este grupo se integra en la grada de animación del club de futbol Unión deportiva Sant Andreu, definiéndose como "grada antifascista" donde están representadas ideologías como: el independentismo revolucionario, el socialismo, el comunismo y el anarquismo. Como grupo no asisten a ningún acto relacionado con la extrema izquierda ni muestran su simbología salvo en el campo de futbol donde juegue el Sant Andreu, si bien algunos de sus miembros y a título individual han dado soporte a diferentes vertientes políticas, destacando las realizadas por la "Plataforma antifascista de Barcelona" la cual ha realizado ataques a colectivos calificados de "españolistas" en

> algunas celebraciones como, entre otras, las del Día de la Hispanidad en Barcelona, donde la "Plataforma antifascita" convoca actos en contra de esta celebración. Dentro de este contexto de odio a todo lo relacionado con España, (...)» (Antecedents de Fet de la STS núm. 437/2022, de 4 de maig).

Aquesta sentència confirma la condemna per una agressió comesa contra persones que estaven assistint un partit de futbol de la selecció espanyola, proposant una perspectiva que dona rellevància a la *radicalitat ideològica* (per emprar la termologia continguda a la resolució) dels acusats.

Les principals crítiques a aquesta interpretació discuteixen l'abast al qual es pot arribar per a indagar judicialment sobre la motivació discriminatòria, donada la garantia de la que gaudeix el dret a la llibertat de pensament i ideològica. En aquest últim sentit, no es pot obviar que en els procediments penals no pot ser estimat rellevant cap dany si no és per efecte d'una acció (*nulla iniuria sine actione*), el que circumscriu l'objecte d'enjudiciament a l'escrutini de fets i proves, alhora que allunya l'anàlisi de la indagació excessiva de la moralitat, la ideologia o la identitat (entesa també en el seu vessant de personalitat o caràcter) de l'acusat, d'acord amb la prohibició formal del dret penal d'autor que regeix en el nostre ordenament jurídic.

En contraposició, la perspectiva *objectivista* s'enfoca a valorar la gravetat de la *lesió produïda*, és a dir, els *efectes* de la conducta realitzada pel perpetrador en la víctima i/o en la societat, observant de forma decisiva la *finalitat* de l'acció delictiva. En aquest cas, la motivació és analitzada a partir d'avaluar la intencionalitat discriminatòria que porta l'acusat a cometre el delicte[22]. Aquesta línia no obvia que *motivació* i *intenció* són categories que presenten matisos de significat diferents, ja que la intenció fa referència a voler perpetrar el delicte, mentre que la motivació tractaria sobre el que porta l'individu a voler (tenir la intenció de) perpetrar el delicte. Ara bé, també es té en consideració que són elements que en moltes ocasions es poden presentar de forma entrelligada i poden ser difícils de desconnectar i/o avaluar independentment l'un de l'altre (Bueno, 2023).

Respecte a la línia objectivista, destaca la **STS núm. 99/2019, a 26 de febrer** (ROJ: STS 591/2019. ECLI:ES:TS:2019:591), la qual confirma l'agreujant per gènere del 22.4 CP als delictes de lesions i d'agressió sexual, establint que per a determinar la seva aplicació no es requereix provar una intenció específica de l'agressor d'humiliar o sotmetre a la dona pel fet de ser-ho, sent suficient en el seu vessant objectiu que «el delito se entienda como manifestación objetiva de la discriminación», mentre que en el seu vessant subjectiu «bastará la consciencia de tal relación [de desigualtat] unida a la voluntad de cometer el delito» (FJ 3). És a dir, es demandarà la concurrència del dol ordinari del delicte en qüestió (no exigint-se un dol específic).

La perspectiva objectivista, doncs, proporciona arguments per a donar resposta a la posició doctrinal que es preocupa per la presència d'una interpretació que indagui excessivament en l'element subjectiu dels tipus penals antidiscriminatoris, el que sembla més compatible amb

22 Aquesta és la tècnica interpretativa emprada habitualment en l'aplicació de les normes penals no discriminatòries. Per exemple, en el delicte de furt s'avalua la voluntat d'obtenir un benefici, utilitat o avantatge econòmica (l'ànim de lucre), en el delicte de lesions es valora l'ànim de causar un dany en la integritat física de la víctima, i en el delicte d'homicidi s'estima la intenció de treure-li la vida.

les característiques del dret penal. En aquest sentit, la línia objectiva apropa l'activitat jurisdiccional a la recerca de les accions realitzades pel perpetrador, a les proves que en certifiquen la seva existència i als efectes que aquestes accions tenen respecte als béns jurídics protegits pels tipus penals, deixant de banda l'escrutini desmesurat de l'ànim de l'acusat. Així s'expressa la **STS núm. 488/2022, de 19 de maig** (ROJ: STS 2085/2022. ECLI:ES:TS:2022:2085), sobre l'aplicació del 510.1.a CP en un cas de publicació per xarxes socials de missatges contra una amalgama heterogènia de grups —islamistes sionistes, espanyols, andalusos, homosexuals, dones i població/polítics d'ideologia *de dretes* (sic)—, deixant clar que per a la identificació de la motivació discriminatòria s'ha de portar a terme una interpretació que retiri la rellevància penal dels sentiments del subjecte actiu:

> «Desde esta perspectiva, es obvio que el derecho penal no puede impedir que el ciudadano odie. El mandato imperativo ínsito en la norma penal no puede concebirse con tal elasticidad que conduzca a prohibir sentimientos. (...) la necesidad de criminalizar, no sentimientos, sino acciones ejecutadas con el filtro de esa aversión que desborda la reflexión personal para convertirse en el impulso que da vida a conductas que ponen en peligro las bases de una convivencia pacífica» (FJ 2).

La interpretació objectivista facilita indubtablement la detecció de la motivació discriminatòria: si l'acció realitzada és apta per a generar objectivament una lesió contra el bé jurídic protegit pels tipus penals antidiscriminatoris (igualtat i dignitat) i s'ha dut a terme tot i saber-ne la seva naturalesa i resultat, no es pot inferir una altra intenció/motivació que no sigui la de voler lesionar aquest bé jurídic, és a dir, la de discriminar. Conseqüentment, la identificació de la motivació discriminatòria en aplicació dels articles 510.1.a, 510.2.a, 511 i 512 CP resulta menys complexa: a) si l'acusat porta a terme un discurs sabent que pel seu contingut objectiu és idoni per a efectivament generar que altres odiïn, hostilitzin, discriminin o actuïn violentament contra persones pel seu color de pell o origen ètnic, s'estarà davant d'un cas de motivació racista de l'article 510.1.a CP; b) si l'acusat empra expressions vexatòries i injurioses sabent que pel seu contingut objectiu són idònies efectivament per humiliar, menysprear o desacreditar a una persona pel seu color de pell o origen ètnic, s'estarà davant d'un cas de motivació racista de l'article 510.2.a CP; i c) si l'acusat realitza accions que sabent que per la seva objectiva tipologia efectivament suposen la denegació d'una presentació a una persona pel color de pell o origen ètnic, s'estarà davant d'un cas de motivació racista de l'article 511 (si la prestació és pública) i 512 CP (si és privada).

En el cas de l'aplicació de l'article 22.4 CP, l'avaluació presenta variacions, ja que la seva interpretació es circumscriu a escenaris judicials en els quals es jutja la comissió de delictes comuns en què els béns jurídics protegits centrals són diferents als de la igualtat i la dignitat[23]. Per consegüent, l'exercici interpretatiu demandarà que es separin les accions que mostren la voluntat de lesionar els béns jurídics protegits pels delictes comuns de les accions que mostren la voluntat de lesionar-los com conseqüència de la identitat racial o ètnica de la víctima (atemptant contra el dret a la igualtat i a la dignitat). En relació amb aquesta qüestió, la **STS núm. 650/2021, de 20 de juliol** (ROJ: STS 3150/2021. ECLI:ES:TS:2021:3150), en la que es descarta l'aplicació

23 Per exemple, el bé jurídic protegit pel delicte de lesions és la integritat física i en el delicte d'homicidi és la vida.

de l'agreujant per discriminació per raó de gènere del 22.4 CP als delictes d'agressió sexual i d'assassinat, entén que els fets provats mostren la voluntat de l'acusat d'atemptar contra la llibertat sexual i la vida de la víctima, però no de fer-ho sota motivació discriminatòria perquè no concorren elements que denotin la voluntat de vulnerar el dret a la igualtat de la víctima:

> «[Sobre la no aplicació de l'agreujant al delicte d'agressió sexual] Lo expuesto, sin embargo, no sobrepasa los contornos de tipicidad que se contemplan en la agresión sexual del artículo 183.2 y 3 del Código Penal, cuando son consistentes en el acceso anal y vaginal del artículo 179 del Código Penal y se desprecia el rechazo de la víctima sirviéndose el autor de la violencia que el propio precepto describe. Más allá del ataque a la libertad sexual de la víctima, el enjuiciamiento no ha aportado ningún elemento que permita percibir una manifestación de discriminación de género que justifique la agravación adicional que prevé el artículo 22.4 del Código Penal en los términos expuestos, justificando con ello la estimación del motivo de la defensa» (FJ 15).

La resolució destaca que en anteriors ocasions el TS ha determinat l'existència d'elements que denoten aquest vessant discriminatori (que no es donarien en aquest procediment), com són «la vinculación entre el agresor y la víctima; las expresiones proferidas; el carácter denigratorio de las prácticas desarrolladas; el número de actores; o el simbolismo de determinados actos» (FJ 15). Pel TS no queda acreditat que en aquest cas el comportament delictiu del perpetrador estigués impulsat per la voluntat de deixar patent «la superioridad o dominación masculina» (FJ 15), descartant elements com que l'agressió es va produir sota engany, que la víctima no va donar el seu consentiment o que el perpetrador realitzés determinat tipus d'actes violents durant l'agressió sexual, circumstàncies que el tribunal relaciona amb les pròpies del delicte d'agressió sexual. De la mateixa manera, descarta l'aplicació del 22.4 CP al delicte d'assassinat perquè considera que la mort s'hauria provocat per a evitar que la víctima pogués denunciar l'agressió sexual, descartant que es tracti d'un acte que expressa misogínia.

2.2.2. L'avaluació d'accions externes a través de criteris teleològics

Independentment de la perspectiva aplicada (subjectivista o objectivista), la jurisprudència del TS estableix —com no podria ser d'una altra manera— que per a detectar la motivació discriminatòria és necessari avaluar les accions externes realitzades per l'acusat i que puguin ser constatables a través de material probatori. L'aplicació del 22.4 CP per part del TS en els últims anys mostra una utilització ambivalent de criteris objectius i/o subjectius, però sempre fent ús de la valoració dels elements fàctics que exterioritzen la motivació discriminatòria. Per exemple, la **STS núm. 257/2020, de 28 de maig** (ROJ: STS 1664/2020. ECLI:ES:TS:2020:1664), ratifica l'aplicació de l'agreujant per gènere del 22.4 CP a la comissió dels delictes de lesions, de detenció il·legal, d'amenaces i de maltractament d'obra, fonamentant la seva decisió d'acord amb l'anàlisi de determinades accions externes portades a terme pel condemnat, tant esdevingudes durant la comissió concreta dels fets enjudiciats com en altres moments (això sí, en relació amb la víctima concreta dels fets), que són valorades com a manifestacions objectives de discriminació donats els seus efectes de dominació vers la dona. Més recentment, també la **STS núm. 204/2025, de 4 de març** (ROJ: STS 1012/2025. ECLI:ES:TS:2025:1012), aplica l'agreujant del 22.4 CP per motiu

de gènere en un cas sobre un delicte intentat d'assassinat, analitzant les accions comeses pel perpetrador durant els fets delictius com a manifestacions objectives de discriminació:

> «En el presente supuesto el Tribunal concluye que la actuación del acusado quiso dejar patente su superioridad o dominación masculina, lo que se refleja indudablemente en la expresión que se declaró probada. El hecho de que el recurrente agrediera brutalmente a su pareja bajo el reproche de que ésta se había defendido anteriormente, refleja hasta qué punto consideraba que ella debería someterse a sus designios. No es que el recurrente reproche cualquier ataque de su pareja (lo que podría ser entendible en función de la causa de éste), sino que percibe que ella debe someterse a sus asaltos o agresiones con estoicismo y sin siquiera defenderse de ellos, hasta el punto de entender justificado que puede propinarle una descomunal paliza y masacrarla si ella se defiende a sus ataques y quiera salvaguardar su integridad o su propia individualidad» (FJ 5).

La **STS núm. 316/2025, de 3 d'abril** (ROJ: STS 1551/2025. ECLI:ES:TS:2025:1551), sobre la confirmació de l'aplicació del 22.4 CP per raó de gènere al delicte d'agressió sexual, resol en termes anàlegs:

> «No solo el relato de hechos probados proclama que el acusado impuso a su ex cónyuge "una relación asimétrica, de control, de poder, dominación y superioridad, colocándola en posición de subordinación y/o humillación", sino que describe un desprecio de género y la adopción de una posición de superioridad que desbordaba la ejecución material de la agresión sexual. En primer lugar, porque nada más entrar en la vivienda, de forma plenamente desconectada al desarrollo de cualquier acción criminal que únicamente se oriente a consumar un ataque a la libertad sexual, el acusado empujó a María Inmaculada y, pese a estar divorciados, le interpeló sobre con quién se había acostado, además de preguntarle a quién había llevado a su casa, atribuyéndose de esta manera el control del inmueble que estaba asignado a su esposa. En segundo término, porque la acción desarrollada tiene un marcado contenido vejatorio, posesión y dominación que también desborda la mera agresión sexual, de lo que es clara expresión en los hechos probados que el acusado introdujera en la vagina sus dedos índice y medio de la mano derecha mientras expresaba que iba a ver si había estado con alguien» (FJ 2).

Per tant, i independentment de la línia seguida, el TS deixar clar que per a decretar la concurrència de la motivació discriminatòria és necessari que aquesta dimensió es vegi reflectida en les accions realitzades per l'acusat, no sent suficient que l'acció delictiva es cometi contra un individu d'un grup social desavantatjat. La **STS núm. 1035/2024, de 14 de novembre** (ROJ: STS 5876/2024. ECLI:ES:TS:2024:5876), sobre un delicte d'agressió sexual en grau de temptativa amb aplicació de l'agreujant de discriminació per gènere, defensa que l'agreujant no ha

d'aplicar-se a qualsevol delicte comès per un home contra una dona, sinó que «dependerá de que el sujeto activo perpetre el delito bajo una demostración grave y arraigada de desigualdad y con proyección de una pretendida supremacía machista, que trascienda la previsión del tipo penal al que pretende aplicarse», quelcom que defensa tot i mantenir una interpretació de tipus més objectivista (FJ 4):

> «Basta esa manifestación objetiva de discriminación para resultar aplicable la agravante genérica, siempre que, como elemento subjetivo exigible, el sujeto activo tenga consciencia de tal desprecio y acompañe ese conocimiento a la voluntad de cometer el delito» (FJ 4).

La necessitat d'avaluar les accions exteriors realitzades per l'acusat a partir del material probatori remet al TS a l'anàlisi d'elements indiciaris, un tipus de prova acceptada jurisprudencialment i utilitzada habitualment per a acreditar la concurrència de l'element intencional dels delictes comuns. Per la seva claredat podem citar la **STS núm. 126/2011, de 31 de gener de 2011** (ROJ: STS 1307/2011. ECLI:ES:TS:2011:1307), un cas en el qual es jutjava una temptativa d'homicidi i en el que el TS pren la seva decisió a partir de valorar la prova indiciària:

> «La jurisprudencia reiteradísima de esta Sala tiene declarado que este elemento subjetivo del tipo de homicidio, si se exceptúa su infrecuente confesión por el agente, ha de obtenerse mediante juicio de inferencia a partir de cuantas circunstancias concurran en la conducta enjuiciada, anteriores, concomitantes o subsiguientes al hecho. (...) Son numerosos los indicios habitualmente utilizados, pero los considerados de especial valor en la doctrina de esta Sala son: a) la naturaleza del arma empleada en el ataque; b) la zona del cuerpo a la que se dirige el golpe contra la víctima; debiendo ser una zona vital para que pueda afirmarse el ánimo de matar; c) la intensidad del golpe, de modo que éste sea apto para causar la muerte; d) el alcance y gravedad de las lesiones, con especial relevancia de la capacidad mortal de las causadas; y e) las manifestaciones del propio sujeto, precedentes y concomitantes a la agresión, así como la actividad anterior y posterior al delito. (...) no se trata de un grupo de requisitos conjuntamente exigibles, sino de la indicación "ad exemplum" de distintos indicios susceptibles de valorarse en la construcción de una deducción lógica, a través de la cual obtener la certeza razonable de lo que no es sensorialmente perceptible, (como el ánimo de matar o de lesionar) a partir de los datos y circunstancias objetivas y materiales. El que la concurrencia de todos o la mayoría de esos datos intensifique el rigor lógico de la deducción no significa que no quepa obtener la misma conclusión a partir de solo alguno o algunos de esos criterios cuando su importancia significativa permite por sí misma construir la inferencia con el mismo rigor lógico» (FJ 4).

Traslladada la rellevància probatòria dels elements indiciaris a la interpretació dels delictes d'odi, la jurisprudència del TS ens mostra que utilitza per a la seva avaluació predominantment

criteris teleològics, connectant els elements que caracteritzen les accions delictives al context social dels crims discriminatoris. Per exemple, la **STS núm. 986/2022, de 21 de desembre** (ROJ: STS 4840/2022. ECLI:ES:TS:2022:4840), ratifica la condemna per un delicte d'assassinat en grau de temptativa amb aplicació de l'agreujant del 22.4 CP per motiu de gènere, d'acord amb una contextualització dels fets que té en compte les característiques recurrents de la violència masclista, que en aquest cas exemplifica a través de la valoració que porta a terme de les diverses denúncies prèvies de la víctima, el que considera «habitual en violencia de género» (FJ 2). També la **STS núm. 917/2023, de 14 de desembre** (ROJ: STS 5377/2023. ECLI:ES:TS:2023:5377), la qual resol sobre l'aplicació de l'agreujant per gènere al delicte d'assassinat (d'una mare i la seva filla) porta a terme una valoració a partir de criteris contextualitzats socialment, establint que el delicte es comet «por la misma razón estructural y el mismo fundamento, que debe ser enfocado con perspectiva de género para poder ahondar en el conocimiento y gravedad de esta agravante que supone una reiteración conductual de dominación» (FJ 2). El tribunal, doncs, detecta la motivació discriminatòria segons les pràctiques socials masclistes que, malauradament, estructuren la societat espanyola:

> «Nos encontramos, así, con un escenario muy repetitivo en los crímenes de género, y que se están dando en los casos de relaciones de pareja. Todo ello, bajo esa persistencia del sentimiento de posesión del hombre hacia la mujer que conlleva que, como ya hemos reflejado en esa Sala en varias ocasiones, se enfoquen estos casos desde la necesaria "perspectiva de género" con la que deben tenerse en cuenta las razones de estos crímenes basados en la creencia de una especie de derecho posesorio de quien entiende y considera que tiene la capacidad de decisión sobre la voluntad y libertad de la mujer» (FJ 2).

A través de citar la jurisprudència recent del mateix TS en relació amb l'agreujant per gènere del 22.4 CP, la resolució destaca per l'ús d'expressions com *dominació, subjugació, sotmetiment, actes de control, estigmatització, jerarquització, subordinació, perpetuació de rols, desigualtat, estereotips de gènere, esquemes de relació socialment establerts*, *patrons de discriminació històrics*, *deixar patent el sentiment de superioritat, comprensions merament despersonalitzadores o cosificadores de les dones, patriarcat.* Aquesta lectura dels fets i de la motivació discriminatòria està, doncs, fortament connectada a una mirada col·lectiva derivada d'una anàlisi socialment contextualitzada de les discriminacions per gènere, que és capaç de detectar-ne el seu caràcter estructural.

Com es pot comprovar, durant els últims anys hi ha una presència significativament majoritària de l'aplicació del 22.4 CP en relació amb la categoria *gènere*, conseqüència de la seva introducció en el CP per la reforma de 2015 i del conseqüent enjudiciament quantitativament superior de les discriminacions per gènere en el nostre context jurídic. Tanmateix, l'agreujant també ha estat aplicat en casos sobre discriminacions per ideologia i per orientació sexual, proposant-se sempre una interpretació a partir de l'exteriorització de la motivació a partir d'accions concretes. A tall d'exemple, la **STS núm. 586/2025, de 25 de juny** (ROJ: STS 3308/2025. ECLI:ES:TS:2025:3308), confirma l'aplicació de l'agreujant del 22.4 CP, en relació amb els delictes de temptativa d'homicidi i de lesions, perquè del relat de fets provats es desprèn la motivació discriminatòria del perpetrador a partir de l'aversió vers la víctima com conseqüència de la seva ideologia, el que constitueix «el móvil que guió la agresión» (FJ 6). El TS arriba a aquesta

conclusió analitzant, des d'una perspectiva de caràcter més subjectivista, la informació anterior i simultània a l'agressió:

> «(...) teniendo en cuenta el contexto en que se sitúan los hechos, en el que ambos grupos se conocían con anterioridad, indicando Paulino como el procesado (quien conforme a la declaración del agente de la Policía Nacional, se trata de un simpatizante o miembro de grupos de extrema derecha y ha participado en enfrentamiento con grupos de ideología contraria) le había intentado perseguir en otras ocasiones, admitiendo el propio procesado enfrentamientos anteriores con el grupo de Paulino y Prudencio por causa de la diferente ideología, de extrema derecha del procesado y su entorno, y de extrema izquierda el grupo de aquellos. Considerando el incidente previo en la puerta del bar con la novia del procesado y otro amigo del mismo increparon a Paulino y Prudencio "rojos de mierda", así como el contenido de las expresiones proferidas por el procesado contra aquellos, durante la persecución y antes de la agresión "guarros, rojos; Skin Retiro, Hitler Fans, Venimos de Madrid a mataros, hijos de puta" portando uno de los perseguidores del grupo del procesado una camiseta con la inscripción Skin Retiro» (FJ 6).

En relació a la discriminació per orientació sexual, la recent **STS núm. 1024/2025, d'11 de desembre** (ROJ: STS 5907/2025. ECLI:ES:TS:2025:5907), confirma l'agreujant per aquest motiu a un delicte d'assassinat, remetent-se al relat fàctic i a les proves objectives com a elements necessaris per a poder constatar el tracte desigual i, conseqüentment, la legítima aplicació del 22.4 CP:

> «(...) los elementos fácticos de los que se desprenda la concurrencia de la circunstancia que permiten la aplicación de la agravación han de estar debidamente, acreditados por prueba válida y racional y expresamente declarados a la sentencia", lo que supone que el hecho probado de la sentencia contenga el elemento fáctico sobre el cual sustentar la aplicación de la norma jurídica con identificación de la ideología y de la discriminación» (FJ 3).

En aquest cas el TS confirma l'agreujant d'acord amb elements fàctics objectius, tant materials —l'acusat va mantenir una actitud agressiva «al apreciar, por la forma de desenvolverse, la condición sexual de Modesto e inicia la agresión por este motivo, algo que se explicita con la frase "te voy a matar maricón", per a posteriorment reiterar "quién le mandó al maricón de mierda", reflejando así su animadversión al colectivo» (FJ 3)— com indiciaris —«no se conocían, ni tenían por tanto problemas entre ellos, lo que convierte a esta desgraciada actuación, en una tragedia gratuita y carente de ningún tipo de justificación» (FJ 3)—.

2.2.3. Les resolucions sobre la motivació racista

En relació amb la detecció judicial de la motivació racista, es poden citar tres resolucions del TS en els últims cinc anys en les que s'ha valorat de forma ambivalent la concurrència de

l'agreujant. La primera resolució és la **STS núm. 180/2020, de 19 de maig** (ROJ: STS 2489/2020. ECLI:ES:TS:2020:2489), en la que es ratifica la condemna contra l'autor dels delictes de maltractament, agressió sexual i assassinat amb aplicació de l'agreujant per motivació racista de l'article 22.4 CP, comesos contra la filla romanesa de la companya sentimental del perpetrador (resultant de la relació anterior d'aquesta amb un ciutadà romanès). La resolució comença establint de forma clara que fonamenta l'anàlisi de l'element subjectiu del 22.4 CP a partir de valorar elements de prova exteriors:

> «En sede de presunción de inocencia, en cuanto que la motivación es un elemento subjetivo que permanece en la esfera interior del sujeto, para su acreditación debe atenderse atendiendo a los elementos exteriores circundantes a la realización del hecho» (FJ 5).

A partir d'aquesta premissa el TS determina com a elements rellevants: el coneixement de la nacionalitat romanesa del pare biològic de la víctima; l'ús recurrent per a anomenar a la víctima d'un terme despectiu relacionat amb el seu origen ètnic; i la no realització de cap agressió física ni sexual vers l'altra filla de la companya sentimental (que no era d'origen romanès). A aquests elements particulars circumscrits a l'actitud del perpetrador vers la víctima i el seu entorn, la sentència valora elements subjectius que semblen prestar atenció a la seva actitud personal independentment dels fets concrets enjudiciats, com ho demostra que la resolució destaqui que havia manifestat en distintes ocasions el seu rebuig vers els romanesos. Aquest conjunt d'elements indiciaris porta al TS a ratificar l'aplicació del 22.4 CP per motius racistes:

> «(...) necesariamente deberían tratarse de motivaciones internas, personales del autor, donde la exteriorizada fobia hacia el colectivo "rumano", en cuyo grupo encuadraba a la menor, explica la virulencia de sus crecientes agresiones hasta el día que la penetra vaginalmente y la mata» (FJ 5).

També l'**ATS núm. 4130/2025, de 27 de març** (ROJ: ATS 4130/2025. ECLI:ES:TS:2025:4130A), confirma l'aplicació de l'agreujant del 22.4 CP per motius racistes a un delicte de lesions perquè «aparece claramente descrito en el *factum* que el recurrente agredió a los perjudicados guiado por esa intención de menosprecio y humillación por el origen racial de estas víctimas» (FJ 3), quelcom que queda acreditat donat que l'acusat va proferir les expressions «moro de mierda» i «vete a tu país» (FJ 3) instants abans de cometre l'agressió física.

Per contra, en la **STS núm. 539/2025, d'11 de juny** (ROJ: STS 2566/2025. ECLI:ES:TS:2025:2566), el TS suprimeix l'agreujant del 22.4 CP per motiu de nacionalitat respecte d'un delicte de lesions. La resolució determina que el relat fàctic és insuficient en relació amb la constatació de l'existència d'un tracte desigual, tot i que en aquest s'estableix que «el acusado se acercó a su víctima "preguntándole si era peruano" y al responder este afirmativamente, con ánimo de atentar contra la integridad física, por el hecho de ser peruano, le clavó unas tijeras en la parte de la mandíbula izquierda y le dijo "peruano te voy a arrancar los ojos"» (FJ 1):

> «El hecho probado es escueto en la expresión de lo que pueda ser calificado como presupuesto fáctico de la agravación. No se describe una situación de discriminación, tampoco se establece una comparación

> entre situaciones desiguales sobre las cuales fundar la discriminación, ni el hecho probado contiene una definición ni expresión de la situación objetiva de desigualdad del sujeto pasivo del hecho delictivo. Y no puede considerarse que el hecho de pertenecer a una nacionalidad, la peruana, sea un criterio de desigualdad.» (FJ 1).

Destaca que en aquesta darrera resolució s'afirma que en els casos de delictes discriminatoris s'ha de valorar la «situación de comparación que implica todo hecho discriminatorio» (FJ 1), per a concloure que a la sentència recorreguda «no se dice el tratamiento comparativo con otras situaciones, y no se explica en qué consiste el motivo en el cual fundamentar y calificar de discriminatorio esa conducta» (FJ 1), tot i la clara connexió entre la nacionalitat de la víctima i l'agressió.

En conclusió, de l'anàlisi de l'activitat del TS se'n desprèn encara una interpretació ambivalent pel que fa a l'anàlisi de la concurrència de la motivació racista. Existeixen, però, línies d'interpretació que han de facilitar una aplicació més efectiva. La perspectiva objectivista és cada cop més present en la resolució de casos que aborden la discriminació per gènere, mostrant-se més adient per a la identificació efectiva de la motivació discriminatòria com conseqüència de la rellevància que s'atorga als efectes subordinadors de les conductes en les víctimes (centrant-se en la gravetat de la lesió produïda en comptes de fer-ho en la culpabilitat). Alhora, l'ús de criteris que tenen en compte el context social i la presència del masclisme com un fenomen estructural per a analitzar els elements de prova (en moltes ocasions, indiciaris), facilita la condemna dels delictes d'odi. Aquestes dues tendències hermenèutiques són especialment útils en la valoració dels casos de racisme, donades les formes en les que es practiquen les discriminacions i violències racistes, cada cop menys connectades a posicionaments ideològics autodeclaradament discriminatoris, però més presents de forma estructural en la societat catalana i espanyola.

SÍNTESI CONCLUSIVA

1. El TS presenta una dues línies interpretatives en relació a la identificació de la motivació discriminatòria:

   1.1. Per una banda, hi ha una perspectiva subjectivista que apunta a la necessitat de posar èmfasi en l'examen de l'actitud personal de l'acusat, analitzant què és el que el guia a voler realitzar l'acció delictiva, dotant de major rellevància probatòria als elements que aporten informació sobre el seu fur intern. Aquesta línia ubica la gravetat dels fets discriminatoris en la culpabilitat del subjecte actiu, atorgant un pes probatori decisiu a l'anàlisi d'aspectes connectats al pensament i/o ideologia dels acusats. Aquesta línia dóna major rellevància a la radicalitat ideològica.

   1.2. Per altra banda, existeix una perspectiva objectivista que s'enfoca a valorar la gravetat de la lesió produïda, és a dir, els efectes de la conducta realitzada pel perpetrador en la víctima i/o en la societat, observant de forma decisiva la finalitat de l'acció delictiva. En aquest cas, és necessari que concorri una manifestació objectiva de discriminació (element objectiu) i una intencionalitat discriminatòria que porta l'acusat a cometre el delicte, és a dir, una

voluntat de cometre de delicte i consciència de la desigualtat que comporta la comissió d'aquest.

1.2.1. Aquesta línia objectivista apropa l'activitat jurisdiccional a la recerca de les accions realitzades pel perpetrador, a les proves que en certifiquen la seva existència i als efectes que aquestes accions tenen respecte als béns jurídics protegits pels tipus penals, deixant de banda l'escrutini desmesurat de l'ànim de l'acusat.

1.2.2. La interpretació objectivista facilita indubtablement la detecció de la motivació discriminatòria: si l'acció realitzada és apta per a generar objectivament una lesió contra el bé jurídic protegit pels tipus penals antidiscriminatoris (igualtat i dignitat) i s'ha dut a terme tot i saber-ne la seva naturalesa i resultat, no es pot inferir una altra intenció/motivació que no sigui la de voler lesionar aquest bé jurídic, és a dir, la de discriminar.

1.2.3. És necessari avaluar les accions externes realitzades per l'acusat i que puguin ser constatables a través de material probatori, no sent suficient que l'acció delictiva es cometi contra un individu d'un grup social desavantatjat.

1.2.4. La necessitat d'avaluar les accions exteriors realitzades per l'acusat a partir del material probatori remet al TS a l'anàlisi d'elements indiciaris, acceptats jurisprudencialment.

1.2.5. En l'anàlisi d'aquests elements probatoris s'utilitzen criteris històrica i socialment contextualitzats.

1.2.6. S'ha de demostrar comparativament que el fet jutjat implica un tracte discriminatori, en relació a altres situacions no discriminatòries, explicant en què consisteix el tracte desigual.

1.2.7. En el cas de l'aplicació de l'article 22.4 CP, l'avaluació presenta variacions, ja que la seva interpretació es circumscriu a escenaris judicials en els quals es jutja la comissió de delictes comuns en què els béns jurídics protegits centrals són diferents als de la igualtat i la dignitat. En aquests casos l'exercici interpretatiu demandarà que es separin les accions que mostren la voluntat de lesionar els béns jurídics protegits pels delictes comuns de les accions que mostren la voluntat de lesionar-los com conseqüència de la identitat racial o ètnica de la víctima interpretació més expansiva.

2.3. El discurs d'odi de l'article 510.1.a CP

L'actual redacció de l'article 510.1.a CP és el resultat de l'aprovació l'any 2015 de la ***Ley Orgánica 1/2015, de 30 de marzo, por la que se modifica la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre,***

del Código Penal, la qual va reformar el precepte d'acord, per una banda, a la STC núm. 235/2007, de 7 de novembre (cas llibreria Europa), i per l'altra, a la Decisió Marc 2008/913/JAI, del Consell de la Unió Europea, de 28 de novembre, relativa a la lluita contra determinades formes i manifestacions del racisme i la xenofòbia mitjançant el dret penal. En el preàmbul de la *Ley Orgánica 1/2015* s'estableix la voluntat d'adaptació dels preceptes a les noves formes de comissió dels delictes —de tots els delictes, el que inclou els discriminatoris—, «con el fin de ofrecer una respuesta más adecuada a las nuevas formas de delincuencia», que en relació a l'article 510.1.a CP suposa l'ampliació de l'abast de les conductes punibles, afegint-se la incitació, el foment i la promoció —anteriorment es referia només a la provocació—, directa i indirecta —no es citava la possibilitat de fer-ho indirectament—, a l'odi, l'hostilitat, la discriminació o la violència —abans no es mencionava l'hostilitat. L'especificació dels termes de l'articulat derivats de la reforma han de permetre analitzar amb més precisió l'hermenèutica del TS en referència a aquest precepte que abordarem seguidament..

A continuació, doncs, es recullen les sentències del TS dels darrers cinc anys sobre l'aplicació de l'article 510.1.a CP per tal d'analitzar l'impacte de la reforma en els darrers anys. Per a una comprensió més acurada del tipus d'interpretació judicial que predomina al TS, s'han transcrit les manifestacions, declaracions públiques i missatges a xarxes socials que han estat objecte de valoració judicial.

2.3.1. Les condemnes: el perill abstracte

La principal conclusió que ofereix l'anàlisi jurisprudencial del TS és l'establiment pacífic d'una valoració dels discursos d'odi com delictes de perill abstracte i no de resultat. És a dir, es defineixen com a sancionables aquells discursos en els quals el risc es valora com una propietat inherent d'aquests, sense necessitat que s'hagi de posar en perill de forma concreta el bé jurídic protegit ni que s'hagi produït efectivament un resultat lesiu posterior. Les dues resolucions que entre 2020 i 2025 ratifiquen sengles condemnes pel 510.1.a CP deixen clara aquesta posició jurisprudencial. La primera és la **STS núm. 675/2020, d'11 de desembre** (ROJ: STS 4283/2020. ECLI:ES:TS:2020:4283), la qual ratifica la condemna per un delicte de l'article 510.1.a CP en el cas conegut com a *Batallón de Castigo*, que tracta sobre la celebració d'un esdeveniment amb grups de música RAC[24] que difonien a través de les seves cançons continguts neonazis i feixistes (principalment amb missatges discriminatoris de tipus racista):

> «(...) un canto olvidado, renace de nuevo, contra aquellos seres, que invaden nuestro suelo, un fuerte clamor, inunda nuestra patria, para echar por siempre a ese eterno invasor, España nación, madre de inmortales, de gloriosos guerreros, de noble corazón, malditos hijos de alá, en España no se os quiere y un pueblo en armas frente os hará, tanta sangre ya derramada, ocho siglos de cruentas batallas, solo con odio, solo con fuerza para expulsarnos de nuestra tierra...nuestra tierra jamás será profanada, hijos de España a la batalla, contra el Islam por nuestra patria..todos en guardia contra este cáncer, todos contra

24 RAC significa Rock Against Communism (Rock Contra el Comunisme). Es considera un vehicle de propaganda per a grups d'extrema dreta.

> la estrella y la luna, sangre y fuego al moro invasor (...); soy un SS, marcho a combatir, mi espíritu es valiente, mi estandarte rompe el cielo gris y nada podrá hacerme detener, soy un SS, marcho a combatir y no temo a la muerte, con sangre y fuego le ahuyentaré mi patria voy a defender, Sieg Heil. ...la muerte me sonríe..no descansaré hasta vencer, sieg heil, soy un SS, marcho a combatir (...); Peligrosos de día, feroces de noche, odiamos vuestras vida, de vicios y derroche, el olor a sangre, aumentan nuestros sentidos, sabemos que estás cerca puedes darte por perdido, (...)» (Antecedents de Fet de la STS núm. 675/2020, d'11 de desembre).

La resolució considera el delicte establert al 510.1.a CP com de perill abstracte, és a dir, potencial o possible. Es tracta, doncs, d'un delicte de mera activitat, el que porta al tribunal a condemnar d'acord amb l'existència de l'emissió d'un missatge discriminatori i la voluntat d'emetre'l tot i saber-ne el seu contingut:

> «Dicho cuanto antecede, es preciso hacer alguna consideración en torno a la naturaleza del delito contemplado en el art. 510.1 CP, y, para ello, partimos de considerarlo como un delito de riesgo abstracto puro, potencial o posible; es, por lo tanto, también, un delito de mera actividad, que se consuma por la sola incitación a las variables discriminatorias que en el mismo ha contemplado el legislador; en consecuencia, los únicos elementos que exige el tipo son la emisión del mensaje provocador o discriminatorio (elemento objetivo) y la voluntad de emitirlo, pese a ser conocedor de ese contenido (elemento subjetivo), al que, si se quiere, habrá que añadir ese riesgo, pero insistiendo que se trata de un riesgo abstracto, entendido en el sentido de que sea potencialmente idóneo a la incitación, aunque sin necesidad de que se consiga lo que con ella se persiga, pues, hay que insistir, el delito se consuma con la simple realización de esa conducta idónea generadora del riesgo; el delito aflora de su propia descripción típica, porque no precisa de ningún resultado» (FJ 1).

L'altra sentència condemnatòria és la **STS núm. 488/2022, de 19 de maig** (ROJ: STS 2085/2022. ECLI:ES:TS:2022:2085), la qual aplica el 510.1.a CP a un cas en que resol sobre la publicació a xarxes socials de missatges «de superioridad de una interpretación del Islam, glorificando la violencia e insultando gravemente a otras ramas del Islam, a los nacionales del pueblo español en general y a los andaluces en particular, pero también a los homosexuales, a las mujeres o a las personas de derechas»:

> «Me dan ganas de coger un cuchillo y degollar suni por suni»; «Sunnis de la mezquita (...) Os voy a seccionar la aorta a la altura del cuello»; «Antes de morir/ Me gustaría matar todos los españoles/ posibles; los españoles son subnormales/ ..retrasado mental español un tiro en la nuca o un cuchillo en tu cuello de vende patrias»; «Apoyo a ese autobús/ Fusilarla a los homosexuales fundamentalistas»; «A la mujer rebelde/ La

> pegas/ A la mujer rebelde/ Le das un par de guantazos»; «Otra vez la noticia de los acusados de tratar a una puta gratuita como puta gratuita/ mi consejo es: no trates a la mujer mejor que a la puta, y si eres pobre y si no tienes dinero pues mejor no tengas mujer pues en su genetica esta el venderse»; «Soy Argimiro / Si consigues armamento/ te ayudo a matar faxas»; «Debemos organizarnos para asesinar a los lideres de derexa... hay que asesinar faxas o el mundo será peor» (entre d'altres) (Antecedents de Fet de la STS núm. 488/2022, de 19 de maig).

El TS confirma la condemna fonamentant-se en la gravetat del contingut dels missatges i per la capacitat d'aquests de crear conductes en tercers que puguin generar una amenaça vers la pau social:

> «El tipo penal requiere para su aplicación la constatación de la realización de unas ofensas incluidas en el discurso del odio pues esa inclusión ya supone la realización de una conducta que provoca, directa o indirectamente, sentimientos de odio, violencia, o de discriminación. De alguna manera son expresiones que por su gravedad, por herir los sentimientos comunes a la ciudadanía, se integran en la tipicidad» (FJ 2).

En aquest sentit, la resolució té en compte que el discurs «invita a la acción, a la violencia, a la lucha armada», alhora que «se ofrece como primer agresor de aquellos a los que desprecia por su ideología, su género, su orientación sexual o su origen nacional» (FJ 2).

2.3.2. Els arxius: la falta de perill real i la reforçada llibertat d'expressió dels polítics

De les resolucions desestimatòries en destaquen dos criteris interpretatius: a) el caràcter objectivament no discriminatori dels missatges difosos, que comporta que el perill vers els béns jurídics no es consideri real; b) la garantia reforçada del dret a la llibertat d'expressió en el cas dels polítics. A l'**ATS núm. 7771/2020, de 28 de setembre** (ROJ: ATS 7771/2020. ECLI:ES:TS:2020:7771A), el tribunal arxiva la denúncia presentada per l'*Asociación Nacional de Veteranos de los Tres Ejércitos* contra el Vicepresident segon i Ministre de Drets Socials i Agenda 2030 del govern d'Espanya, per uns fets que l'entitat querellant va denunciar com a constitutius d'un delicte del 510.1.a CP, a partir d'unes declaracions en favor del Partit Comunista:

> «Ustedes en esa Cámara hablan mucho de comunismo y para mí es un honor representar a un grupo político dentro del cual, hay un partido con casi 100 años de historia, el Partido Comunista de España, que fue condición de posibilidad de la derrota de la Dictadura, de la construcción de la democracia en nuestro País y de la Constitución del 78» (Antecedents de Fet de l'ATS núm. 7771/2020, de 28 de setembre).

La interlocutòria es fonamenta en el fet que les manifestacions no són objectivament discriminatòries, ans al contrari són «expresión de una sociedad libre, plural y democrática» (FJ 4). A

més, estableix una posició clara sobre la inviolabilitat de la qual gaudeixen els diputats i senadors quan difonen opinions en l'exercici de les seves funcions, d'acord amb l'article 71.1 de la CE.

L'**ATS núm. 10452/2020, de 16 de novembre** (ROJ: ATS 10452/2020. ECLI:ES:TS:2020:10452A), arxiva la querella contra un analista polític que va manifestar per televisió expressions contràries al grup denominat *Las 13 rosas* (situat en el context històric de la Guerra Civil espanyola):

> «¿Sabe Vd. las torturas que se hacían en las checas? ¿Sabe Vd. cómo se ha mentido en la historia hablando de algunas de las que llamaban las trece rosas que resulta que lo que hacían era torturar, violar y asesinar vilmente...?» [En aquest moment l'entrevistador pregunta: «¿Las trece rosas violaron?», sent la resposta] «Sí, sí, cometieron crímenes brutales en las checas» (entre d'altres) (Antecedents de Fet de l'ATS núm. 10452/2020, de 16 de novembre).

La resolució afirma que el perill abstracte generat pel missatge difós ha de ser real, cosa que descarta que es doni en aquest cas, d'acord amb una anàlisi del contingut i de la forma de les manifestacions, així com del context social en què succeeixen, excloent que existeixi una afectació a les persones que actualment participen de la mateixa ideologia a l'atribuïda a aquell grup:

> «La existencia de este peligro —como ya hemos señalado con anterioridad— depende tanto del contenido de lo difundido como de la forma en que se hace la difusión, sin que pueda dejar de valorarse la sociedad o ámbito social al que se dirigen las expresiones cuestionadas. No se trata de exigir la concurrencia de un contexto de crisis en el que los bienes jurídicos ya estuvieran en peligro que resultaría incrementado por la conducta cuestionada, sino de examinar la potencialidad de la conducta para la creación del peligro, y en la sociedad española actual —más de 80 años después de los hechos— presenta ya un claro rechazo» (FJ 4).

L'**ATS núm. 5715/2021, de 14 d'abril** (ROJ: ATS 5715/2021. ECLI:ES:TS:2021:5715A), arxiva la querella contra un senador per un tuit en el qual aquest assimilava el nazisme alemany amb l'independentisme català:

> «La simbología histórica se repite. ¿Qué más tendrá que pasar? ¿Hasta cuándo?», [El tuit contenia registres històrics d'exaltació del nazisme a l'Alemanya dels anys quaranta del segle XX junt amb imatges de celebracions d'actes reivindicatius de la ciutadania catalana d'ideologia independentista, realitzant-se una clara assimilació entre ambdós] (Antecedents de Fet de l'ATS núm. 5715/2021, de 14 d'abril).

El TS no considera el missatge constitutiu d'un delicte de l'article 510.1.a CP perquè entén que no comporta un perill real de generar *violència*, obviant la resta d'ítems que el precepte recull (*odi, hostilitat* i *discriminació*), portant-se a terme una valoració controvertida en relació amb la dimensió democràtica del moviment independentista:

> «Pero no se contiene, ni en el mensaje ni en el video, ninguna referencia clara, percibible por la generalidad, a que la reacción contra esos planteamientos deba desarrollarse por medio de la violencia o a través de cualquier otra actitud no democrática. No se aprecia, pues, ninguna incitación a la violencia, pudiendo entenderse de forma lógica que, ante planteamientos totalitarios, sean del signo que sean, la reacción correcta es la basada en la defensa democrática de los principios de ese orden reconocidos en la generalidad de las Constituciones de esa naturaleza, entre ellas la española» (FJ 2).

Per altra banda, la resolució exposa la tolerància reforçada del dret a la llibertat d'expressió en el cas dels discursos polítics, afirmant que «los márgenes de ejercicio de los citados derechos se amplían notablemente cuando quienes los ejercen son personas elegidas democráticamente con una finalidad de actuación en el ámbito político» (FJ 1), quelcom especialment rellevant si es tracta d'aplicar una sanció penal —d'acord amb el seu caràcter d'*ultima ratio*.

Des de mitjan 2021 es detecta un increment substancial de resolucions del TS en les que es desestima el caràcter delictiu de discursos denunciats per partits i entitats d'extrema dreta, aplicant-se criteris anàlegs als analitzats fins ara. Per aquest motiu només es citaran alguns exemples donada la poca transcendència interpretativa que tenen la majoria de les resolucions, fruit del baix o nul contingut discriminatori dels discursos objecte de denúncia. L'**ATS núm. 7252/2021, d'1 de juny** (ROJ: ATS 7252/2021. ECLI:ES:TS:2021:7252A), resol una denúncia de VOX contra un tuit en el qual es relaciona aquest partit amb grups neonazis, sol·licitant-se el seu encaix a l'article 510.1.a CP. Concretament, es tracta d'un missatge en què apareixen unes pintades antisemites a un carrer de Barcelona (atribuint-se a grups neonazis) que el querellat associa amb VOX. El TS cita tres factors per a avaluar el missatge: el caràcter ofensiu (des d'un punt de vista objectiu) de les expressions difoses, la necessitat de generar un perill abstracte (real però no concret) i la voluntarietat de difondre-les (respecte a l'element subjectiu del tipus). D'acord amb aquests criteris considera que el missatge no genera un perill real de generar reaccions violentes, discriminatòries, hostils o d'odi contra aquest partit polític o que pugui tenir conseqüències negatives vers la societat en un sentit general:

> «(...) el mensaje publicado no contiene ninguna referencia clara, perceptible por la generalidad, a que la reacción contra esos planteamientos deba desarrollarse por medio de la violencia o a través de cualquier otra actitud no democrática. No se aprecia, pues, ninguna incitación al odio, a la hostilidad o a la violencia para conseguir objetivos políticos, ni sus expresiones constituyen manifestación del discurso del odio que pueda alentar una situación de riesgo para las personas o derechos de terceros o para el propio sistema de libertades» (FJ 5).

L'**ATS núm. 10833/2021, de 29 de juny** (ROJ: ATS 10833/2021. ECLI:ES:TS:2021:10833A), arxiva una querella de VOX contra la Ministra de Drets Socials i Agenda 2030 del govern espanyol per unes declaracions fetes en un míting electoral en les que afirma que els integrants de VOX són «nazis a cara descubierta». La resolució detalla la inviolabilitat de què gaudeixen els parlamentaris a partir d'anomenar la normativa corresponent:

> «La inviolabilidad parlamentaria se caracteriza por las siguientes notas, destacadas en la STS (Sala 2a) de 10 de noviembre de 2006: a) es absoluta, al abarcar todos los actos realizados y las opiniones vertidas en el desempeño de la función parlamentaria; b) es perpetua, y está orientada a garantizar la libertad de expresión del parlamentario en el ejercicio de sus funciones, al producir efectos definitivos, aun después de cesar en la condición de parlamentario, como prevén los arts. 10 y 21, respectivamente, del Reglamento del Congreso de los Diputados y del Reglamento del Senado; c) es irrenunciable, porque va más allá de la persona del parlamentario y únicamente renunciando a su escaño decae la prerrogativa; d) está consiguientemente limitada, tanto espacial como temporalmente, a la función parlamentaria; e) y es completa, no solamente penal, porque los ilícitos penales, además de extinguirse, excluyen toda sanción civil o administrativa» (FJ 6).

El TS assumeix una posició àmpliament garantista amb el dret a la llibertat d'expressió dels parlamentaris, no delimitant-la a les manifestacions realitzades al recinte del Parlament:

> «(...) la función parlamentaria es inseparable de la condición de Senador y no queda reducida a la utilización de la palabra en la tribuna de oradores o desde el escaño que ocupa en el hemiciclo. La inviolabilidad se extiende también a las manifestaciones vertidas en los pasillos o dependencias de la Cámara Legislativa y no desaparece bruscamente por el hecho de traspasar el umbral del recinto parlamentario. La representación popular de la que está investido el parlamentario tiene carácter ambulatorio y acompaña a éstos donde quiera que se encuentren y ejerzan sus funciones representativas sin cortes ni intermitencias temporales» (FJ 6).

Alhora, eixample aquesta permissivitat en els casos en els quals els polítics difonen idees controvertides en contextos electorals.

L'**ATS núm. 558/2023, d'11 de gener** (ROJ: ATS 558/2023. ECLI:ES:TS:2023:558A), no admet a tràmit una querella presentada per l'associació *Manos Limpias* contra la Ministra d'Igualtat i la Delegada del Govern contra la Violència de Gènere per, entre d'altres, la comissió d'un delicte de l'article 510.1.a CP en funció de les seves declaracions crítiques amb els membres del Poder Judicial, titllant-los de «machistas», «fascistas de toga» o «prevaricadores». El TS afirma que les idees haurien de formular-se «de manera razonada, constructiva, tolerante y en términos tales que, huyendo de aspavientos y afectadas sobreactuaciones, promuevan y favorezcan el debate, contribuyendo a la mejora de lo que pueda, y deba, ser mejorado» (FJ 4), però que no hagi estat així no suposa que siguin censurables penalment.

L'**ATS núm. 6081/2024, de 14 de maig** (ROJ: ATS 6081/2024. ECLI:ES:TS:2024:6081A), arxiva la querella presentada per l'associació *Acción y Comunicación sobre Oriente Medio* contra la ministra de Drets Socials i Agenda 2030 per unes manifestacions realitzades per Twitter contra el govern d'Israel en el context de l'atac a Gaza, que l'entitat querellant considera que configuren un discurs d'incitació a l'antisemitisme:

> «[Israel] Está llevando a cabo un genocidio planificado (...); El genocidio debe terminar; El Estado de Israel lleva décadas aplicando una política de ocupación y apartheid muy violenta en Palestina, (...); Salgamos a las calles, compartamos, alcemos la voz» (Antecedents de Fet de l'ATS núm. 6081/2024, de 14 de maig).

El TS entén que els missatges estan emparats pel dret a la llibertat d'expressió de la Ministra, ja que es realitzen en el context de la seva activitat política i no constitueixen un tipus de discurs que busqui generar odi ni hostilitat vers el poble jueu:

> «(...) las expresiones o discursos realizados, como se deduce de su propio contenido, no tenían por objeto promover la hostilidad hacia el pueblo judío, incitando al odio o a la realización de actos violencia contra sus miembros, sino la estimulación del debate público en torno a unos hechos ciertamente muy cuestionables y que han dado lugar a opiniones encontradas tanto a nivel internacional como nacional, entre las distintas fuerzas políticas» (FJ 7).

L'**ATS núm. 13263/2024, de 23 d'octubre** (ROJ: ATS 13263/2024. ECLI:ES:TS:2024:13263A), no admet a tràmit la querella presentada per l'*Asociación Europea de Ciudadanos contra la Corrupción* contra una Diputada del Parlament Europeu per una sèrie de missatges difosos per Twitter en els que reflexionava sobre la violència masclista:

> «Decir "todos los hombres son violadores en potencia" es señalar que la violencia machista es estructural y no un caso aislado: que el machismo es una norma social y cultural que legitima a cualquier hombre —a todos los hombres— para ejercer violencia contra cualquier mujer. Por eso también decimos que los agresores machistas no son una excepción o una rareza sino "los hijos sanos del patriarcado"» (entre d'altres) (Antecedents de Fet de l'ATS núm. 13263/2024, de 23 d'octubre).

Més enllà de citar la inviolabilitat de la Diputada, la resolució circumscriu el discurs a la legítima funció política de la querellada per a emetre idees que poden ser controvertides:

> «(...) no tenían por objeto promover la hostilidad, incitando al odio o a la realización de actos de violencia contra los hombres, sino la estimulación del debate público en torno a unos hechos ciertamente muy graves, como son todos los derivados de la violencia machista y las agresiones sexuales a las mujeres, temas que tienen en una gran relevancia pública y forman parte, sin duda, del debate social y político, al igual que todo a lo referente a los movimientos feministas, que postulan doctrinas sociales favorables a las mujeres exigiendo la misma igualdad de derechos que para los hombres, fomentando la inclusión y la igualdad» (FJ 5).

Sortint de l'àmbit de les denúncies presentades pels partits/moviments d'extrema dreta, també s'ha identificat una resolució sobre una querella presentada pel *Partido Socialista Obrero Español* contra un Diputat de VOX. L'**ATS núm. 8037/2025, de 9 de setembre** (ROJ: ATS 8037/2025. ECLI:ES:TS:2025:8037A), arxiva la causa que tenia per objecte unes declaracions realitzades en un mitjà de comunicació en les que expressava dures crítiques vers el President del Govern, entre les quals es trobava la següent: «el pueblo querrá colgarlo por los pies». Segons el partit querellant les paraules denunciades propicien que «los seguidores y simpatizantes del querellado utilicen en sus manifestaciones expresiones contra el Presidente del Gobierno tales como "psicópata", "dictador", "golpista", "delincuente" o que coreen, en las manifestaciones ante la sede del PSOE, "hay que colgarlo por los pies" o, como sucedió en la localidad de Paiporta, que extremistas pretendieran agredirle» (FJ 1). El TS porta a terme una interpretació restrictiva sobre la idoneïtat objectiva de les declaracions, entenent que no presenten característiques que puguin produir els resultats lesius derivats de la comissió d'un delicte de l'article 510.1.a CP, tot i la referència a fets històrics que comparen al President del Govern amb el dictador Mussolini:

> «(...) aun apoyándose en términos hipotéticos en una fórmula alegórica de lo acontecido en la milanesa Piazza Loreto en 1945 no satisface los niveles de antijuricidad penal reclamados por los tipos que integran el artículo 510 CP» (FJ 5).

En aquest cas, de nou, el tribunal cita la permissivitat vers els discursos polítics, sigui perquè són emesos per representants polítics sigui perquè són l'objecte del missatge.

2.3.3. Els discursos racistes

En concordança amb els criteris utilitzats durant els últims anys, les tres interlocutòries desestimatòries que aborden el discurs d'odi racista empren els arguments descrits fins aquí. Ara bé, aquestes resolucions plantegen algunes interpretacions que val la pena mencionar. L'**ATS núm. 16459/2021, de 14 de desembre** (ROJ: ATS 16459/2021 ECLI:ES:TS:2021:16459A), arxiva la querella presentada pel partit polític *Movimiento por la dignidad y la ciudadanía* en relació amb diverses converses de whatsapp entre integrants del partit polític VOX Ceuta que havien sortit a la llum a través d'un article periodístic:

> «Vamos a tragar moros por cojones; La Tercera Guerra Mundial tendrá que empezar algún día y será contra el Islam; Islamización de la ciudad; Palestinización del territorio; No es para nada extraño que al final haya que combatir militarmente» (Antededents de Fet de l'ATS núm. 16459/2021, de 14 de desembre).

En aquest cas, el TS posa en valor el caràcter privat dels missatges i considera que aquests van arribar a un nombre reduït de persones, sense vocació de ser difosos a tercers, motiu pel qual afirma que no es tracta «de una actuación potencialmente idónea para crear ese clima de incitación al odio, violencia, hostilidad o discriminación» (FJ 2).

L'**ATS núm. 7883/2025, de 31 de juliol** (ROJ: ATS 7883/2025. ECLI:ES:TS:2025:7883A), no incoa diligències d'investigació per considerar que no és delictiu un missatge publicat a Telegram

per un eurodiputat en què suggereix un índex més elevat de criminalitat de les persones estrangeres durant la *Aste Nagusia* (Setmana Gran) de Bilbao. El missatge venia acompanyat per un suposat informe policial elaborat per l'Ertzaintza amb dades estadístiques sobre dades delinqüencials durant els dies de celebració:

> «Aquí tenéis el documento policial con la ficha de todos los detenidos durante las Fiestas de Bilbao finalizadas este pasado domingo. Mis abogados y yo hemos considerado ese documento confidencial policial de interés público nacional. Adivinen qué tienen TODOS en común y por qué a ninguno de ellos se les hace un Rubiales. NOTA. Esto son solo los robos con violencia o intimidación. Las agresiones sexuales y violaciones son otra lista parecida pero más larga». [A aquest missatge se li adjunta] «un documento confidencial de difusión interna elaborado por la Ertzaintza donde se mostraban un total de 79 fotografías de diferentes varones y mujeres, constando su nombre y apellido en la parte interior de las fotografías. Fotografías que correspondían con reseñas policiales tanto de la Ertzaintza como de la Policía Municipal de Bilbao. El documento llevaba el título "Batería fotográfica de individuos más activos en la comisión de robos con violencia o intimidación"» (Antecedents de Fet de l'ATS núm. 7883/2025, de 31 de juliol).

La interlocutòria afirma que el missatge «se aleja notoriamente del espacio de tipicidad que diseña el artículo 510 CP en cualquiera de sus modalidades» perquè «no incorpora elementos que permitan detectar el riesgo, aun abstracto, de compromiso a la libertad y seguridad de las personas extranjeras» (FJ 2). La resolució, doncs, afirma que «el odio no basta para colmar la tipicidad, sino que debe ir acompañado de ese peligro abstracto de aliento o incitación a la violencia, que en este caso no apreciamos» (FJ 2). Aquesta decisió obvia, però, que el precepte penal inclou també la *promoció* i el *foment* —accions de caràcter més indirecte que la incitació— a l'*odi*, l'*hostilitat* i la *discriminació* —categories diferents de la *violència*. Tanmateix, el TS afirma que el 510.1.a CP s'ha d'interpretar estrictament per tal d'evitar abusos punitius, quelcom que justifica arran de la **Sentència del TEDH** (STEDH, en endavant) **en el cas Savva Terentyev c. Rússia, de 28 d'agost de 2018**[25] i de l'**Informe del Relator Especial sobre la promoció i protecció del dret a la llibertat d'opinió i d'expressió de Nacions Unides presentat de conformitat amb la resolució 16/4 del Comitè de Drets Humans, A/67/357, de 7 de setembre de 2012**. La resolució desestima el potencial risc que pot generar el missatge tot i tenir 243.000 visualitzacions i 10.500 interaccions d'emoticones. També es descarta la importància de que el suposat document policial ja havia generat missatges racistes i xenòfobs quan havia estat divulgat a través d'altres xarxes socials durant els dies anteriors.

Per últim, l'**ATS núm. 10630/2025, d'11 de novembre** (ROJ: ATS 10630/2025. ECLI:ES:TS:2025:10630A), decideix no incoar diligències d'investigació per una denúncia del Ministeri Fiscal contra l'eurodiputat del partit *Se Acabó La Fiesta*, que havia enviat per Telegram una sèrie de missatges en els quals assenyalava que persones d'ètnia gitana havien perpetrat un fals assassinat:

25 Al capítol 3 s'analitzarà aquesta sentència.

> «Cogen peso las pruebas del posible homicidio de Bruno a manos de un grupo de gitanos. Según diversas fuentes cercanas a Bruno, el joven huía de unos gitanos tras haber mantenido algún tipo de intimidad con la posible novia de uno de ellos» (Antecedents de Fet de l'ATS núm. 10630/2025, d'11 de novembre).

La falta d'expressions de caràcter ofensiu porta el TS a determinar que no es desprèn que l'objectiu del querellat fos generar discriminació contra la comunitat gitana:

> «(...) no refleja que el sujeto actuara específicamente conectado o dirigido finalísticamente a lograr de otros la discriminación, el odio, la hostilidad o la violencia contra un grupo de personas o contra cualquiera de sus integrantes y en exclusiva consideración a su origen, naturaleza o creencias; exigencia que debe reflejarse, sin seguridad pero con firmeza, en la investigación que preste soporte a la actuación de esta Sala (...) Así pues, los indicios de responsabilidad solo surgen de un mensaje especulando sobre la muerte y de una proclamada personalidad del denunciado, sin aportarse ningún parámetro que preste un soporte sólido y objetivo de que, con su aislado mensaje, el denunciado pretendiera extender el rechazo a la etnia gitana más allá de sus propios prejuicios personales» (FJ 4).

La resolució té en compte aspectes contextuals a l'hora de prendre aquesta determinació: a) no consta que el denunciat hagi realitzat cap actuació prèvia contra l'ètnia gitana; b) no consta que el missatge es publiqués després de fer-se públic que el desaparegut no havia estat assassinat; c) no consta que el denunciat encoratgés als seus seguidors després que aquests manifestessin comentaris agressius. I el cert és que el TS cita en moltes de les resolucions desestimatòries els criteris interpretatius establerts per la *Recomanació de Política General núm. 15, relativa a la lluita contra el discurs d'odi, de 2015, de la Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància, del Consell d'Europa* (ECRI, en endavant), d'entre els que en destaca l'examen dels elements contextuals: «a) El contexto en que se utilizan las expresiones de odio en cuestión —en particular, si existen o no tensiones graves en la sociedad a las que se vinculan esas expresiones de odio; b) La capacidad de la persona que utiliza las expresiones de odio para ejercer influencia sobre otros —por ejemplo, por ser un dirigente político, religioso o comunitario; c) La naturaleza y la fuerza del lenguaje utilizado —por ejemplo, si es provocativo y directo, si implica el uso de información errónea, estereotipos negativos y estigmatización o si es capaz de incitar a actos de violencia, intimidación, hostilidad o discriminación; d) El contexto de las observaciones específicas —si son o no un hecho aislado o se reafirman varias veces y si se puede considerar que se contrarrestan o no mediante otras formuladas por el mismo orador o por otra persona, especialmente en el curso de un debate; e) El medio utilizado —si es o no capaz de provocar inmediatamente una respuesta del público, como en un evento en vivo o en directo; f) Las condiciones de los destinatarios —si disponen o no los medios y la inclinación o susceptibilidad de participar en actos de violencia, intimidación, hostilidad o discriminación».

Ara bé, el TS interpreta aquests elements contextuals en els casos de discursos d'odi racistes de forma poc adaptada a les noves tipologies de les manifestacions i declaracions públiques de caràcter racista, el que el porta a absoldre aquelles denúncies en les quals el contingut ofensiu

no és diametralment explícit (com en el cas dels grups o individus considerats com a *radicalitzats*). Les dues condemnes sancionen discursos amb continguts explícitament violents, un per la seva vinculació amb el pensament nazi i l'altre per l'alt component de violència expressada. Per la seva banda, també s'ha detectat que els arxius de les denúncies estan vinculats a querelles presentades majoritàriament en casos de presumptes discriminacions per ideologia, predominantment interposades per partits o moviments d'extrema dreta. En totes les resolucions pesen dos elements: 1) La caracterització del 510.1.a CP com un delicte de perill abstracte en el qual no és necessària la producció d'un resultat, però que ha de tenir la capacitat real de generar les conseqüències contingudes al tipus penal, quelcom que valora predominantment a partir d'una valoració objectiva de les expressions i pel context en què es realitzen (en relació amb l'autor, els destinataris, el mitjà i el clima social); 2) La major llibertat d'expressió de la què gaudeixen els polítics, principalment en campanya electoral i/o amb funcions de representació institucional (per ser ministres, diputats/des o senadors/res).

SÍNTESI CONCLUSIVA

1. El TS interpreta els discursos d'odi com delictes de perill abstracte i no de resultat. És a dir, es defineixen com a sancionables aquells discursos en els quals el risc es valora com una propietat inherent d'aquests, sense necessitat que s'hagi de posar en perill de forma concreta el bé jurídic protegit ni que s'hagi produït efectivament un resultat lesiu posterior.
2. Es tracta, doncs, d'un delicte de mera activitat, el que porta al tribunal a condemnar d'acord amb l'existència de l'emissió d'un missatge discriminatori i la voluntat d'emetre'l tot i saber-ne el seu contingut.
3. Es condemna fonamentant-se en la gravetat del contingut dels missatges i per la capacitat d'aquests de crear conductes en tercers que puguin generar una amenaça vers la pau social.
4. El perill ha de ser real, quelcom que es valora a partir d'analitzar el caràcter objectivament discriminatori dels missatges difosos.
5. S'analitza, predominantment, el contingut, la forma i el context social del discurs.
6. Hi ha d'haver voluntat de publicitar el missatge (no es condemna si es considera de caràcter privat).
7. Es tenen en compte els criteris interpretatius establerts per la Recomanació de Política General núm. 15, relativa a la lluita contra el discurs d'odi, de 2015, de l'ECRI, tot i que el tribunal interpreta els elements contextuals de forma poc adaptada a les noves tipologies de les manifestacions i declaracions públiques de caràcter racista, el que l'ha portat a absoldre aquelles denúncies en les quals el contingut ofensiu no és diametralment explícit.
8. Existeix una garantia reforçada del dret a la llibertat d'expressió en el cas dels polítics, eixamplada si han estat democràticament electes, realitzen les declaracions en seu parlamentària o si estan en campanya electoral.

2.4. Els insults discriminatoris de l'article 510.2.a CP

La introducció del segon epígraf de l'article 510 CP es va produir en paral·lel a la derogació de la falta d'injúries i tracte vexatori (antic article 620.2 CP) amb la reforma de 2015, malgrat no complir els requisits del delicte de l'article 208 CP. D'aquesta manera es dona una resposta punitiva a una de les pràctiques racistes més presents socialment, com són les agressions verbals. Per tal d'entendre com el TS resol aquest tipus d'episodis es recullen a continuació les sentències sobre l'aplicació del 510.2.a CP a partir de detallant-ne els fets provats de cada cas.

Comencem, però, amb una resolució en la qual no es condemna pel delicte de l'article 510.2.a. CP, sinó pel 578 CP (enaltiment del terrorisme i humiliació de les seves víctimes). Es tracta de la **STS núm. 623/2016, de 13 de juliol** (ROJ: STS 3113/2016. ECLI:ES:TS:2016:3113), resolució que utilitza el terme «discurso de odio» per a justificar la resolució condemnatòria en relació amb els següents missatges:

> «Las imágenes de mi facultad hablan y dicen la verdad» [missatge que acompanya una imatge d'una paret en la que hi figura: «Maderos a la guillotina, ETA Mátalos, ACAB»]; «Va que sé que os gusta. Reírse es bueno» [missatge al que s'acompanya amb l'enllaç d'un vídeo que conté expressions *vexatòries* i *humiliants* vers una víctima d'ETA]; «Voló voló Carrero Blanco voló y hasta las nubes llegó. Ay Carrero Blanco el primer astronauta español. Arriba España con goma 2» (entre d'altres) (Antecedents de Fet de la STS núm. 623/2016, de 13 de juliol).

La sentència, però, és especialment rellevant per a ajudar a interpretar l'article 510.2.a. CP perquè defineix quins actes comporten *descrèdit*, *menyspreu* i *humiliació*:

> «(...) la realización de actos que entrañen «descrédito» (esto es, disminución o pérdida de la reputación de las personas o del valor y estima de las cosas), «menosprecio» (equivalente a poco aprecio, poca estimación, desprecio o desdén) o «humillación» (herir el amor propio o dignidad de alguien, pasar por una situación en la que la dignidad de la persona sufra algún menoscabo) (...)» (FJ 4).

La primera resolució sobre el 510.2.a CP dictada entre 2020-2025 és la **STS núm. 437/2022, de 4 de maig** (ROJ: STS 1644/2022. ECLI:ES:TS:2022:1644), la qual confirma la condemna en el cas analitzat paràgrafs anteriors relatiu a l'agressió contra els aficionats de la selecció espanyola de futbol:

> «(...) de forma súbita irrumpieron en el lugar gritando "putas españolas, fuera de aquí, os vamos a matar, putos españoles de mierda, perras españolas, iros a vuestro país, hijos de putas" y comenzaron a destrozar la carpa, propinando patadas a las sillas, mesas y cuanto material había

> allí. Con ánimo de menoscabar la integridad física y de humillar por sus ideas a Leocadia, Lidia y Gervasio, comenzaron a darles patadas y empujones provocando que Leocadia cayera al suelo donde continuaron agrediéndola e insultándola hasta que se marcharon rápidamente del lugar llevándose consigo el bolso de Lidia con efectos tasados en 95 euros y 50 euros en metálico» (Antecedents de Fet de la STS núm. 437/2022, de 4 de maig).

La resolució estableix que la *voluntat* dels acusats va ser d'*hostilitzar* i *humiliar*, destacant-se que la sentència porta a terme una contextualització ideològica dels acusats, el que comporta una interpretació del 510.2.a. CP connectada a la presència d'una ideologia conscient i activa en els perpetradors.

La **STS núm. 77/2025, de 31 de gener** (ROJ: STS 763/2025. ECLI:ES:TS:2025:763), confirma la condemna pel 510.2.a CP en un cas de racisme, d'acord amb els següents fets provats esdevinguts dins d'un supermercat:

> «(...) se dirigió para hacerle un comentario sobre la mascarilla de protección contra el COVID-19. En ese momento le gritó "negra de mierda, asquerosa, cerda, guarra" en alusión a sus características morfológicas —color de piel y rasgos faciales— habiendo nacido Elvira en República Dominicana. A continuación, le dio un empujón mientras voceaba "¿qué haces aquí mora?, vete de aquí, negra de mierda y te escupo porque eres negra". A consecuencia de los hechos descritos, Elvira se sintió avergonzada y dolorida y se marchó del establecimiento hacia su casa, situada próxima al establecimiento comercial. El acusado salió tras ella y mientras iba detrás gritaba expresiones de desprecio a todo aquel con el que se cruzaba y compartía características morfológicas con Elvira» (Antecedents de Fet de la STS núm. 77/2025, de 31 de gener).

La resolució estableix que aquest precepte està estructurat sota la forma de delicte de perill abstracte, determinant la seva aplicació si concorre una conducta apta per a *humiliar*, *desacreditar* o *menysprear* a la víctima, el que entén que succeeix en aquest cas donat que es decreta que els termes proferits per l'acusat van ser «la expresión de epítetos, calificativos, o expresiones, que contienen un mensaje de odio» (FJ 3).

La **STS núm. 89/2025, de 5 de febrer** (ROJ: STS 481/2025. ECLI:ES:TS:2025:481), resol en el mateix sentit en un cas en què es manifesten expressions homòfobes:

> «(...) le increparon diciéndole varias veces "maricón" "maricón de mierda", "te estabas pajeando con tu amigo", llegando a cerrarle de forma violenta la puerta del aseo, motivando un sentimiento de humillación (...)» (Antecedents de Fet de la STS núm. 89/2025, de 5 de febrer).

La sentència insisteix a interpretar el 510.2.a CP com un delicte de perill abstracte, en el que la mateixa expressió dels mots ofensius és l'element decisiu per entendre que s'ha comès el

delicte. En aquest cas resulta interessant identificar com el TS analitza la gravetat de les expressions en funció d'una lectura socialment contextualitzada:

> «Además, estos delitos se conforman sobre una acusada circunstancialidad de la tipología, lo que obliga a interpretar la calificación jurídica de los hechos en función de la realidad social del tiempo en el que ha de aplicarse la norma. Por otra parte, desde la tipicidad objetiva, las expresiones y actos han de tener una gravedad suficiente para lesionar la dignidad de los colectivos contra los que se actúa...". En este caso las expresiones proferidas son ofensivas. Por mucho que alguna de ellas en particulares contextos y en determinados ámbitos se utilicen de manera generalizada, incluso jocosa y sin carga peyorativa, objetivamente incorporan una connotación de menosprecio vinculada a la orientación sexual, expresión de homofobia» (FJ 1).

Especialment destacada és la **STS núm. 820/2025, de 8 d'octubre** (ROJ: STS 4221/2025. ECLI:ES:TS:2025:4221), la qual confirma la condemna per un 510.2.a CP en un cas de difusió de missatges racistes a través de Twitter contra el president de SOS Racismo Madrid:

> «Comenzamos con la subasta del mes, empezamos en 1000€. ¿Quién da más?». [Responent un altre usuari (no identificat)]: «Si me dejáis soltarlo en mitad del campo y cazarlo 1400 €». [Un dels acusats va respondre]: «Si viene desparasitado y con la cartilla del veterinario te subo a 1200€». [Un altre acusat va respondre]: «Lo veo y lo subo a 2000€». [Un darrer usuari (no identificat) va publicar seguidament]: «Ah que encima hay que pagar. Puaj» (Antecedents de Fet de la STS núm. 820/2025, de 8 d'octubre) .

La sentència determina que les expressions presenten la «intención de humillar y denigrar, atentar contra su dignidad y la de las personas de su misma raza», el que suposa una valoració del contingut discriminatori a partir del seu impacte individual en la víctima i col·lectiu vers el grup social al qual pertany. Alhora, estableix que el contingut objectivament discriminatori de les expressions i la plena consciència i voluntat de difondre-les per part dels perpetradors són els elements determinants per a confirmar l'aplicació del precepte.

La **STS núm. 872/2025, de 23 d'octubre** (ROJ: STS 4968/2025. ECLI:ES:TS:2025:4968), valida la condemna pel 510.2.a CP en funció dels següents fets provats:

> «(...) durante el periodo comprendido entre el año 2015 y hasta septiembre de 2018 residía en su domicilio (...) y movido por un carácter despreciativo hacia la orientación sexual de Juan Alberto, cuando se cruzaba con él en el inmueble o cuando coincidían en la piscina comunitaria, y en presencia de otros vecinos, le profería de forma reiterada, con ánimo ofensivo y con desprecio a su dignidad, expresiones tales como "maricón, te vas a enterar", "gay de mierda", "calvo de mierda", entre otras similares, por las que la víctima se sintió humillada, motivando que tuviera que cambiar de domicilio (...). Sobre las 11,30 horas

> del día 18 de septiembre de 2018, el acusado, movido con ánimo de amedrentar a Juan Alberto y con evidente desprecio a su orientación sexual, acudió a su domicilio (...), depositando en el buzón de la vivienda un sobre grande en cuyo interior se encontraba otro con la palabra manuscrita "gay", un folleto publicitario y un folio con la frase impresa "puto gay se dónde vives y te voy a matar"» (Antecedents de Fet de la STS núm. 872/2025, de 23 d'octubre).

En aquest cas el TS aplica, de nou, la doctrina del perill abstracte, atorgant un pes probatori determinant al fet que la conducta va ser reiterada en el temps. La resolució no utilitza la negativa relació veïnal per a descartar la naturalesa discriminatòria dels fets, ans al contrari, entén que la reiteració de les expressions demostra «la voluntariedad del acto y de no tratarse de una situación incontrolada o una reacción momentánea, incluso emocional, ante una circunstancia que el sujeto no ha sido capaz de controlar» (FJ 4).

La **STS núm. 911/2025, de 4 de novembre** (ROJ: STS 4967/2025. ECLI:ES:TS:2025:4967), condemna a les acusades com autores d'un delicte del 510.2.a CP, deixant sense efecte la condemna per un delicte d'injúries amb agreujant del 22.4 CP per raó d'orientació sexual. La resolució porta a terme aquesta nova qualificació jurídica d'acord amb els següents fets provats:

> «El día 6 de enero de 2021, Piedad y Tamara se encontraban comiendo en el Asador Sidrería Martintxo de Cizur Menor. Hacia las 15.30 horas Pascual y su pareja Porfirio se sentaron en la mesa contigua a la de las acusadas. En un momento dado, Porfirio se levantó a dar un beso a Pascual , y Piedad dijo: "mira esos dos cómo se besan, son maricones". Los Sres. Pascual y Porfirio, hicieron caso omiso al comentario, y continuaron comiendo. La actitud de las encausadas era de molestia y alboroto continuo, alterando el ambiente del comedor, gritaban y cantaban. Pascual se giró y pidió a las acusadas que se callaran. Piedad , ante ese requerimiento, se dirigió a Pascual diciendo "si no puedes oír, te jodes, gordo de mierda; perdona gordo de mierda, maricón tenías que ser y español tenías que ser", "si eres un infeliz no es nuestra culpa, gordo". Lejos de poner fin a esta actitud, minutos después, la acusada Piedad se levantó y la acusada Tamara le siguió, quedándose un poco más atrás y se acercó a la mesa y comenzó a gritar y hacer aspavientos en medio del restaurante que estaba lleno de gente, y comenzó a decir "me va a mandar a mi callar unos maricones de mierda, encima españoles tenían que ser". Acto seguido, con ánimo de denigrar nuevamente, se aproximó a Pascual, sin respetar distancia alguna a pesar de la situación sanitaria por la pandemia de Covid y coreada por su compañera le dijo, "maricón, gordo, gilipollas". Debido a que personal del establecimiento solicitó a las acusadas que se comportaran y cesaran de insultar e increpar a Pascual , Piedad dijo a éste último "no tengo culpa de que seáis homosexuales y no siento que tenga que pediros disculpas por ello"».

D'entre els elements analitzats pel TS destaca l'atenció que col·loca en el fet que el primer contacte entre agressores i víctimes es circumscriu precisament a l'emissió de l'expressió discriminatòria proferida arrel dels actes realitzats per aquestes últimes en demostració de la seva orientació sexual:

> «Por el modo en que se describe el comienzo de los hechos, dado que todo discurría normal hasta que "en un momento dado, Porfirio se levantó a dar un beso a Pascual y Piedad dijo "Mira esos dos cómo se besan, son maricones". Esto es, la acción que determina y condiciona toda la actuación posterior de los acusados frente a Pascual y su pareja por el rechazo que tal beso generó ya desde el primer momento en las acusadas. En segundo lugar, en el relato fáctico se destaca el siguiente inciso: "Con ánimo de denigrar nuevamente", esto es, se retrotrae el ánimo a la primera secuencia» (FJ 1).

L'única resolució del període analitzat en la que el TS considera que no és aplicable el 510.2.a CP és l'**ATS núm. 12999/2024, de 19 de setembre** (ROJ: ATS 12999/2024. ECLI:ES:TS:2024:12999A). El tribunal descarta la comissió del delicte per considerar que el contingut del relat de fets provats era insuficient en termes discriminatoris:

> «En el supuesto de autos, la Audiencia Provincial declaró probado, en síntesis, que sobre las 22:00 horas del jueves 15 de julio de 2021, en el interior del portal (...) , Germán se cruzó con su vecina Marcelina cuando él regresaba a su domicilio. El acusado, tras recriminar a Marcelina que era una persona con discapacidad y que no le dejaba pasar, profirió en voz alta las siguientes expresiones: "Hija de puta", "zorra", "gilipollas" "eres una subnormal", "ya te la llevaste otra vez", "te voy a coger el móvil y te lo voy a meter por (...)", "cómete una polla mal follá, que eres una mal follá, si LGTB, eres una mal follá, ponte una polla y folla bien ya"; al tiempo que, al percatarse que estaba grabando, trató de abalanzarse con los brazos sobre la denunciante» (FJ 1).

La resolució restringeix la valoració a aquests fets, descartant altres expressions de caràcter homòfob denunciades en altres moments de l'any però que no havien arribat a provar-se judicialment. El tribunal, a més, circumscriu l'actuació del denunciat a l'existència d'un context de «continuas discrepancias vecinales» (FJ 1), en un cas il·lustratiu de com els jutjats valoren en molts casos els insults racistes en casos en els quals existeixen conflictes previs o continuats que els tribunals deslliguen de l'assetjament discriminatori.

Aquesta última és una de les problemàtiques recurrents en l'aplicació del 510.2.a CP, ja que els tribunals solen valorar la concurrència de motius mixtos (discriminatoris i no discriminatoris) com un element que minimitza la gravetat dels insults, desembocant en resolucions absolutòries. Per tant, tot i entendre's com un delicte de perill abstracte, en el que es valora predominantment el contingut objectivament discriminatori de les expressions i la voluntat/consciència d'expressar-les per part del perpetrador, la valoració de la presència de motius mixtos en dificulta la condemna. És a dir, sembla que la presència d'insults no discriminatoris generi que els discriminatoris perdin valor, a pesar de que precisament el que pretén sancionar la inclusió del

tipus penal de l'article 510.2.a CP a través de la reforma de 2015 és la tipificació d'expressions ofensives que per la seva especial gravetat discriminatòria no estarien emparades per la llibertat d'expressió. Lligada amb aquesta forma d'interpretar els casos en els quals existeixen motius mixtos, es troba la valoració de la voluntarietat discriminatòria (element subjectiu del tipus) en funció de considerar si l'acusat ha actuat o no de forma descontrolada i/o si la seva reacció es pot o no considerar momentànea. El tribunal sembla definir aquest caràcter incontrolat i/o puntual de l'insult com una reacció emocional que no mereix sanció penal, dirigint les decisions condemnatòries als casos en què els insults discriminatoris han estat presents de forma continuada/insistent, sigui durant la comissió d'uns fets puntuals o durant un llarg període de temps.

SÍNTESI CONCLUSIVA

1. La nova redacció de l'apartat 510.2 CP coincideix amb la derogació de la falta d'injúries i tracte vexatori (antic article 620.2 CP) derivada de la reforma del CP de 2015, el que demostra la voluntat legislativa de tipificació penal dels insults de caràcter discriminatori.
2. L'article prohibeix que es lesioni la dignitat de les persones mitjançant accions que comportin descrèdit, menyspreu o humiliació. Segons el TS, descrèdit és la disminució o pèrdua de la reputació; menyspreu equival al poc apreci, poca estimació, despreci o desdeny; i humiliació suposa ferir l'amor propi o dignitat d'algú, fent-lo passar per una situació en la que la dignitat pateix algun dany.
3. S'interpreta com un delicte de perill abstracte, valorant-se el contingut objectivament discriminatori de les expressions (si concorre una conducta apta per a humiliar, desacreditar o menysprear) i la plena consciència i voluntat de difondre-les.
4. S'analitza la gravetat de les expressions en funció d'una lectura socialment contextualitzada.
5. Es valora el contingut discriminatori de les expressions a partir del seu impacte individual en la víctima i col·lectiu vers el grup social al qual pertany.
6. S'interpreta que la reiteració de les expressions insultants (sigui durant la comissió d'uns fets puntuals o durant un llarg període de temps) demostra la voluntarietat discriminatòria. Per contra, és motiu d'absolució que es consideri que les expressions han estat resultat d'una situació incontrolada o una reacció momentània, com si es tractés d'una reacció emocional que no mereix sanció penal.
7. Una de les problemàtiques recurrents és la concurrència de motius mixtes (discriminatoris i no discriminatoris) com un element que minimitza la gravetat dels insults, desembocant en resolucions absolutòries. És a dir, sembla que la presència d'insults no discriminatoris generi que els discriminatoris perdin valor.
    - 7.1. En aquests casos, es dóna rellevància a que el primer contacte entre acusat i víctima es circumscrigui precisament a l'emissió de l'expressió discriminatòria.
    - 7.2. La contextualització ideològica dels acusats és un element que es pot tenir en compte a efectes condemnatoris.

2.5. La denegació de prestacions dels articles 511 i 512 CP

El TS compta amb escasses resolucions que tractin sobre l'aplicació dels articles 511 i 512 CP, motiu pel qual s'ha ampliat el període d'anàlisi, sent en aquest cas entre 2015 i 2025. Tanmateix, el nombre de decisions encara és insuficient per a poder extreure conclusions contundents sobre la interpretació d'aquests preceptes, sent tres d'aquestes sobre l'admissibilitat de les denúncies i només una tractant sobre el fons. A més, cap d'aquestes fa referència a motivacions racistes.

La primera és l'**ATS núm. 11985/2020, de 18 de desembre** (ROJ: ATS 11985/2020. ECLI:ES:TS:2020:11985A), la qual resol sobre diverses querelles interposades contra el govern espanyol en el context de la pandèmia de 2020. Una d'aquestes és la presentada per la *Central de Traballadoras* (CUT) contra el Ministre de l'Interior per la presumpta comissió d'un delicte del 511 CP per no haver autoritzat una manifestació d'aquest sindicat i sí una de VOX, les quals s'havien de celebrar en les mateixes condicions i dates. El TS arxiva la querella perquè considera que una manifestació no té el caràcter de prestació pública.

La segona és l'**ATS núm. 6902/2021, de 12 de maig** (ROJ: ATS 6902/2021. ECLI:ES:TS:2021:6902A), la qual inadmet una querella presentada per l'*Asociación Española de Pediatría* contra el *Consejo Interterritorial de Sanidad*, per distribuir un tipus de vacuna per als majors de seixanta-cinc anys institucionalitzats i una altra per als majors de seixanta-cinc anys no institucionalitzats, el que s'al·lega que no presenta justificació clínica i suposa per a aquests últims la denegació per raó d'edat d'una prestació a la qual tenen dret. El TS resol argumentant que no s'han aportat indicis de l'atribució del fet discriminatori, ja que no s'han fet constar elements que permetin arribar a la conclusió que l'eficàcia de les vacunes era distinta ni quins serien els criteris de distribució discriminatoris.

La tercera és la **STS núm. 790/2023, de 25 d'octubre** (ROJ: STS 4358/2023. ECLI:ES:TS:2023:4358), en la que no s'aprecia la comissió d'un delicte de denegació de prestació de caràcter públic per motius discriminatoris en un cas en el qual un Alcalde no va cedir el pavelló municipal per a la celebració d'un esdeveniment per estar patrocinat per una empresa «con ideas de extrema derecha». El TS considera que la denegació és legítima perquè el què es tractava d'evitar era, per una banda, la generació d'aldarulls, i per l'altra, la identificació del consistori amb una determinada ideologia:

> «No se aprecia discriminación alguna de un servicio público por razón de la ideología de la sociedad patrocinadora. Por el contrario, lo que recoge la Audiencia es que el Alcalde denegó finalmente el uso del pabellón municipal por estar patrocinado el evento que en el mismo se iba a celebrar por una empresa con ideas de extrema derecha, siendo la única finalidad de tal denegación evitar que se produjeran enfrentamientos en el evento o fuera en la calle por manifestaciones de ultraderecha y que no se asociara con el Ayuntamiento de Vinaroz una determinada ideología. Por ello, como sostiene el Ministerio Fiscal, la denegación del uso de las instalaciones obedecía más a razones de

> orden público y a evitar que pudiera ligarse al Ayuntamiento con cualquier tipo de ideología, que a otro tipo de motivación» (FJ 4).

La resolució, doncs, confirma l'absolució per motius d'ordre públic i per qüestions de preservació de la neutralitat política de l'Ajuntament, però perd l'oportunitat de fer-ho d'acord amb la comprensió de la ideologia d'extrema dreta del reclamant com una categoria no emparada pel 511 CP.

Per últim, l'**ATS núm. 6471/2024, de 21 de maig** (ROJ: ATS 6471/2024. ECLI:ES:TS:2024:6471A), arxiva la querella presentada contra la Ministra de Sanitat del Govern espanyol per una suposada discriminació derivada de l'Ordre que, segons la querellant, «no establece los parámetros epidemiológicos mínimos para justificar el uso obligatorio de mascarilla con carácter universal en centros sanitarios (...) [lo que] supuso en la práctica la denegación del acceso a los servicios sanitarios a "aquellos ciudadanos que por motivos de salud vean agravada su dolencia por la imposición obligatoria del uso de la mascarilla para acceder a un centro sanitario donde ser asistido, salvo que en contra de su voluntad y en detrimento de su salud e integridad física y moral use la mascarilla, ante el temor cierto, de no ser asistido"». El TS afirma que la querella «no pone de manifiesto indicio alguno más allá, de nuevo, de las meras afirmaciones de la querellante, claramente insuficientes a estos efectos» (FJ 3).

En definitiva, aquestes quatre resolucions aborden assumptes que s'escapen clarament de l'aplicació de dret antidiscriminatori, el que dificulta que es puguin sistematitzar els criteris del TS en aplicació dels articles 511 i 512.

SÍNTESI CONCLUSIVA

1. El TS ha resolt escassos procediments sobre els articles 511 i 512 CP.
2. Manté una interpretació no expansiva respecte a quin tipus de serveis poden considerar-se prestacions.
3. No aplica els articles 511 i 512 quan existeixen altres causes que justifiquin les denegacions.
4. Sol·licita que es demostri probatoriament la posició desaventajada que genera la negació de la prestació.

3

Criteris interpretatius del TEDH

3. Criteris interpretatius del TEDH

En aquest darrer capítol s'exposen els estàndards generals del TEDH en qüestions que mantenen una relació directa amb la interpretació i aplicació dels delictes d'odi, oferint-se les línies mestres que haurien de guiar, donat el seu caràcter vinculant, l'hermenèutica dels tribunals espanyols.

3.1. La protecció de la igualtat dels grups històricament discriminats

La jurisprudència del TEDH recolza una concepció del paper dels Estats en els assumptes públics que està connectada a una comprensió de la protecció de la igualtat, la llibertat, la dignitat, i en definitiva, de la democràcia, que legitima la imposició de limitacions vers pràctiques institucionals i socials que poden generar situacions de desigualtat i/o de pertorbació de la convivència social. La marca dels tràgics esdeveniments històrics del segle XX comporta que el model europeu situï la dignitat humana com un «*límite irrebasable*», posició semblant a la que li atorga formalment l'ordenament constitucional espanyol (entesa com a *minimum invulnerable*). Ara bé, mentre que el sistema espanyol es defineix com una *democràcia no militant* que legitima postures que poden ser contràries al mateix sistema democràtic (en garantia al dret a la llibertat ideològica i d'expressió), el TEDH es mostra més rigorós en la protecció dels drets a la igualtat, la no discriminació, la dignitat i la pau social, el que l'ha portat a resoldre litigis de forma especialment garantista amb els drets de grups afectats per la discriminació racista.

En són exemples il·lustratius dues sentències històriques. La primera és la recent resolució del cas **Wa Baile c. Suïssa, de 20 de febrer de 2024**, en la que el Tribunal va sostenir que havia existit una violació processal de l'article 14 (prohibició de discriminació) del *Conveni Europeu de Drets Humans* (CEDH, en endavant) en relació amb l'article 8 CEDH (dret al respecte de la vida privada) i a l'article 13 (dret a un recurs efectiu) respecte a una al·legació d'aturada policial per perfil racial i la falta de compliment de l'Estat suís de l'obligació d'examinar els motius discriminatoris que podrien haver influït en el control d'identitat. La segona és sentència del cas **D.H. i altres c. la República Txeca, de 13 de novembre de 2007**, en la que el Tribunal va concloure que la llei nacional d'educació tenia un efecte desproporcionadament perjudicial sobre la comunitat romaní, el que constituïa una violació de l'article 14 CEDH (prohibició de discriminació) en relació amb dret a l'educació, donada l'existència d'un sistema educatiu segregacionista (els nens d'origen romaní eren matriculats en escoles per a infants amb necessitats especials). El tribunal va determinar que, tot i l'aparença neutra de la mesura, es tractava d'una pràctica institucional constitutiva de discriminació indirecta.

També són rellevants les sentències del cas **Muñoz Díaz c. Espanya, de 8 de desembre de 2009,** en la que es va reconèixer la vulneració de l'article 14 CEDH en un supòsit en el qual

s'havia denegat la pensió de viduïtat a la demandant per causa de presentar una unió conjugal mitjançant els rituals i tradicions gitanos**,** i la de l'assumpte **Thlimmenos c. Grècia, de 6 d'abril de 2001,** en el que es va declarar la vulneració de l'article 14 CEDH a l'impedir-se l'accés a la funció pública a un ciutadà que havia estat condemnat penalment perquè s'havia negat a vestir l'uniforme militar donada la seva condició de testimoni de Jehovà, determinant-se en ambdues que no corregir la desigualtat de fet mitjançant un tractament diferent pot donar lloc a una infracció de la prohibició de discriminació. També, la resolució **Horváth i Kiss c. Hungria, de 29 de gener de 2013**, s'expressa en termes anàlegs en relació amb una investigació d'un cas de discriminación racial similar al D.H. i altres c. la República Txeca, de 13 de novembre de 2007. Aquests casos mostren l'existència d'una jurisprudència assentada que és capaç d'identificar la discriminació més enllà dels casos més explícits, reconeixent-la quan es dóna de forma *indirecta* i per *indiferenciació* (Rey, 2017), el que denota una noció del dret a la igualtat en el seu vessant efectiu. Per tant, el TEDH determina que existeix discriminació quan es dóna un tracte diferent a un individu o grup sense justificació *objectiva* i *raonable* (de la mateixa manera que ho estableix el TC), així com quan es dóna un tracte igual davant de situacions que justificarien que es pogués dispensar un tracte desigual si es persegueix l'*objectiu legítim* de combatre la discriminació, tenint especialment en compte *la historicitat dels grups socials*. Respecte a aquest últim criteri destaca la sentència del cas **Perinçek c. Suïssa, de 15 d'octubre de 2015**, en la que el TEDH va deixar clar quin tipus de grups socials es veuen afectats pels discursos d'odi, citant casos de manifestacions contra immigrants musulmans a França i al Regne Unit, contra el poble jueu a Rússia i a Polònia, contra els immigrants no europeus a Bèlgica o contra els homosexuals a Suècia.

En aquest sentit, el TEDH es mostra consistent a l'hora de diferenciar els discursos d'odi d'aquells que es configuren com formes de protesta que expressen descontentament social o oposició política. En el cas **Stern Taulats i Roura Capellera c. Espanya, de 13 de març de 2018,** el tribunal europeu va establir de forma clara la diferència entre discurs d'odi i crítica política: «El TEDH ha tenido que conocer de esta manera de asuntos en los que estaban incriminadas declaraciones que negaban el holocausto, que justificaban una política pro nazi o que asociaban a todos los musulmanes con un acto grave de terrorismo. La protección del artículo 10 del Convenio [que estableix la llibertat d'expressió] está limitada, incluso excluida, al tratarse de un discurso de odio, término que se entiende que abarca todas las formas de expresión que propaguen, inciten, promuevan o justifiquen el odio racial, la xenofobia, el antisemitismo u otras formas de odio basadas en la intolerancia. La inclusión en el discurso de odio de un acto que, como el que se reprocha en este caso a los demandantes, es la manifestación simbólica del rechazo y de la crítica política de una institución y la exclusión que se deriva del ámbito de protección garantizado por la libertad de expresión conllevarían una interpretación demasiado amplia de la excepción admitida por la jurisprudencia del TEDH –lo que probablemente perjudicaría al pluralismo, a la tolerancia y al espíritu de apertura sin los cuales no existe ninguna "sociedad democrática"». En el mateix sentit, la sentència **Otegi Mondragon c. Espanya, de 15 de març de 2011**, determina la violació de l'article 10 CEDH (llibertat d'expressió) per la condemna contra el polític basc en referència a unes declaracions en les quals responsabilitzava al Rei d'Espanya de presumptes tortures contra detinguts de l'esquerra abertzale, considerant que aquesta era desproporcionada respecte a l'objectiu legítim perseguit, és a dir, la protecció de la reputació del Rei d'Espanya. Més enllà de l'activitat del TEDH vers l'Estat espanyol, el tribunal presenta sentències anàlogues com la **Stomakhin c. Rússia, de 9 de maig de 2018,** que tracta sobre la condemna per part dels tribunals russos en relació a uns articles sobre el conflicte armat a Txetxènia, qualificats com a justificadors

del terrorisme i, en conseqüència, generadors d'incitació a l'odi. El TEDH va decretar que hi havia una violació de l'article 10 CEDH, donada la necessitat d'adoptar un enfocament prudent a l'hora de determinar l'abast dels delictes de discurs d'odi, per tal d'evitar una interferència excessiva que acabés per censurar manifestacions crítiques vers les autoritats sota l'aparença d'accions contra els discursos d'odi. Coincideix amb la resolució **Savva Terentyev c. Rússia, de 28 d'agost de 2018**, que abordava la condemna per incitació a l'odi contra uns comentaris insultants sobre la policia que el TEDH va valorar com una expressió crítica legítima, en lloc d'una crida real a la violència física. El tribunal va considerar que els cossos policials no poden ser descrits com una minoria desprotegida o grup oprimit, el que descarta que hagi de ser objecte d'una protecció especial en relació amb possibles insults, burles o calúmnies. Tanmateix, el TEDH també compta amb resolucions controvertides, com la del cas **Rivadulla Duró c. Espanya, de 12 d'octubre de 2023**, en la que confirma la condemna contra Pablo Hasél pels càrrecs de justificació del terrorisme, insult i calúmnia contra la Corona i les institucions de l'Estat, com conseqüència del contingut de diverses publicacions a xarxes socials i de la seva obra musical (en què es referia al Rei Emèrit Joan Carles I d'Espanya). El TEDH no va acollir les queixes del demandant en virtut de l'article 10 CEDH, assenyalant la importància de l'accés al gran públic de les manifestacions del condemnat i la capacitat d'aquestes de generar conseqüències perjudicials, concloent que l'avaluació dels tribunals espanyols havia estat raonable i proporcionada.

Convé exposar que la posició que circumscriu la protecció especial del dret a la igualtat a *grups històricament discriminats*, i conseqüentment l'aplicació dels delictes d'odi a aquests grups, és coherent amb la normativa internacional i europea. **La Recomanació General núm. 15 sobre violència organitzada basada en l'origen ètnic, de 1993, del Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació Racial de Nacions Unides** (CERD, en endavant), estableix que la prohibició del discurs d'odi es justifica perquè en el moment de l'aprovació de l'ICERD (l'any 1965) existia un «temor pel renaixement d'ideologies autoritàries», el que considera que es mantenia amb un auge de neonazisme a Europa l'any 1993[26]. La **Recomanació General núm. 35 del CERD, relativa a la lluita contra el discurs d'odi, de 2012,** reitera que l'origen de la prohibició del discurs d'odi per l'ICERD va ser «el clima d'odi i discriminació racials», establint que els discursos d'odi són els dirigits contra «els pobles indígenes, els grups que la seva condició es fonamenta en consideracions d'ascendència, els immigrants o els no ciutadans, inclosos els treballadors domèstics migrants, els refugiats i els sol·licitants d'asil, així com el discurs dirigit contra les dones pertanyents a aquests i d'altres grups vulnerables». També es parla d'«islamofòbia, antisemitisme i altres manifestacions d'odi similars contra grups etnoreligiosos, així com les manifestacions extremes d'odi tals com la incitació al genocidi i al terrorisme». Per últim, l'**Estratègia i Pla d'Acció de les Nacions Unides per a la lluita contra el discurs d'odi, de 2019**, afegeix que «els moviments neonazis i a favor de la supremacia blanca estan avançant, i el discurs públic s'està convertint en una arma per a aconseguir guanys polítics amb una retòrica incendiària que estigmatitza i deshumanitza a les minories, els migrants, els refugiats, les dones i tots aquells etiquetats com "els altres"», el que situa el combat contra el discurs d'odi en contextos de protecció de grups històricament discriminats.

26 Coincideix amb l'exposició de motius de la Llei Orgànica 4/1995, de 11 de maig, de modificació del Codi Penal, reforma que tipificava l'apologia dels delictes de genocidi per «la proliferación en distintos países de Europa de episodios de violencia racista y antisemita que se perpetran bajo las banderas y símbolos de ideología nazi» i per «la reaparición, en la guerra que asola la antigua Yugoslavia, de prácticas genocidas que los pueblos europeos creían desterradas para siempre».

Alhora, les normatives internacional i europea determinen la necessitat de construir una legislació precisa i clara respecte als discursos d'odi per tal de no generar possibles interpretacions que puguin arribar a utilitzar-se per a justificar *restriccions a la protesta, el descontentament social o l'oposició política*. A tall d'exemple, l'**Observació General núm. 34 del Comitè de Drets Humans de l'ONU, de 2011**, estableix que els Estats «no poden fer valer el paràgraf 3 de l'article 19 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (que imposa límits a la llibertat d'expressió) com a justificació per a silenciar els defensors de la democràcia pluripartidista, els principis democràtics i els drets humans». Recorda que les figures públiques, com les que exerceixen càrrecs polítics de major importància, poden ser objecte de crítiques i oposició política, el que legitima la crítica a les institucions. En el marc europeu, es pot citar les **Directrius de la UE sobre drets humans relatius a la llibertat d'expressió a Internet i fora d'Internet, del Consell de la Unió Europea, de 2014**, text en què es determina que «els governs no han d'abusar de la legislació sobre incitació a l'odi per a desencoratjar als ciutadans a l'hora de participar en debats democràtics legítims d'interès general».

SÍNTESI CONCLUSIVA

1. El TEDH manté una comprensió de la protecció de la igualtat, la llibertat, la dignitat i, en definitiva, de la democràcia, que legitima la imposició de limitacions vers pràctiques institucionals i socials que poden generar situacions de desigualtat i/o de pertorbació de la convivència social, el que l'ha portat a resoldre litigis de forma especialment garantista amb els drets de grups afectats per la discriminació racista.
2. Estableix que existeix discriminació quan es dóna un tracte diferent a un individu o grup sense justificació objectiva i raonable.
3. Identifica la discriminació més enllà dels casos més explícits, reconeixent-la quan es dóna de forma indirecta i per indiferenciació, el que denota una noció del dret a la igualtat en el seu vessant efectiu.
4. Circumscriu l'aplicació dels delictes d'odi a la protecció dels grups històricament discriminats, el que és coherent amb la normativa internacional i europea.
5. Determina que la prohibició del discurs d'odi no s'ha d'utilitzar per a limitar o silenciar la crítica o el rebuig contra les institucions/autoritats, ja que constituiria una interferència excessiva en el dret a la llibertat d'expressió i comportaria un efecte negatiu vers el pluralisme polític i la garantia d'una societat democràtica.

3.2. La dimensió discriminatòria dels fets

D'acord amb la garantia al dret a la igualtat concebuda des del seu vessant material, el TEDH ha resolt en múltiples ocasions establint la dimensió discriminatòria en casos en què aquesta no venia acompanyada de manifestacions verbals o d'ordres explícites de racisme. Les anteriorment citades sentències dels casos **D.H. i altres c. la República Txeca, de 13 de novembre de**

2007 i **Wa Baile c. Suïssa, de 20 de febrer de 2024**, en són exemples. També ho és la resolució del cas **Basu c. Alemanya, de 18 d'octubre de 2022**, en la que el tribunal va considerar que havia existit una violació de l'article 14 CEDH en conjunció amb l'article 8 CEDH, en relació a un control d'identitat policial racista que els tribunals nacionals s'havien negat a investigar. Tot i no poder determinar si el demandant havia estat sotmès al control d'identitat a causa del seu origen ètnic, el Tribunal referia l'existència d'aquest tipus de pràctiques policials en el context dels Estats europeus.

Especialment rellevant és la sentència **Balázs c. Hungria, de 20 d'octubre de 2015**. El TEDH estableix en aquesta resolució una sèrie de criteris per a establir la dimensió discriminatòria dels fets: a) la percepció de la víctima; b) la gratuïtat de l'acte il·lícit; i c) les actituds de l'agressor abans (com expressions anteriors a xarxes socials o antecedents penals per conductes similars), simultànies (com insults durant la discriminació) i posteriors als fets (com reconeixement del caràcter discriminatori davant la policia). Resulta especialment interessant la interpretació que es realitza de la possibilitat que el perpetrador presenti motius mixtos. Hem vist en el capítol 2 que el TS manté una interpretació ambivalent en aquest tipus de situacions, ja que valora de forma controvertida l'existència de conflictes previs en clau d'establir quina és la motivació preponderant (si la discriminatòria o una de prèvia i diferent). En el cas Balázs c. Hungria es jutjava una agressió que havia generat una condemna per part dels tribunals hongaresos per alteració de l'ordre però no per violència motivada per prejudicis racials, tot i la presència d'expressions ofensives de caràcter racista. Les institucions hongareses van defensar-se al·legant que qualsevol infracció penal comesa contra un membre d'una minoria no havia de considerar-se basada en prejudicis racistes, ja que podien existir altres motius, afirmant que en aquell cas no havia estat possible establir més enllà de tot dubte raonable que el mòbil havia estat racista. Per contra, la resolució del TEDH estableix que demostrar la motivació racial sovint és extremadament difícil a la pràctica i que l'obligació d'investigar possibles connotacions racistes en un acte violent és una obligació davant de qualsevol prova d'abús verbal racista, ja que aquest es considera un element especialment rellevant per a determinar si s'ha produït violència induïda per l'odi. En aquest escenari el TEDH estableix que no només els actes basats únicament en les característiques de la víctima es poden qualificar de delictes d'odi, ja que els agressors poden tenir *motius mixtos* i estar influïts per *factors situacionals* en igual o major mesura que per la seva actitud discriminatòria cap al grup al qual pertany la víctima. Per tant, el tribunal afirma que li resulta difícil compartir la preocupació dels tribunals hongaresos per demostrar que l'insult es degué *precisament* perquè el demandant era d'origen romanés. Per últim, en aquesta sentència resulta interessant observar que el Tribunal identifica, també, el caràcter racista dels fets utilitzant una *contextualització històrica* de les discriminacions patides per la comunitat romanesa, entesa com a minoria desafavorida i vulnerable. Per tant, el TEDH afirma que aquest grup social requereix una protecció especial.

Igualment, es pot citar el cas **Škorjanec c. Croàcia, 28 de març de 2017**, assumpte en què es jutjava una agressió a una parella mixta (un dels integrants era romanès). Els agressors havien estat condemnats pels tribunals croats per un delicte d'odi perpetrat contra un dels membres de la parella, no decretant que l'agressió al no romanès hagués tingut caràcter racista. El TEDH va sostenir que hi havia hagut una violació de l'article 3 CEDH (prohibició de tractes inhumans o degradants) en el seu aspecte processal juntament amb l'article 14 CEDH, assenyalant la pertinença de l'aplicació del delicte d'odi en relació amb les agressions patides per ambdues víctimes, ja que existia una *associació real* o *presumpta* entre ambdues.

Per últim, la resolució **B.S. c. Espanya, de 24 de juliol de 2012**, identifica una triple discriminació en un cas que abordava una agressió física i verbal per part de la policia contra una dona d'origen nigerià que exercia la prostitució. El tribunal europeu va concloure que l'Estat espanyol no havia dut a terme una investigació adequada i efectiva sobre les denúncies de maltractament de la demandant, vulnerant l'article 3 CEDH, reconeixent que els tribunals nacionals no havien tingut en compte la vulnerabilitat especial de la demandant, inherent a la seva situació de dona africana que es dedicava a la prostitució. Per tant, no havien donat compliment a l'obligació de prendre totes les mesures possibles per determinar si una actitud discriminatòria podia haver jugat un paper en els fets, en violació de l'article 14 CEDH. Aquest cas ha estat considerat doctrinalment com un exemple representatiu del reconeixement judicial de la *discriminació múltiple*.

SÍNTESI CONCLUSIVA

1. El TEDH utilitza els següents criteris especialment rellevants a l'hora d'establir la dimensió discriminatòria dels fets: a) la percepció de la víctima; b) la gratuïtat de l'acte il·lícit; i c) les actituds de l'agressor abans (com expressions anteriors a xarxes socials o antecedents penals per conductes similars), simultànies (com insults durant la discriminació) i posteriors als fets (com reconeixement del caràcter discriminatori davant la policia).
2. Utilitza una mirada social i històricament contextualizada per a valorar les discriminacions.
3. Determina que la presència d'algun tipus d'abús verbal racista en la denúncia d'actes violents converteix en obligatòria la investigació efectiva per part dels poders públics (inclosos els tribunals de justícia).
4. Estableix que no només els actes basats únicament en les característiques de la víctima es poden qualificar de delictes d'odi, ja que els agressors poden tenir motius mixtos i estar influïts per factors situacionals en igual o major mesura que per la seva actitud discriminatòria cap al grup al qual pertany la víctima.
5. Alhora, és capaç d'establir la dimensió discriminatòria en casos en què aquesta no venia acompanyada de manifestacions verbals o d'ordres explícites de racisme.
6. Ha identificat la concurrència de discriminació múltiple en casos (també a l'Estat espanyol) en els quals la persona afectada presentava característiques de més d'un grup social i històricament discriminat.

3.3. El discurs d'odi

El dret a la *llibertat d'expressió* és considerat pel TEDH com un dels fonaments essencials de les societats democràtiques, motiu pel qual ha resolt casos en defensa d'idees i discursos que poden ser controvertits en garantia de la protecció al *pluralisme polític* i la *llibertat ideològica*. Per aquest motiu, qualsevol *condició*, *restricció* o *penalització* imposada al dret a la llibertat

d'expressió ha de ser proporcional a l'objectiu legítim perseguit, com estableix als inicis de l'activitat del TEDH la sentència **Handyside c. el Regne Unit, de 7 de desembre de 1976**. Ara bé, un d'aquests límits legítims a la llibertat d'expressió és, segons el TEDH, la sanció de totes les formes d'expressió que *propaguin, incitin, promoguin* o *justifiquin* l'*odi* basat en la *intolerància*, donada la seva incompatibilitat amb el respecte per la *igual dignitat* de tots els éssers humans i els fonaments d'una *societat democràtica i pluralista*, tal com determina a **Erbakan c. Turquia, de 6 de juliol de 2006**. Per tant, el TEDH legitima la limitació al dret a la llibertat d'expressió com a conseqüència de la salvaguarda de la *convivència social*. El reiterat posicionament del TEDH concedeix un marge escàs a la llibertat d'expressió en els casos de discursos d'odi que atempten contra la igualtat, la dignitat i la seguretat de determinats grups de la població (Alastuey Dobón, 2016), sent l'ús irresponsable de la llibertat d'expressió sancionat pel tribunal d'acord amb la clàusula d'abús de dret establerta a l'article 17 CEDH.

Una de les manifestacions de discurs d'odi, segons el TEDH, són els discursos *revisionistes* del nazisme, quelcom que discrepa de la interpretació del TC[27]. Casos com **Garaudy c. França, de 24 de juny de 2003** o **Williamson c. Alemanya, de 8 de gener de 2019**, en els que el TEDH no estima que s'hagi vulnerat el dret a la llibertat d'expressió a conseqüència de la condemna de discursos que neguen l'Holocaust, en són exemples. En aquests assumptes el tribunal europeu ha assenyalat que negar els crims contra la humanitat és una de les formes més greus de *difamació racial* i d'*incitació a l'odi* vers el poble jueu, decretant que posar en dubte l'existència d'esdeveniments històrics clarament establerts no busca cap altre propòsit que legitimar el règim nazi i acusar a les mateixes víctimes de falsificar la història.

De la mateixa manera, existeixen múltiples sentències del TEDH que avalen les condemnes contra els discursos d'odi que es materialitzen a través de formes diverses. Una de les primeres resolucions va ser en el cas **Gündüz c. Turquia, de 13 de novembre de 2003**, en el que el TEDH va confirmar la condemna per incitació a l'odi religiós contra el líder d'una secta islàmica a causa d'unes declaracions publicades a la premsa. El TEDH va assenyalar que la condemna dels tribunals turcs *no es podia considerar desproporcionada en funció de l'objectiu legítim perseguit*, és a dir, la prevenció de la incitació pública a cometre delictes, ja que les declaracions havien assolit un *nivell intolerable*. L'any següent la sentència **Norwood c. el Regne Unit, de 16 de novembre de 2004,** va considerar que un cartell del Partit Nacional Britànic en què es representava les Torres Bessones en flames i el lema «Islam fora de Gran Bretanya - Protegiu el poble britànic» constituïa un atac general i vehement contra un grup religiós, ja que el vinculava amb un acte greu de terrorisme, el que era incompatible amb la *tolerància, la pau social i la no discriminació* (constituint un acte contrari a la prohibició de l'abús de dret, de l'article 17 CEDH). I en la resolució **Soulas i altres c. França, de 10 de juliol de 2008**, el TEDH va validar la condemna dictada pels tribunals francesos per incitació a l'odi i la violència contra les comunitats musulmanes del nord i centre d'Àfrica en relació amb la publicació d'un llibre titulat «La colonització d'Europa. Observacions veraces sobre la immigració i l'Islam», argumentant que els termes utilitzats al llibre tenien com a objectiu despertar en els lectors un *sentiment de rebuig i antagonisme* respecte a les comunitats en qüestió, exacerbat per l'ús del llenguatge militar.

Més recentment, es pot citar el cas **Šimunić c. Croàcia 22, de gener de 2019**, en el que el TEDH va legitimar la condemna contra un jugador de futbol que s'havia dirigit als espectadors d'un

27 Tal i com hem vist al capítol 1, apartat 1.3.1.

partit de forma que incitava a l'odi per motius de raça, nacionalitat i fe, assenyalant-se la rellevància de la *notorietat del personatge* com un factor determinant en el possible impacte negatiu de la conducta. També en el cas **Atamanchuk c. Rússia, d'11 de febrer de 2020**, el tribunal va considerar que les declaracions sobre persones no russes en un article periodístic *no havien contribuït a cap debat públic*, mostrant-se d'acord amb l'avaluació dels tribunals nacionals que consideraven que el contingut de l'article *suscitava emocions o prejudicis* contra la població local d'ètnia no russa. Alhora, en la sentència **Kilin c. Rússia, d'11 de maig de 2021**, es va jutjar la difusió de materials (videogràfics i àudio) de caràcter racista. Atesa la naturalesa racista del material es va concloure que els tribunals russos havien demostrat de manera convincent que s'havia incitat a la *discòrdia ètnica* i a la comissió d'actes d'odi o intolerància. A més, el TEDH no va considerar decisiu que els materials s'haguessin publicat en un *context social o polític que no era especialment perillós*.

Especialment interessant és la recent sentència en el cas **Bonnet c. França, de 25 de gener de 2022**, en la que el TEDH va establir que la publicació d'una paròdia de caràcter antisemita a una revista *no contribuïa a cap debat d'interès públic*, entenent la condemna com una interferència en la llibertat d'expressió necessària en una societat democràtica. Així com la sentència **Lenis c. Grècia 27, de juny de 2023**, en la que es va validar la condemna per incitació a l'odi i la discriminació respecte a la publicació d'un article homòfob que contenia comentaris que arribaven a *negar la humanitat* a les persones LGBTI. El TEDH va tenir en consideració la *naturalesa* i la *redacció* de les declaracions, el *context* en què s'havien publicat i el seu *potencial* per comportar *conseqüències nocives*.

Una menció especial mereixen els casos en els quals hi estan involucrats els *representants polítics*. En l'històric cas **Féret c. Bèlgica, de 16 de juliol de 2009**, el TEDH va conèixer sobre la condemna per incitació a la discriminació racial d'un diputat belga i president del partit polític Front Nacional que durant la campanya electoral va distribuir diversos fulletons amb lemes com ara «s'opposer à l'islamisation de la Belgique» (oposar-se a la islamització de Bèlgica), «renvoyer les chômeurs extra-européens» (expulsar als aturats no europeus), «réserver aux Belges et aux Européens la priorité de l'aide sociale» (reservar als belgues i als europeus la prioritat en les ajudes socials) o «sauver notre peuple du risque que constitue l'Islam conquérant» (salvar al nostre poble del risc que representa l'islam conquistador). El tribunal va entendre que els missatges eren clarament susceptibles de despertar sentiments de *desconfiança*, *rebuig* o fins i tot *odi* envers els estrangers, valorant que aquest contingut, transmès en un *context electoral*, havia tingut una *ressonància més gran* i equivalia clarament a una incitació a l'odi racial. En concret, la resolució estableix que «los ataques que se cometen contra las personas al *injuriar, ridiculizar* o *difamar* a ciertas partes de la población y sus grupos específicos o la incitación a la discriminación, como en el caso de autos, son suficientes para que las autoridades privilegien la lucha contra el discurso racista frente a una libertad de expresión irresponsable y que atenta contra la *dignidad*, incluso la *seguridad,* de tales partes o grupos de la población». Alhora, declara que «los discursos políticos que incitan al odio basado en prejuicios religiosos, étnicos o culturales representan un peligro para la paz social y la estabilidad política en los Estados democráticos», afirmant que «proponer soluciones a los problemas relacionados con la inmigración que promuevan la discriminación racial puede generar tensión social y afectar la confianza en las instituciones democráticas». També en el cas **Le Pen c. França, de 20 d'abril de 2010**, sobre la condemna per incitació a la discriminació, l'odi i la violència del president del partit francès Front Nacional, per causa de les seves declaracions sobre els musulmans a França en una entrevista amb el diari Le Monde —«el día que ya no haya 5 millones sino 25

millones de musulmanes en Francia, ellos serán quienes mandarán»—, el Tribunal va observar que les declaracions «habían presentado la comunidad musulmana en conjunto de una forma que podía generar sentimientos de rechazo y hostilidad».

Més recentment, en la sentència **Zemmour c. França 20, de desembre de 2022**, el TEDH va avalar la condemna pel delicte d'incitació a la discriminació i l'odi religiós contra la comunitat musulmana vers un periodista per unes declaracions fetes en un programa de televisió. Segons el tribunal, el condemnat —que va iniciar la seva pròpia carrera política anys després—, havia proferit declaracions que contenien *afirmacions despectives* i *discriminatòries* que podien agreujar la «ruptura entre el poble francès i la comunitat musulmana», valorant que s'havien fet «en directe en horari de màxima audiència per televisió», sense tenir en compte els «deures i responsabilitats de la seva condició de periodista». També en el cas **Sanchez c. França, de 15 de maig de 2023**, es va jutjar pertinent la condemna per incitació a l'odi i la violència per motius religiosos a un regidor local que es presentava a les eleccions al Parlament francès, després que «no prengués mesures ràpides per eliminar els comentaris publicats per altres persones al mur del seu compte de Facebook». El Tribunal va sostenir que les decisions dels tribunals nacionals s'havien basat en motius pertinents i suficients, a partir de valorar la responsabilitat del polític en relació als comentaris il·legals publicats per tercers. A més, el TEDH va tenir en compte que el condemnat havia decidit configurar el seu mur de Facebook com accessible públicament i havia autoritzat la publicació dels comentaris, quelcom que valora junt amb altres elements com són la tensió local i la campanya electoral en curs en aquell moment.

Un altre criteri rellevant del TEDH es desprèn de la sentència **Erkizia Almandoz c. Espanya, de 22 de juny de 2021**, en la que el TEDH estableix que el cas Argala (resolt per TC de forma condemnatòria a través d'assimilar els fets al discurs d'odi)[28] constituia una vulneració del dret a la llibertat d'expressió, ja que el contingut i la formulació dels comentaris del demandant demostraven que no tenia la intenció d'incitar a la violència ni de justificar o defensar el terrorisme, sinó que estaven connectats als *objectius polítics* de l'esquerra abertzale. Les sentències dels casos **Stern Taulats i Roura Capellera c. Espanya, de 13 de març de 2018** i **Rouillan contra França, de 23 de juny de 2022**, s'expressen en un sentit anàleg.

Tanmateix, el TEDH també compta amb sentències menys garantistes amb el dret a la no discriminació, com la del cas **Jersild c. Dinamarca, de 23 de setembre de 1994,** en el que va considerar que el documental que contenia una entrevista realitzada a membres d'un grup de joves feien comentaris abusius i despectius sobre immigrants estava emparat per la llibertat d'expressió, al·legant que el periodista havia intentat exposar, analitzar i explicar aquest grup particular de joves i tractar aspectes específics d'un assumpte que era de gran preocupació pública, entenent que el documental no tenia com a objectiu propagar opinions i idees racistes, sinó *informar el públic sobre un problema social*. Segons el TEDH, la condemna hagués suposat una ingerència no necessària en una societat democràtica. Més recentment, en la sentència **Khalil Tafzi El Hadri i Omar El Idrissi Mouch c. Espanya, de 8 de gener de 2026**, el TEDH va resoldre sobre l'absolució que els tribunals espanyols havien decretat respecte al periodista i el mitjà de comunicació que havien publicat un article en el què s'identificava als educadors d'un centre de menors i s'afirmava que s'hi adoctrinava en l'islamisme, argumentant que es tractava d'un assumpte d'interès públic, que *no s'empraven expressions necessàriament ofensives* i que

28 Aquest cas s'ha analitzat al capítol 2.

es complia amb el *deure de veracitat* mitjançant una *diligència raonable* en la comprovació de les fonts. El TEDH va afegir que l'article no acusava directament els demandants d'actes terroristes ni d'incitació a la violència i que no s'havia demostrat de forma suficient que s'haguessin produït *conseqüències greus*.

SÍNTESI CONCLUSIVA

1. El TEDH sanciona totes les formes d'expressió que propaguin, incitin, promoguin o justifiquin l'odi basat en la intolerància, donada la seva incompatibilitat amb el respecte per la igual dignitat de tots els éssers humans, la salvaguarda de la convivència social i la preservació dels fonaments d'una societat democràtica i pluralista.
2. Limita el dret a la llibertat d'expressió. Estableix que el seu ús irresponsable ha de ser sancionat d'acord amb la clàusula d'abús de dret establerta a l'article 17 CEDH.
3. Reconeix que els discursos d'odi es materialitzen a través de formes diverses. Es destaquen els següents missatges prohibits:
    - 3.1. Els que desperten un sentiment de rebuig i antagonisme respecte a determinades comunitats.
    - 3.2. Els que susciten emocions o prejudicis contra sectors de la població específics.
    - 3.3. Els que inciten a la discòrdia ètnica.
    - 3.4. Els que insulten, ridiculitzen o difamen a grups específics de la població.
    - 3.5. Els revisionistes del nazisme i la negació dels crims contra la humanitat, considerats una de les formes més greus de difamació racial i d'incitació a l'odi.
4. Assenyala la rellevància dels següents factors:
    - 4.1. El potencial que presenta el discurs per comportar conseqüències nocives.
    - 4.2. La notorietat del personatge com un factor determinant.
    - 4.3. La no contribució del missatge al debat públic.
    - 4.4. El context social o polític especialment perillós, tot i que no és imprescindible.
    - 4.5. La seva prohibició no depèn de la difusió directa a una crida a realitzar un acte de violència (o altres actes criminals).
5. En relació als discursos polítics, sanciona els missatges que són susceptibles de despertar sentiments de desconfiança, rebuig o odi envers els estrangers.
    - 5.1. Afirma que els discursos polítics que proposen solucions als problemes

relacionats amb la immigració que promoguin la discriminació racial generen tensió social i afecten a la confiança en les institucions democràtiques, representant un perill per a la pau social i l'estabilitat política dels Estats democràtics.

5.2. Estableix que els missatges que injurien, ridiculitzen o difamen a certes parts de la població o grups específics d'aquesta, o que inciten a la discriminació, no estan legitimats per la llibertat d'expressió. Preval la protecció de la dignitat i la seguretat d'aquests grups de població.

5.3. Prohibeix els missatges que generin sentiments de rebuig i hostilitat.

5.4. Sanciona afirmacions despectives i discriminatòries que poden agreujar la ruptura entre sectors de la població.

5.5. Determina que difondre aquest tipus de missatges en context electoral no és un element exculpatori ja que provoca que tinguin una ressonància més gran.

5.6. En relació amb la justícia espanyola, ha censurat la utilització de forma indeguda de la doctrina sobre els discursos d'odi per a justificar resolucions condemnatòries contra actes de crítica política vers les institucions de l'Estat.

6. En relació al discurs periodístic, s'ha de complir el deure de veracitat mitjançant una diligència raonable en la comprovació de les fonts. Alhora, resten acceptades pràctiques mediàtiques en les que s'ha exposat, analitzat i explicat una problemàtica social des de diverses perspectives (també la discriminatòria), amb l'objectiu d'informar al públic. El TEDH defensa una interpretació en aquest camp que no generi una ingerència no necessària en una societat democràtica.

3.4. Els insults racistes

El TEDH manté una posició ferma contra els episodis en els què es profereixen insults discriminatoris, valorant el caràcter objectivament discriminant de les expressions com a element clau per a ratificar les condemnes. L'activitat jurisprudencial ha estat especialment activa en la sanció d'insults homofòbics. En el cas **Lilliendahl c. Islàndia, de 12 de maig de 2020,** confirma la sanció vers els comentaris homòfobs que havia realitzat el condemnat en resposta a un article en línia que abordava un programa d'educació sexual a les escoles. La sentència va confirmar que el missatge era discriminatori donada la seva *gravetat*, ja que s'havien utilitzat expressions despectives contra homosexuals (s'emprava la locució *desviació sexual*, se'ls comparava amb *animals* i se'ls qualificava de *repugnants*). També al mateix any, en la sentència **Beizaras i Levickas c. Lituània, de 14 de gener de 2020**, el tribunal europeu va sostenir que hi havia existit una violació de l'article 13 CEDH perquè als demandants se'ls havia denegat un recurs intern efectiu en funció de les seves queixes respecte a la publicació de comentaris d'odi per orientació sexual a la pàgina de Facebook d'un d'ells. En els comentaris es proferien *expressions objectivament discriminatòries* com «vomitaré, les tendrían que castrar o quemar» o «si nacisteis pervertidos y tenéis este trastorno, id a esconderos a los sótanos y haced lo

que queráis, maricones». El TEDH va decretar també que hi havia hagut una violació de l'article 14 CEDH en conjunció amb l'article 8 CEDH. Alhora, el cas **Associació ACCEPT i altres c. Romania, d'1 de juny de 2021**, va resoldre sobre la interrupció de la projecció pública d'una pel·lícula que retratava la vida familiar d'una parella del mateix sexe. Es va tractar d'un grup d'unes 50 persones que van entrar al recinte cridant comentaris homòfobs, insultant i amenaçant als participants. La investigació nacional sobre la denúncia penal dels demandants va ser suspesa pel fiscal i les seves impugnacions van ser infructuoses, el que va portar el TEDH a sostenir que hi havia hagut una violació de l'article 14 CEDH en conjunció amb l'article 8 CEDH, concloent que les autoritats romaneses no havien complert la seva obligació positiva d'investigar de manera efectiva si l'abús verbal dirigit als sol·licitants individuals constituïa un delicte penal motivat per l'homofòbia. De la mateixa manera, el tribunal europeu va assenyalar que incitar a l'odi no necessàriament equival a una crida a un acte de violència (o a altres actes criminals), sinó que els atacs contra persones comesos *insultant*, *ridiculitzant* o *difamant* grups específics de la població poden ser *suficients* perquè les autoritats actuïn en la lluita contra els discursos discriminatoris. El Tribunal també va emfatitzar la necessitat de dur a terme una investigació efectiva, atesa l'hostilitat contra la comunitat LGBT a Romania i la rellevància que se li ha d'atorgar a aquest tipus de procediments judicials.

Per últim, és necessari esmentar de nou la sentència **Balázs c. Hungria, de 20 d'octubre de 2015**, recordant que estableix que no només els actes basats *únicament* en les característiques de la víctima es poden qualificar de delictes d'odi, ja que els agressors poden tenir *motius mixtos* i estar influïts per *factors situacionals en igual o major mesura que per la seva actitud discriminatòria*. Per tant, no és necessari demostrar que *l'insult* es deu *precisament* perquè la víctima és una persona no blanca o estrangera, ja que la presència d'altres elements de conflicte no descaracteritzen els fets del seu caràcter discriminatori (contràriament a l'establert pel TS mitjançant algunes de les sentències analitzades al capítol 2).

SÍNTESI CONCLUSIVA

1. El TEDH valora el caràcter objectivament discriminant de les expressions com a element clau per a ratificar les condemnes.
2. Afirma que la presència d'insults de tipus discriminatori i no discriminatori en uns mateixos fets, així com la concurrència de motius mixtes i la influència de factors situacionals en igual o major mesura que per la actitud discriminatòria de l'agressor, no descarten la conveniència de la condemna per injuries racistes. Per tant, no és necessari demostrar que l'insult es deu precisament perquè la víctima és una persona no blanca o estrangera, ja que la presència d'altres elements de conflicte no descaracteritzen els fets del seu caràcter discriminatori.

3.5. La denegació discriminatòria de prestacions

Existeixen escasses resolucions del TEDH sobre la denegació discriminatòria de prestacions públiques (no se n'han detectat que tractessin sobre prestacions privades). De fet, les sentències

identificades sancionen pràctiques institucionals discriminatòries, però majoritàriament no les anomenen explícitament com a *prestacions*. Per una banda, hi ha les sentències que aborden les polítiques, ordres o legislacions que tenen conseqüències discriminatòries, tot i presentar-se neutres formalment. L'anteriorment citat cas **Muñoz Díaz c. Espanya, de 8 de desembre de 2009**, és un dels supòsits en què el tribunal europeu reconeix la vulneració de l'article 14 CEDH en un assumpte en què es va denegar la *pensió de viduïtat* a la demandant per presentar una unió conjugal mitjançant els rituals i tradicions gitanos. La sentència decreta que existeix discriminació en l'accés a la prestació pública a partir d'haver sofert un tracte diferent sense concurrència de *justificació objectiva i raonable*. En el mateix sentit, la resolució **D.H. i altres c. la República Txeca, de 13 de novembre de 2007** (citada paràgrafs anteriors), va concloure que la llei nacional tenia un efecte desproporcionadament perjudicial sobre la comunitat romaní, el que constituïa una violació de l'article 14 CEDH en relació amb el *dret a l'educació*. L'existència d'un sistema educatiu segregacionista constituia una pràctica institucional discriminatòria, tot i l'aparença neutra de la mesura.

Per altra banda, les sentències en les què es condemnen les identificacions policials racistes poden ser considerades com una forma de *servei públic* executat a partir de criteris discriminatoris. En són exemples els casos **B.S. c. Espanya, de 24 de juliol de 2012, Basu c. Alemanya, de 18 d'octubre de 2022** i **Wa Baile c. Suïssa, de 20 de febrer de 2024**, que s'han analitzat anteriorment.

Finalment, la no realització d'investigacions efectives contra les discriminacions pot ser considerat com l'execució discriminatòria d'un altre servei públic. Per exemple, a la sentència **Beizaras i Levickas c. Lituània, de 14 de gener de 2020**, el TEDH va decretar que l'orientació sexual dels demandants havia influït en la manera com havien estat tractats per les autoritats en negar-se a iniciar la investigació. Per aquest motiu es va resoldre que la denegació d'un recurs intern efectiu havia constituït una violació de l'article 13 CEDH.

SÍNTESI CONCLUSIVA

1. El TEDH sanciona pràctiques institucionals discriminatòries, però majoritàriament no les anomenen explícitament com a prestacions. Destaquen:

   1.1. Les resolucions condemnatòries que aborden les polítiques, ordres o legislacions que tenen conseqüències discriminatòries, tot i presentar-se neutres formalment.

   1.2. Les sentències en les què es condemnen les identificacions policials racistes, que poden ser considerades com una forma de servei públic executat a partir de criteris discriminatoris.

   1.3. Les decisions que condemnen la no realització d'investigacions policials, administratives o judicials efectives relacionades amb denúncies per discriminacions, que pot ser considerada en sí mateixa com una pràctica discriminatòria de les institucions públiques encarregades de l'execució d'aquestes funcions.

4
Conclusions finals

4. Conclusions finals

L'objectiu de l'estudi ha estat presentar els criteris hermenèutics dels tribunals espanyols d'última instància (TC i TS) per tal d'analitzar la seva idoneïtat per a detectar i sancionar penalment les pràctiques racistes, completant aquest examen amb les decisions de la principal institució judicial europea de defensa dels drets humans (TEDH).

En termes generals, la jurisprudència del TC ofereix pautes interpretatives que haurien de permetre una sanció eficaç dels delictes d'odi. El tribunal relaciona el combat jurídic contra les discriminacions amb la defensa dels drets a la *igualtat* i la *dignitat*, entesos aquests últims com a *valor superior* i *mínim invulnerable,* respectivament, de l'ordenament jurídic espanyol. El TC interpreta, a més, la protecció de la igualtat en el seu vessant *real i efectiu*, utilitzant criteris que *contextualitzen socialment* les discriminacions, quelcom que porta a terme predominantment en relació amb les desigualtats de gènere (on ha arribat a citar *dades estadístiques*), així com a les derivades de la identitat i orientació sexual. Igualment, aquesta és una característica identificada també en l'activitat del TS, presentant resolucions que utilitzen termes com *dominació, subjugació, sotmetiment, estigmatització, jerarquització, subordinació, perpetuació de rols, estereotips, esquemes socialment establerts, patrons de discriminació històrics o patriarcat*, entre d'altres, el que denota una mirada judicial connectada a la historicitat dels grups afectats. Alhora, ambdós tribunals presenten una mirada *col·lectiva* del dret a la *dignitat*, avaluant les repercussions no només individuals sinó també les col·lectives de les accions discriminatòries. Finalment, el TC defensa una interpretació dels delictes d'odi adaptada a la *normativitat internacional i europea*, el que ha de permetre una hermenèutica alineada amb criteris de defensa dels drets humans especialment garantistes.

Específicament sobre la detecció de la dimensió discriminatòria dels fets objecte dels procediments judicials, el TS presenta dues perspectives diferenciades. La *subjectivista* proposa una identificació de la *motivació discriminatòria* a partir d'examinar principalment aquells elements que denotarien quin ha estat el procés psicològic que ha dut l'acusat a voler perpetrar el delicte discriminatori, analitzant-se de forma decisiva aspectes relacionats a la seva *ideologia, caràcter o personalitat*. En aquest escenari es discuteix sobre si la motivació discriminatòria ha concorregut acompanyada d'altres estímuls/impulsos, avaluant quina ha estat la més *rellevant*, o la *preponderant*, o la més *propera* a l'execució de l'acció delictiva, o si ha tingut un paper determinant en la perpetració de la conducta punible, és a dir, si ha estat *conditio sine qua non*. Aquestes interpretacions, però, no venen fonamentades en un tipus de coneixement especialitzat —derivat de camps com la psicologia, la criminologia o la sociologia—, el que acaba per simplificar la complexitat dels processos cognitius i emocionals que recobreixen els comportaments d'individus inserits en contextos socials, econòmics i polítics —històrics— determinats i determinants. Aquesta hermenèutica genera que s'analitzin els processos decisoris dels presumptes perpetradors dels delictes d'odi de forma falsejada. Per contra, existeix una línia interpretativa de caràcter *objectivista* que proposa analitzar si la conducta ha estat objectivament discriminatòria i si l'acusat l'ha dut a terme conscientment (tot i el seu caràcter discriminatori). Aquesta perspectiva facilita la detecció de la *motivació discriminatòria*, ja que la presència de *conductes objectivament racistes* i la *intenció de realitzar-les* haurien de ser suficients per a determinar la seva concurrència. Aquesta línia permet, doncs, la sanció de comportaments discriminatoris que van més enllà dels perpetrats per individus *radicalitzats* que presenten un

component ideològic molt definit, obrint el ventall a conductes discriminatòries derivades d'un racisme socialment arrelat però menys fonamentat en esquemes de pensament racista conscient o pràctiques institucionals discriminatòries menys explícites des d'un punt de vista formal.

En l'àmbit de la sanció dels *discursos d'odi*, el TS és clar en definir aquest tipus específic de delicte com de *perill abstracte,* el que remet a sancionar l'emissió de missatges que siguin *objectivament discriminatoris,* ja que no és necessari confirmar que aquests han generat un *resultat* material. És a dir, la gravetat es situa en la *lesió* del dret a la igualtat i la dignitat i no en la *culpabilitat*, posant en el centre de l'escrutini els possibles *efectes* de la conducta delictiva. En aquest sentit, es defensa una interpretació que prohibeix les manifestacions objectivament discriminatòries, afirmant-se que ni el dret a la llibertat d'expressió ni a la llibertat ideològica legitimen *expressions o campanyes de caràcter racista o xenòfob*, així com resten prohibides les opinions que *expressen una determinada concepció del món* si tenen la voluntat de *menystenir* i *discriminar*. Aquesta posició hermenèutica coincideix amb la doctrina del TC sobre la protecció de la *dignitat humana*, entesa com a *prius lògic i ontològic* per a interpretar la resta de drets fonamentals (també la llibertat d'expressió), el que hauria de contribuir a una aplicació dels delictes d'odi en la que la dignitat romangués *inalterable* davant de qualsevol situació que s'hi oposi. Ara bé, el TS també puntualitza que el perill abstracte ha de ser *real*, el que acaba per circumscriure la sanció a discursos en els quals s'utilitzen termes *explícitament discriminatoris*, deixant sense punició els missatges racistes encoberts que actualment caracteritzen les declaracions polítiques i mediàtiques (d'acord amb l'adaptació d'aquests discursos a les prohibicions jurídiques). En la mateixa línia, el TC és permissiu amb els discursos *revisionistes* o *negacionistes*, d'acord amb una projecció de l'Estat espanyol com una *democràcia no militant* que permet la defensa d'idees que vagin en contra de la mateixa democràcia, en garantia dels drets a la *llibertat d'expressió i ideològica.* Existeix, tanmateix, una contradicció en l'aplicació d'aquesta doctrina, ja que es permissiva vers discursos discriminatoris com els negacionistes de l'holocaust o els que estigmatitzen als migrants pero prohibeix de forma estricta els actes que presenten una càrrega més bel·ligerant de *rebuig vers determinades institucions de l'Estat*. Finalment, s'ha detectat un altre entrebanc a l'hora de sancionar el discurs racista derivat de la permissivitat amb la què s'aborden judicialment els *discursos polítics*, permetent que aquests expressin *idees controvertides*, de forma reforçada si qui ho fa ostenta *càrrec públic* i/o quan està en *campanya electoral*. En aquest sentit, la propagació de *notícies falses* per part de polítics i agitadors d'extrema dreta, amb la intenció d'estigmatitzar i discriminar a la població migrant i no blanca suposa una dificultat pel tipus d'hermenèutica que defensen els tribunals espanyols, que no sembla adaptada a les *noves formes de discurs racista*. La diferenciació portada a terme entre missatges emesos per *periodistes*, *polítics* o *ciutadans* i el grau de *veracitat* que s'exigeix a les informacions en cada cas ha quedat insuficient davant dels actuals discursos racistes que haurien de ser objecte de sanció a través de l'aplicació de l'article 510.1.a CP.

En relació amb la condemna dels *insults* racistes, el TS també defensa la configuració del delicte com de *perill abstracte* però *real*, amb les mateixes conseqüències que en el cas dels discursos d'odi. Per a ajudar la tasca interpretativa, el TS ofereix definicions respecte als termes *descrèdit*, *menyspreu* i *humiliació,* el que ha de contribuir a determinar l'abast de les conductes prohibides per l'article 510.2.a CP. La principal problemàtica detectada apareix en la resolució de casos en què els insults són interpretats com un factor accessori (no central) del delicte comès, resolent-se de forma ambivalent els supòsits en els què s'afirma que existeixen *motius mixtos*. En aquests casos es valora si existeix una *continuïtat/insistència* en l'emissió dels insults i si aquests han estat presents des de l'*inici* dels fets com a l'arrel de l'acció (no

identificant-se una causa prèvia de conflicte), ja que el TS descarta el caràcter discriminatori quan la conducta es considera un *reflex emocional incontrolat* (avaluat com un fet de caràcter *momentani*). Ara bé, existeix una contradicció en aquest tipus de valoració judicial de l'insult, ja que el TS reconeix que la seva prohibició també pretén protegir el *col·lectiu* al què pertany l'afectat que rep el maltractament verbal, el que hauria de generar una anàlisi judicial menys centrada en les circumstàncies intencionals del perpetrador.

En el cas dels articles 511 i 512 CP, l'estudi s'ha trobat amb la dificultat de valorar els criteris utilitzats per a interpretar-los donades les escasses resolucions. S'ha pogut identificar una mirada *restrictiva* vers les pràctiques institucionals que poden ser considerades com a *prestacions públiques* (concedir permís per a celebrar una manifestació no ho seria, segons el TS). A més, els tribunals exigeixen que s'*exposi de forma explícita en què es basa la situació de desigualtat* i quines *proves* existeixen per a demostrar-ho (quelcom lògic amb les característiques del dret penal). Alhora, es descarta el vessant discriminatori dels fets si es presenta una *justificació raonable i objectiva* per a explicar el tracte desigual, el que demostra, de nou, una especial dificultat per a sancionar pràctiques que no tenen un grau alt d'explicicitat discriminatòria. En aquest sentit, s'ha de tenir present que la denegació de prestacions sol esdevenir-se de forma *encoberta*, proposant-se una explicació legítima per part del perpetrador. La solució a aquestes dificultats sembla poder residir en la utilització d'una perspectiva judicial més *contextualitzada* d'aquest tipus de pràctiques i recolzada en *coneixements sistematitzats* (com poden ser *estudis* d'institucions especialitzades en la defensa dels drets humans). Tanmateix, les conclusions respecte a l'aplicació d'aquests dos tipus penals requereixen d'una anàlisi de les resolucions dels jutjats que en major mesura coneixen sobre aquestes conductes discriminatòries (jutjats penals, audiències provincials, tribunals superiors de justícia, principalment), per tal de comprovar quins criteris s'utilitzen de forma general.

La compilació dels criteris del TC i TS mostra la presència de pautes interpretatives que haurien de permetre una sanció eficaç dels delictes d'odi, però una insuficiència interpretativa a l'hora de detectar el racisme en algunes de les seves expressions, el que genera una menor aplicació dels articles 22.4, 510, 511 i 512 CP. La jurisprudència del TEDH recolza aquesta conclusió, ja que presenta una sèrie de divergències en relació amb els criteris emprats pels tribunals espanyols. La primera gran controvèrsia fa referència a quin tipus de defensa es proporciona al sistema democràtic, ja que el model europeu sí que es projecta com una *democràcia militant*, el que converteix la jurisprudència el TEDH en més garantista, per regla general, en la protecció dels drets a la *igualtat* i la *dignitat.* Aquesta perspectiva deriva en un major grau de detecció judicial de pràctiques discriminatòries, que es materialitza a través de la sanció de casos de *discriminació indirecta* o en supòsits en què el caràcter discriminant de fets no és l'únic present (no deixant de castigar els casos en què concorren *motius mixtes*). Pel que fa al *discurs odi* (matèria en què el TEDH és més prolífica), interpreta els casos d'acord amb l'especial salvaguarda que li atorga a la *convivència, la tolerància i la pau social*. En concordança, prohibeix el *negacionisme* i totes aquelles manifestacions que generen *estigma*, *antagonisme*, *prejudicis*, *discòrdia ètnica*, *negació de la humanitat*, *sentiments de desconfiança, rebuig i odi envers els estrangers*. Alhora, resten prohibits els discursos que presenten *una comunitat ètnica d'una forma que pot generar sentiments de rebuig i hostilitat,* que contenen *afirmacions despectives* i *discriminatòries* que poden agreujar la *ruptura entre parts de la població d'acord amb el seu origen ètnic,* que *injurien, ridiculitzen* o *difamen a certes parts de la població,* o que *proposen solucions als problemes relacionats amb la immigració de forma que promoguin la discriminació racial.* En aquests casos es valora la dimensió política dels emissors com un agreujant (i no

com un atenuant, com en el cas espanyol), entenent que aquests discursos *no contribueixen al debat públic*. Per últim, existeix una certa ambivalència en la resolució de casos en què es jutja el comportament dels periodistes, com ho demostra la recent sentència respecte a l'Estat espanyol que legitima la publicació d'una notícia que relaciona un centre de menors i islamització. En aquesta resolució pesa en sentit absolutori que *no s'empraven expressions necessàriament ofensives* (no s'acusava directament els demandants d'actes terroristes ni d'incitació a la violència) i que es complia amb el *deure de veracitat* mitjançant una *diligència raonable* en la comprovació de les fonts.

En definitiva, si alguna conclusió s'ha de prioritzar de l'estudi realitzat és que la utilització de *criteris teleològics* en la interpretació i aplicació dels delictes d'odi sembla una de les claus per a assolir que presenti una *major eficàcia* en el combat contra el *racisme*. La *contextualització* de les accions discriminatòries (que sí que existeix de forma clara en els casos de discriminacions per gènere) ha de servir per a restringir l'aplicació dels delictes d'odi a, també, altres *grups històricament desaventatjats,* el que comportaria una anàlisi del caràcter racista dels fets (de la motivació racista) més *objectivitzant* i, en conseqüència, més *garantista*, tant en relació amb la protecció dels *drets de les persones afectades* com en la salvaguarda dels *drets dels acusats* (menys exposats a argumentacions judicials arbitràries que indaguin desmesuradament sobre el seu fur intern o la seva ideologia). La censura de missatges, manifestacions i pràctiques objectivament discriminants, alhora que es manté una mirada contextualitzada i adaptada a les *noves formes encobertes de racisme i xenofòbia*, circumscriuria l'aplicació dels delictes d'odi a casos on la *llibertat d'expressió i ideològica* no es posaria en perill en un sentit general, donant compliment a la projecció del model espanyol de *democràcia no militant,* però sent implacable amb aquells actes que atempten contra la *igualtat* com a *valor superior de l'ordenament jurídic* i la *dignitat* en la seva concepció de *mínim invulnerable*. L'ús de la normativitat internacional i europea (d'acord amb l'article 10.2 CE) ha de ser determinant a l'hora de guiar una pràctica judicial alineada amb la defensa dels drets humans i l'antiracisme, sent els criteris del TEDH una eina clau.

Bibliografia

Bibliografia

Abrisketa Uriarte, J., 2015. *La discriminación racial: un análisis comparado sobre el marco jurídico internacional y europeo*. Revista electrónica de estudios internacionales, núm. 29, pp. 1-36.

Akotirene, C., 2018. *Interseccionalidade*. São Paulo: Pólen Livros.

Almeida, S., 2019. *Racismo estrutural*. Belo Horizonte: Letramento.

Alonso Menjón, J., 2025. *Los delitos de odio a la luz de la libertad de expresión, la dignidad y la igualdad*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Bueno de Mata, F., 2023. *Investigación y prueba de delitos de odio en redes sociales: Técnicas OSINT e inteligencia policial*. València: Tirant lo Blanch.

Caballero Casas, J., 2019. *Criminología y delitos de odio*. Madrid: Delta Publicaciones.

Castilla, K., 2016. *Migración sine permissum en España: multa, expulsión y non bis in idem. Más allá de lo constitucionalmente admisible y acorde con la normativa europea*. Revista de Derecho Migratorio y Extranjería, No. 42, mayo – agosto. Lex Nova Thomson Reuters.

Castilla, K., 2018. *Igualdad y no discriminación. Breve análisis con referencia a México y España*, en Revista Judicatus, Año 6, No. 11, enero-junio 2018, pp. 49-99.

Capella, J. R. *Elementos de análisis jurídico*. Madrid: Trotta.

Dei Vecchi, D. M.; Manrique, M. L., 2024. *Delitos de odio: ¿prueba del estado mental de los perpetradores o expresión de repugnancia de los evaluadores?* Universidad de Talca. Política criminal, vol. 19, núm. 38, pp. 279-310.

Dopico Gómez-Aller, J., 2004. *Delitos cometidos por motivos discriminatorios. Una aproximación desde los criterios de legitimación de la pena*. Anuario de derecho penal y ciencias penales. Tomo 57, Fasc/Mes 1, pp. 143-176.

Esquivel Alonso, Y., 2016. *El discurso de odio en la jurisprudencia del Tribunal Europeo de Derechos Humanos*. Revista Mexicana de Derecho Constitucional, núm. 35, pp. 3-44.

Estévez Araújo, J. A (ed.), 2013. *El libro de los deberes*. Madrid: Trotta.

Fallada, J. R., 2024. *Uso político de los delitos de odio en el contexto del procés independentista: Victimización de las Fuerzas y Cuerpos de Seguridad del Estado y criminalización del movimiento independentista catalán*. Oñati socio-legal series, vol. 14, núm. 2, pp. 474-504.

Fernández de Casadevante Mayordomo, P., 2024. *España, una democracia militante*. UNED. Revista de Derecho Político, núm. 119, pp. 135-160.

García Domínguez, I., 2020. *El tratamiento penal de los delitos de odio en España con la adopción de una perspectiva comparada*. Universidad del Rosario. Anuario iberoamericano de derecho internacional penal, vol. 8, núm. 1, pp. 1-27.

García Domínguez, I., 2024. *Delitos de odio online en España. Una revisión sistemática de sentencias (años 2018-2022)*. Revista española de investigación criminológica, vol. 22, núm. 2, pp. 1-20.

Garro Carrera, E i Landa Gorostiza, J. M., 2018. *Delitos de odio: derecho comparado y regulación española*. València: Tirant lo Blanch.

Giménez-Salinas Framis, A.; Pérez Manzano, M.; Cancio Meliá, M.; Díaz López, J. A.; Jordá Sanz, C.; Díaz Izquierdo, P. i Gallego Arribas, D., 2018. *Análisis de casos y sentencias en materia de racismo, discriminación racial, xenofobia y otras formas de intolerancia 2014- 2016*. Madrid: Observatorio Español del Racismo y la Xenofobia.

Giner Alegría, C. A.; Fernández Villazala, T. i Casanova Sánchez, C., 2023. *El delito de odio: la posible relación causa-efecto entre inmigración y racismo o xenofobia.* Archivos de Criminología, Seguridad Privada y Criminalística, núm. 31, pp. 58-88.

González, E. L., 2023. *Delitos de odio y discriminación. El caso LGTB*. Barcelona: J.M. Bosch.

Gordon Benito, I., 2023. *Delitos de odio y ciberodio: una revisión acerca de las posibilidades de filtrado penal del discurso a través de los arts. 22.4 y 510.3 CP*. València: Tirant lo Blanch.

Güerri Ferrández, C., 2015. *La especialización de la fiscalía en materia de delitos de odio y discriminación.* Universitat Pompeu Fabra. InDret - Revista para el análisis del Derecho, núm 1, pp. 1-33.

IDHC., 2018. *Crimen de odio, discurso de odio. En el Derecho las palabras importan.* Institut de Drets Humans de Catalunya, Barcelona, 8p.

Iglesias García, M. J., 2020. *Delitos de odio: análisis jurídico penal en el código penal español.* In: Una década de reformas penales análisis de diez años de cambios en el Código Penal (2010-2020). Barcelona: J. M. Bosch, pp. 807-830.

Landa Gorostiza, J. M., 2012.. *Incitación al odio: evolución jurisprudencial (1995-2011) del artículo 510 CP y propuesta de lege ferenda.* Revista de Derecho Penal y Criminología, 3ª època, núm. 7, pp. 297-346.

Landa Gorostiza, J. M., 2026. *Delitos de odio en España: estado de la cuestión.* Universitat Pompeu Fabra. InDret - Revista para el análisis del Derecho, núm. 2, pp.133-182.

Landa Gorostiza, J. M.; Giménez-Salinas Framis, A., 2025. *Decisiones judiciales de delitos de odio en España: un estudio de casos de 2018 a 2022*. InDret - Revista para el análisis del Derecho, núm. 1, pp. 297-330.

Manrique, M. L., 2019. *Delitos de odio y motivos emocionales*. SADAF. Análisis filosófico, vol. 39, núm. 2, pp.191-220.

Rey Martínez, F., 2017. *Igualdad y prohibición de discriminación de 1978 a 2018*. Revista de derecho político, núm. 100, pp. 125-171.

Suárez Alonso, D., 2024. *Reflejos jurídicos: explorando los delitos de odio según la normativa española*. València: Tirant lo Blanch.

Tamarit Sumalla, J. M., 2018. *Los delitos de odio en las redes sociales*. IDP: Revista de internet, derecho y política, núm. 27, pp. 17-29.

Vinagre González, A. M. (dir.); Aguilar Cárceles, M. M. (dir.), Soto Castro, J. E. (dir.), 2023. *Delitos de odio. Un abordaje multidisciplinar*. Barcelona: J.M Bosch.

Jurisprudència

Jurisprudència

Sentències del Tribunal Constitucional

STC 8/1981, de 30 de marzo; STC 22/1981, de 2 de julio; STC 8/1982, de 18 de febrero; STC 75/1983, de 3 de agosto; STC 85/1983, de 25 de octubre; STC 53/1985, de 11 de abril; STC 39/1986, de 31 de marzo; STC 65/1986, de 22 de mayo; STC 128/1987, de 16 de julio; STC 6/1988, de 21 de enero; STC 14/1988, de 4 de febrero; STC 107/1988, de 8 de junio; STC 166/1988, de 26 de septiembre; STC 20/1990, de 15 de febrero; STC 105/1990, de 6 de junio; STC 120/1990, de 27 de junio; STC 64/1991, de 22 de marzo; STC 214/1991, de 11 de noviembre; STC 216/1991, de 14 de noviembre; STC 190/1992, de 26 de novembre; STC 57/1994, de 28 de febrero; STC 176/1995, de 11 de diciembre; STC 4/1996, de 19 de febrero; STC 204/1997, de 25 de noviembre; STC 28/1999, de 8 de marzo; STC 136/1999, de 20 de julio; STC 162/1999, de 27 de septiembre; STC 11/2000, de 17 de enero; STC 110/2000, de 5 de mayo; STC 13/2001, de 29 de enero; STC 49/2001, de 26 de febrero; STC 69/2001, de 17 de marzo; STC 200/2001, de 4 de octubre; STC 48/2003, de 12 de marzo; STC 160/2003, de 15 de septiembre; STC 5/2004, de 16 de enero; STC 278/2005, de 7 de noviembre; STC 41/2006, de 13 de febrero; STC 235/2007, de 7 de noviembre; STC 176/2008, de 22 de diciembre; STC 29/2009, de 26 de enero; STC 81/2009, de 23 de marzo; STC 41/2013, de 14 de febrero; STC 42/2014, de 25 de marzo; STC 79/2014, de 28 de mayo; STC 104/2014, de 23 de junio; STC 130/2014, de 21 de julio; STC 147/2014, de 22 de septiembre; STC 160/2014, de 6 de octubre; STC 177/2015, de 22 de julio; STC 112/2016, de 20 de junio; STC 154/2016, de 22 de septiembre; STC 86/2017, de 4 de julio; STC 1/2020, de 14 de enero; STC 35/2020, de 25 de febrero; STC 190/2020, de 15 de diciembre; STC 25/2022, de 23 de febrero; STC 44/2023, de 9 de mayo; STC 47/2023, de 10 de mayo; STC 65/2023, de 6 de junio; STC 83/2023, de 4 de julio; STC 125/2023, de 27 de septiembre; STC 139/2023, de 24 de octubre; STC 142/2023, de 24 de octubre; STC 1/2024, de 15 de enero; STC 22/2024, de 12 de febrero; STC 105/2024, de 9 de septiembre; STC 137/2025, de 26 de junio; STC 177/2025, de 20 de noviembre; STC 179/2025, de 20 de noviembre.

Sentències del Tribunal Suprem

STS 656/2007; STS 126/2011; STS 259/2011; STS 623/2016; STS 4/2017; STS 31/2017; STS 72/2018; STS 458/2019; STS 110/2020; STS 135/2020; STS 180/2020; STS 257/2020; STS 477/2020; STS 556/2020; STS 571/2020; STS 675/2020; STS 16/2021; STS 114/2021; STS 650/2021; STS 1022/2021; STS 066/2022; STS 437/2022; STS 488/2022; STS 618/2022; STS 986/2022; STS 252/2023; STS 790/2023; STS 917/2023; STS 515/2024; STS 738/2024; STS 743/2024; STS 897/2024; STS 1035/2024; STS 77/2025; STS 89/2025; STS 204/2025; STS 314/2025; STS 316/2025; STS 379/2025; STS 481/2025; STS 539/2025; STS 586/2025; STS 820/2025; STS 872/2025; STS 911/2025; STS 926/2025; STS 951/2025; STS 1002/2025; STS 1024/2025.

Interlocutòries del Tribunal Suprem

ATS 2230/2020; ATS 7771/2020; ATS 7770/2020; ATS 10452/2020; ATS 11985/2020; ATS 732/2021; ATS 3945/2021; ATS 5074/2021; ATS 5715/2021; ATS 6902/2021; ATS 7252/2021; ATS 9084/2021; ATS 10833/2021; ATS 13874/2021; ATS 15321/2021; ATS 16193/2021; ATS 16459/2021; ATS 31/2022; ATS 521/2022; ATS 18631/2022; ATS 558/2023; ATS 1113/2023; ATS 3528/2023; ATS 12935/2023; ATS 14681/2023; ATS 15202/2023; ATS 16544/2023; ATS 307/2024; ATS 3882/2024; ATS 6107/2024; ATS 6146/2024; ATS 6471/2024; ATS 6081/2024; ATS 10853/2024; ATS 10858/2024; ATS 11642/2024; ATS 12999/2024; ATS 13263/2024; ATS 1986/2025; ATS 3163/2025; ATS 4130/2025; ATS 4272/2025; ATS 4349/2025; ATS 6402/2025; ATS 7661/2025; ATS 7883/2025; ATS 8037/2025; ATS 9556/2025; ATS 10630/2025; ATS 11398/2025; ATS 11979/2025.

Sentències del Tribunal Europeu de Drets Humans

Handyside c. el Regne Unit, de 7 de desembre de 1976; Jersild c. Dinamarca, de 23 de setembre de 1994; Lehideux i Isorni c. França, de 23 setembre de 1998; Sürek c. Turquia, de 8 de juliol de 1999; Özgür Gündem c. Turquia, de 16 de març de 2000; Thlimmenos c. Grècia, de 6 de abril de 2001; Garaudy c. França, de 24 de juny de 2003; Gündüz c. Turquia, de 13 de novembre de 2003; W.P. i altres c. Polònia, de 2 de setembre de 2004; Norwood c. el Regne Unit, de 16 de novembre de 2004; Erbakan c. Turquia, de 6 de juliol de 2006; Pavel Ivanov c. Rússia, de 20 de febrer de 2007; D.H. i altres c. la República Txeca, de 13 de novembre de 2007; Soulas i altres c. França, de 10 de juliol de 2008; Leroy c. França, de 2 d'octubre de 2008; Balsytė-Lideikienė c. Lituània, de 4 de novembre de 2008; Féret c. Bèlgica, de 16 de juliol de 2009; Muñoz Díaz c. Espanya, de 8 de desembre de 2009; Le Pen c. França, de 20 d'abril de 2010; Otegi Mondragon c. Espanya, de 15 de març de 2011; B.S. c. Espanya, de 24 de juliol de 2012; Horváth i Kiss c. Hungria, de 29 de gener de 2013; Perinçek c. Suïssa, de 15 d'octubre de 2015; Balázs c. Hungria, de 20 d'octubre de 2015; M'Bala M'Bala c. França, de 20 d'octubre de 2015; Škorjanec c. Croàcia 28, de març de 2017; Belkacem c. Bèlgica, de 27 de juny de 2017; Stern Taulats i Roura Capellera c. Espanya, de 13 de març de 2018; Roj TV A/S c. Dinamarca, de 17 d'abril de 2018; Stomakhin c. Rússia, de 9 de maig de 2018; Savva Terentyev c. Rússia, de 28 d'agost de 2018; Williamson c. Alemanya, de 8 de gener de 2019; Šimunić c. Croàcia 22, de gener de 2019; Pastörs c. Germany, de 3 d'octubre de 2019; Beizaras i Levickas c. Lituània, de 14 de gener de 2020; Atamanchuk c. Rússia, d'11 de febrer de 2020; Lilliendahl c. Islàndia, de 12 de maig de 2020; Kilin c. Rússia, d'11 de maig de 2021; Associació ACCEPT i altres c. Romania, d'1 de juny de 2021; Erkizia Almandoz c. Espanya, de 22 de juny de 2021; Bonnet c. França, de 25 de gener de 2022; Rouillan contra França, de 23 de juny de 2022; Jorge López c. Espanya, de 20 de Setembre de 2022; Basu c. Alemanya, de 18 d'octubre de 2022; Zemmour c. França 20, de desembre de 2022; Sanchez c. França, de 15 de maig de 2023; Lenis c. Grècia 27, de juny de 2023; Rivadulla Duró c. Espanya, de 12 d'octubre de 2023; Wa Baile c. Suïssa, de 20 de febrer de 2024; Khalil Tafzi El Hadri i Omar El Idrissi Mouch c. Espanya, de 8 de gener de 2026.

idhc Institut de Drets Humans de Catalunya

L'Institut de Drets Humans de Catalunya és un centre d'estudi i reflexió per a la generació d'eines i propostes que permetin avançar en la realització efectiva dels drets humans, a escala local, nacional i internacional. Si comparteixes els nostres objectius de defensa i progrés dels drets humans, **associa't** per a donar suport i col·laborar amb els nostres projectes i activitats.